TITI LIVII PATAVINI LATINAE HISTORIAE PRINCIPIS

*

DECADIS QVINTAE LIBRI V.

VIRTVTE DVCE,

COMITE FORTVNA.

LVGDVNI APVD SEB. GRYPHIVM,

1542.

TITI LIVII PATAVINI HISTORIARVM AB VRBE CONDITA DECADIS QVARTAE

LIBER PRIMVS, ACEPHALVS.

* *

à parte in pace habitam armasse, eoq; iuuentuti prædandi cupidæ pergratus esse dicebatur. Consiliũ de Histrico bello cum haberet consul, alij gerendum extemplo, antequam contrahere copias hostes possent: alij cõsulendum prius senatum censebant. Vicit sententia, quæ diem non proferebat. Profectus ab Aquileia cõsul castra ad lacum Timaui posuit. Imminet mari is lacus. Eôdem decem nauibus C. Furius duumuir naualis uenit. Aduersus Illyriorum classem creati duumuiri nauales erant, qui tuẽdam uiginti nauibus mari superiore Anconam uelut cardinẽ haberent: inde L. Cornelius dextra littora usq; ad Tarẽtum, C. Furius læua usq; ad Aquileiam tueretur. Eæ naues ad proximum portum in Histriæ fines cum onerarijs & magno comeatu missæ: secutusq́; cum legionibus consul quinque ferme milia à mari posuit castra. In portu emporium breui perfrequens factum: omniaq́; hinc in castra supportabantur: & quo id tutius fieret, stationes ab omnibus castrorum partibus circumdatæ sunt: in Histriamq́; suum præsidium statiuũ, repentina cohors Pla-

 centina

centina opposita inter mare & castra. & ut idem aqua=toribus ad fluuium esset præsidium, M. Ebutius tribunus militum secundæ legionis duos manipulos militum adij=cere iussus est. T. & C. Aelij tribuni militum legionē ter tiam, quæ pabulatores & lignatores tueretur, uia quæ Aquileiam fert, duxerāt. Ab eadem regione mille ferme passuum castra erāt Gallorum: Catmelus pro regulo e=rat tribus aut amplius millibus armatorum. Histri ut pri mū ad lacum Timaui castra sunt Romana mota, ipsi post collem occulto loco consederunt: & inde obliquis itine=ribus agmen sequebantur in omnem occasionem intenti: nec quicquam eos quæ terra mariq; agerentur fallebat. Postquam stationes inualidas esse pro castris, eorū turba inermis frequens inter castra & mare mercantium, sine ullo terrestri aut maritimo munimento uiderunt: duo si=mul præsidia, Placentinæ cohortis, & manipulorum se=cundæ legionis adgrediuntur. Nebula matutina texerat inceptū: qua dilabente ad primum teporem solis, perlu=cens iam aliquid, incerta tamen ut solet lux speciē omniū multiplicem intuenti reddens, tū quoq; frustrata Roma=nos, multo maiorem ijs, quàm erat, hostium aciem ostē=dit: qua territi utriusq; stationis milites ingenti tumultu cum in castra confugissent, haud paulo ibi plus, quàm quod secum ipsi attulerant, terroris fecerūt. Nam neq; di cere quid fugissent, nec percontantibus reddere respon=sum poterant: & clamor in portis, ut ubi nulla esset sta=tio, quæ sustineret impetum, audiebatur: & concursatio in obscuro incidētium aliorum in alios, incertū fecerat, an hostis intra uallum esset. Vna uox audiebatur, ad ma re uocantium. Id forte temere ab uno exclamatum, totis paßim personabat castris. Itaq; primo uelut iußi id face re, pau

re, pauci armati, maior par inermes, ad mare decurrũt: dein plures, postremo propè omnes, & ipse consul cum frustra reuocare fugienteis conatus, nec imperio, nec au toritate, nec precibus ad extremũ ualuisset. Vnus reman*sit* M. Licinius *Strabo tribunus militũ tertiæ legionis, cũ tribus signis ab legione sua relictus.* Hunc in uacua ca*stra impetu facto* Histri, *cũ alius armatus ijs nemo obuiã isset, in prætorio instruentem atq; adhortantem suos op=presserunt. Prælium atrocius quàm pro paucitate resistẽ tium fuit: nec antè finitum est, quàm tribunus militum quiq; circa eum constiterant, interfecti sunt. Prætorio de iecto, direptis quæ ibi fuerũt, ad quæstoriũ, forum, quin=tanamq; hostes peruenerunt. Ibi cum omniũ rerum para tam expositamq; copiam, & stratos lectos in quæstorio inuenissent, regulus accubans epulari cœpit: mox idẽ cæ teri omnes armorũ hostiumq; obliti faciunt: &, ut qui=bus insuetus liberalior uictus esset, auidius uino ciboq; corpora onerant.* Nequaquam *eadem est tum rei forma apud* Romanos: *terra, mari trepidatur, nautici taberna=cula detendũt, commeatumq; in littore expositum in na=ues rapiunt: milites in scaphas & mare territi ruũt: nau tæ metu ne cõpleantur nauigia, alij turbæ obsistunt, alij ab littore naues in altũ expellunt: inde certamen, mox e=tiam pugna cum uulneribus & cæde inuicem militũ nau tarumq; oritur, donec iussu cõsulis procul à terra classis submota est. Secernere inde inermes ab armatis cœpit: uix* M C C. *ex tanta multitudine, qui arma haberẽt, per=pauci equites, qui equos secũ eduxissent, inuẽti sunt: cæ=tera deformis turba, uelut lixarũ calonũq;, præda uere fu tura, si belli hostes meminissent.* Tunc *demũ nuncius ad tertiam legionem reuocandam &* Gallorum *præsidium:*

& simul ex omnibus locis ad castra recipienda, demendamq́; ignominiam rediri cœptum est. Tribuni militum tertiæ legionis pabulū lignaq́; proijcere iubent: centurionibus imperant, ut grauiores ætate milites binos in ea iumenta, ex quibus onera deiecta erant, imponant: equites ut singulos è iuuenibus pedites secum in equos tollant. egregiam gloriam legionis fore, si castra metu secundanorum amissa, sua uirtute recipiant, & recipi facile esse, si in præda occupati barbari subito opprimantur: sicut cœperint, posse capi. Summa militū alacritate adhortatio audita est. Ferūt citati signa, nec signiferos armati morantur: priores tamen consul copiæq́;, quæ á mari reducebantur ad uallū accesserunt. L. Atius tribunus primus secundæ legionis non hortabatur modo milites, sed docebat etiā: si uictores Histri quibus armis cepissent castra, ijsdem capta retinere in animo haberent, primum exutū castris hostem ad mare persecuturos fuisse, deinde stationes certe pro uallo habituros: uino somnoq́; uerisimile esse mersos iacere. Sub hæc A. Bæculonium signiferum suum, notæ fortitudinis uirum, inferre signum iußit. Ille si unū se sequerentur, quo celerius fieret, factūrum dixit: connixusq́; cum trans uallum signum traiecisset, primus omniū portam intrauit. Et parte alia T. & C. Aelij Trr. mil. tertiæ legionis cum equitatu aduenerūt: confestim & quos binos oneraria in iumenta imposuerāt secuti: & cō sul cum toto agmine. At Histrorum pauci, qui modice uinosi erant, memores fuerāt fugæ. alijs somno mors continuata est: integraq́; sua omnia Romani, præterquā quod uini cibiq́; absumptū erat, receperūt. Aegri quoq; milites, qui in castris relicti fuerant, postquam intra uallum suos senserunt, armis arreptis cædē ingentē fecerūt. Ante

omneis

omneis insignis opera fuit C.Popilij *equitis*: *Sabello cognomen erat.is pede saucio relictus,longe plurimos hostium occidit.Ad octo millia Histrorũ sunt cæsa, captus nemo: quia ira & indignatio immemores prædæ fecit.* Rex *tamen Histrorum temulentus ex conuiuio raptim à suis in equũ impositus fugit.*Ex *uictoribus* CCXXXVII.*milites perierunt,plures in matutina fuga quàm in recipiẽdis castris.*Forte *ita euenit,ut* Cn.& L. *Gauillij, nouelli Aquileienses,cum cõmeatu uenientes,ignari prope in capta castra ab Histris inciderent.*Ii *cum Aquileiã relictis impedimẽtis refugissent, omnia terrore ac tumultu,nõ Aquileiæ modo,sed Romæ quoq; post paucos dies impleuerunt: quò non capta tantum castra ab hostibus, nec fuga quæ uera erat,sed perditas res deletumq; exercitum omnem adlatũ est.*Itaq;, *quod in tumultu fieri solet,delectus extra ordinem non in urbe tantum, sed tota* I*talia indicti.* Duæ *legiones ciuium* Romanorũ *conscriptæ,& x.millia peditũ cum equitibus* D. *socijs nominis* Latini *imperata.* M. Iunius *consul transire in Galliam, & ab ciuitatibus prouinciæ eius quantum quæq; posset militum exigere iussus.Simul decretum, ut* T. Claudius Pr.*militibus legionis quartæ, & sociũm* Latini *nominis* V.*milibus:equitum* CCL. Pi*sas ut cõuenirent ediceret, eamq; prouinciam dum cõsul inde abesset tutaretur.* M. Titinius Pr. *legionem primam, parem numerum sociorum peditum equitumq; Ariminum conuenire iuberet.*Nero *paludatus*Pi*sas in prouinciam est profectus.*Titinius C. Caßio Tr.*mil.* Arminum *qui præesset legioni misso,delectum* Romæ *habuit.* M. Iunius Cos. *ex* Ligu*ribus in prouinciam* Galliam *transgressus, auxilijs protinus per ciuitates* Galliæ,*militibusq; colonis imperatis*

Aquileiam peruenit. Ibi certior factus exercitum incolumem esse, scriptis literis Romã ne tumultuarentur, ipse remißis auxilijs quæ Gallis imperauerat, ad collegam est profectus. Romæ magna ex nec opinato lætitia fuit: delectus omissus est, exautorati qui sacramento dixerant: & exercitus qui Arimini pestilentia affectus erat, domũ dimissus. Histri magnis copijs cũ castra haud procul cõsulis castris haberent, postquam alterum consulẽ cum exercitu nouo aduenisse audierunt, paßim in ciuitates dilapsi sunt: cõsules Aquileiam in hyberna legiones reduxerũt. Sedato tandem Histrico tumultu S.C. factum est, ut cõsules inter se compararent uter eorum ad comitia habẽda Romã rediret. Cum absentẽ Manliũ Tr.pl. Licinius Nerua, & C. Papirius Turdus in cõcionibus lacerarent, rogationemq; promulgarent, ne Manlius post Idus Martias (prorogatæ nanq; consulibus iam in annum prouinciæ erãt) imperium retineret: uti causam extemplo dicere, cum abisset magistratu, posset: huic rogationi Q. Aelius collega interceßit, magnisq; cõtentionibus obtinuit ne perferretur. Per eos dies Tib. Sẽpronius Gracchus, & L. Posthumius Albinus ex Hispania Romam cum reuertissent, senatus ijs à M. Titinio Pr. datus in æde Bellonæ, ad disserendas res quas geßissent, postulandosq; honores meritos, ut dijs immortalibus haberetur honos. Eodem tempore & in Sardinia magnum tumultum esse literis T. Ebutij Pr. cognitum est, quas filius eius ad senatũ attulerat. Ilienses adiunctis Balarorum auxilijs pacatam prouinciam inuaserant: nec eis inualido exercitu, & magna parte pestilentia absumpto, resisti poterat. Eadem & Sardorum legati nuntiabant, orantes ut urbibus saltem: iam enim agros deploratos esse, opẽ senatus ferret.

Hæc le

Hæc legatio totūq; quod ad Sardiniā pertinebat, ad nouos magistratus reiectum est. Aeque miserabilis legatio Lyciorū, qui crudelitatem Rhodiorum, quibus ab L. Cornelio Scipione attributi erant, querebantur. fuisse sub ditione Antiochi: eam regiam seruitutē collatam cum præsenti statu, præclarā libertatem uisam. Nō publico tantū se premi imperio, sed singulos iustū pati seruitiū: iustos cōiuges liberosq; uexari: in corpus tergum sæuiri: famā, quod indignū sit, maculari dehonestariq; : & palàm res odiosas fieri, iuris etiam usurpandi causa: ne pro dubio habeant, nihil inter se & argento parata mancipia inter esse. Motus his senatus, literas Lycijs ad Rhodios dedit: nec Lycios Rhodijs, nec ullos alicuiquam, qui nati liberi sint, in seruitutem dari placere. Lycios ita sub Rhodiorum simul imperio & tutela esse, ut in ditione P.R. ciuitates sociæ sint. Triumphi deinde ex Hispania duo continui acti. Prior Sēpronius Gracchus de Celtiberis socijsq; eorum: postero die L. Posthumius de Lusitanis, alijsq; eiusdem regionis Hispanis triumphauit. XL. milia pondo argenti Tib. Gracchus transtulit. XX. milia Albinus. Militibus denarios quinos uicenos, duplex centurioni, triplex equiti, ambo diuiserunt, socijs tantūdem quantum Romanis. Per eosdem forte dies M. Iunius COS. ex Histria comitiorum causa Romam uenit. Eum cum in senatu fatigassent interrogationibus Trr. pl. Papirius & Licinius, de his quæ in Histria essent acta, in concionem quoq; produxerūt. Ad quæ cum consul, se dies non plus XI. in ea prouincia fuisse, responderet; quæ se absente acta essent, se quoq;, ut illos, fama cōperta habere: exequebātur deinde quærētes, quid ita non potius A. Manlius Romā uenisset, ut rationē redderet P.R. cur ex Gal-

lia prouincia quam ſortitus eſſet, in Hiſtriam tranſiſſet: quando id bellũ ſenatus decreuiſſet, quãdo id bellũ P.R. iußiſſet. At hercule priuato quidẽ conſilio bellum ſuſceptum eſſe, ſed geſtum prudenter fortiterq́;. Immo utrum ſuſceptum ſit nequius, an inconſultius geſtũ, dici non poſſe. Stationes duas nec opinãtes ab Hiſtris oppreſſas, caſtra Romana capta: quod peditum, quod equitum in caſtris fuerit. cæteros inermeis fuſosq́;, ante omneis conſulem ipſum ad mare ac naueis fugiſſe. priuatum rationem redditurum earum rerum eſſe, quoniã conſul noluiſſet. Comitia deinde habita: cõſules creati C. Claudius Pulcher, Tib. Sẽpronius Gracchus. & poſtero die prætores facti, P. Aelius Tubero iterũ, C. Quintius Flamininus, C. Numiſius, C. Mũmius, Cn. Cornelius Scipio, C. Valerius Læuinus. Tuberoni urbana iuriſdictio, Quintio peregrina euenit, Numiſio Sicilia, Mũmio Sardinia: ſed ea propter belli magnitudinem prouincia cõſularis facta Gracchus eam ſortitur, Hiſtriam Claudius. Scipio & Læuinus Galliã, in duas diuiſam prouincias ſortiti ſunt. Idibus Martijs, quo die Sempronius Claudiusq́; cõſulatum inierunt, mẽtio tantum de prouincijs Sardinia Hiſtriaq́; & utriuſq; hoſtibus fuit, qui in his prouincijs bellũ conciuiſſent. Poſtero die legati Sardorũ, qui ad nouos magiſtratus dilati erant: L. Minutius Thermus, qui legatus Manlij conſulis in Hiſtria fuerat, in ſenatum uenit. Ab his edoctus eſt ſenatus, quantum belli eæ prouinciæ haberent. Mouerunt ſenatum & legationes sociũm nominis Latini, quæ & cenſores, & priores conſules fatigauerũt, tandem in ſenatum introductæ. Summa querelarum erat, ciues ſuos Romæ cenſos pleroſq; Romã commigraſſe. Quod ſi permittatur, perpaucis luſtris futurũ, ut deſerta

ut deserta oppida, deserti agri, nullũ militẽ dare possent. Fregellas quoq; milia IIII. familiarum transisse ab se Samnites Pelignióq; querebantur: neq; eo minus aut hos, aut illos in delectum militũ dare. Genera autem fraudis duo mutandæ uiritim ciuitatis inducta erãt. Lex socijs ac nominis Latini, qui stirpem ex sese domi relinquerent, dabat, ut ciues Romani fierent. Ea lege male utẽdo, alij socijs, alij populo Romano iniuriam faciebant. Nam & ,ne stirpem domi relinquerent, liberos suos quibusquibus Romanis in eam conditionem ut manumitterentur, mancipio dabant, libertiniq; ciues essent: & quibus stirpes deesset quam relinquerent, ut ciues Romani fiebant. Postea his quoq; imaginibus iuris spretis, promiscue sine lege, sine stirpe, in ciuitatem Romanã per migrationem & censum transiebant. Hæc ne postea fierent, petebant legati, & ut redire in ciuitates iuberẽt socios. deinde ut lege cauerẽt, ne quis quem ciuitatis mutandæ causa suũ faceret, ne'ue alienaret, & si quis ita ciuis Romanus factus esset. Hæc impetrata ab senatu. Prouinciæ deinde quæ in bello erant, Sardinia atq; Histria decretæ. In Sardiniam duæ legiones scribi iussæ, quina milia in singulas & duceni pedites, treceni equites: & duodecim milia peditum sociorum ac Latini nominis, & DC. equites, & X. quinqueremes naues, si deducere ex naualibus uellet. Tantũdẽ peditum equitũq; in Histriam, quãtum in Sardiniam decretũ. Et legionem unam cum equitibus CCC. & V. milia peditum sociorũ, & CCL. mittere equites in Hispaniam consules ad M. Titinium iußi. Priusquam consules prouincias sortirentur, prodigia nuntiata sunt: lapidem in agro Crustumino in lacum Martis de cœlo cecidisse. Puerum trũci corporis in agro Romano natũ, &

quadru

quadrupedem anguem uisum: & Capuae multa in foro aedificia de coelo tacta, & Puteolis duas naues fulminis ictu concrematas esse. Inter haec quae nuntiabantur, *lupus etiam Romae interdiu agitatus, cum Collina porta intrasset, per Aesquilinam magno consectantium tumultu euasit. Eorum prodigiorum causa consules maiores hostias immolarunt, & diem unum circa omnia puluinaria supplicatio fuit. Sacrificijs rite perfectis, prouincias sortiti sunt. Claudio Histria, Sempronio Sardinia obuenit. Legem dein de socijs C. Claudius tulit S. C. & edixit: qui socij ac nominis Latini ipsi maiores'ue eorum, M. Claudio, T. Quintio censoribus postq; ea apud socios nominis Latini censi essent, ut omnes in suam quisq; ciuitatem ante Cal. Nouembres redirent. Quaestio, qui ita non redissent, L. Mummio Pr. decreta est. Ad legem & edictum* COS. *S.C. adiectum est: ut dictator,* COS. *interrex, censor, Pr. qui nunc esset apud forum, quem manumitteretur, in libertatem uindicaretur, ut iusiurandum daret: qui eum manumitteret, ciuitatis mutandae causa manu non mittere: qui id non iuraret, eum manumittendum non censuerunt. Haec in posterum causa iuris'que dictio C. Claudio* COS. *decreta est. Dum haec Romae geruntur, M. Iunius, & A. Manlius, qui priore anno consules fuerant, cum Aquileiae hybernassent, principio ueris in fineis Histrorum exercitum introduxerunt. ubi cum effuse popularentur, dolor magis & indignatio diripi res suas cernenteis Histros, quàm certa spes satis sibi uirium aduersus duos exercitus, exciuit. cōcursu ex omnibus populis iuuentutis facto, repentinus & tumultuarius exercitus acrius primo impetu quàm perseuerantius pugnauit. Ad quatuor milia eorum in acie cae=*

cie cæsa, cæteri omisso bello in ciuitates paßim diffugerunt. Inde legatos primum ad pacem petendam in castra Romana, deinde obsides imperatos miserunt. Hæc cum Romæ cognita literis proconsulũ essent, C. Claudius consul ueritus, ne forte ea res prouinciã exercitumq; sibi adimeret, non uotis nuncupatis, non paludatis lictoribus, uno omnium certiore facto collega, nocte profectus præceps in prouinciam abijt: ubi incõsultius quàm uenerat se geßit. Nam cum cõcione aduocata fugam è castris A. Manlij aduersis auribus militum, quippe qui primi ipsi fugissent, iactasset, ingeßisset probra M. Iunio, quòd se dedecoris sociũ collegæ fecisset: ad extremũ utrunq; decedere prouincia iußit. Quod cum milites consulis imperio dicto audientes futuros sese dicerent, cum is more maiorum secundũ uota in Capitolio nuncupata, lictoribus paludatis profectus ab urbe esset: furens ira uocatũ qui pro quæstore Manlij erat: catenas poposcit, uinctos se Iuniũ Manliumq; minitans Romam missurũ. Ab eo quoq; spretum consulis imperium est: & circumfusus exercitus fauens imperatorum causæ, & consuli infestus, animos ad non parendũ addebat. Postremo fatigatus consul & contumelijs singulorum, & multitudinis (nam insuper irridebant) ludibrijs, naue eadem qua uenerat Aquileiam redijt. Inde collegæ scripsit, ut militum nouorum ei parti, quæ scripta in Histriam prouinciam esset, ediceret, Aquileiam ut cõueniret: ne quid se Romæ teneret, quo minus uotis nuncupatis paludatus ab urbe exiret. Hæc collegæ obsequenter facta, breuisq; dies ad conueniendum edicta est. Claudius propè consecutus est literas suas. Concione adueniens de Manlio Iunio habita, non ultra triduũ moratus Romæ, paludatis lictoribus, uotisque in Capitolio

nuncu

nuncupatis, in prouinciam æque amplius præcipiti celeritate abit. Paucis antè diebus Iunius Manliusq́; oppidū Nesattiū, quò se principes Histrorū & regulus ipse Aepulo receperat, summa ui oppugnant. Eò Claudius duabus legionibus nouis adductis, uetere exercitu cū suis ducibus dimisso, ipse oppidū circumsedit, & uineis oppugnare intēdit: amnemq́; præterfluentē mœnia, qui & impedimento oppugnantibus erat, & aquationem Histris præbebat, multorum dierū opere exceptum nouo alueo auertit. Ea res barbaros miraculo terruit abscisæ aquæ: & ne tum quidē memores pacis, in cædē coniugum ac liberorum uersi, etiam ut spectaculo hostibus tam fœdū facinus esset, palàm in muris trucidatos præcipitabant. Inter simul complorationem fœminarum puerorumq́;, simul nefandam cædem, milites trāsgressi murum oppidū intrarunt. Cuius capti tumultum ut ex pauido clamore fugientium accepit rex, traiecit ferro pectus, ne uiuus caperetur: cæteri capti aut occisi. Duo deinde oppida Mutila & Faueria ui capta & deleta. Præda, ut in gente inopi, spe maior fuit, & omnis militibus concessa est. V. milia capitum DCXXXXII. sub corona uenierunt. Autores belli uirgis cæsi, & securi percussi. Histria tota trium oppidorum excidio, & morte regis pacata est: omnesq́; undiq; populi obsidibus datis in ditionem uenerunt. Sub Histrici finē belli, apud Ligures concilia de bello haberi cœpta. T. Claudius procōsul, qui Pr. priore anno fuerat, cum præsidio legionis unius Pisis præerat. Cuius literis senatus certior factus, eas ipsas literas ad C. Claudiū (nā alter consul iam in Sardiniam traiecerat) deferendas censet. & adijcit decretum. quoniam Histria prouincia confecta esset, si ei uideretur exercitum traduceret in Ligures. Si

res. Simul ex literis consulis, quas de rebus in Histria gestis scripserat, in biduum supplicatio decreta. Et ab altero consule Tib. Sempronio in Sardinia prosperè res gestæ. Exercitum in agrum Sardorũ Iliensium induxit. Balarorum magna auxilia Iliensibus uenerant. Cum utraq; gente signis collatis conflixit. Fusi fugatiq; hostes. castrisq; exuti. XII. milia armatorum cæsa. Postero die arma lecta conijci in acceruũ iußit consul, sacrũq; id Vulcano cremauit. Victorem exercitũ in hyberna sociarum urbium reduxit. Et C. Claudius literis T. Claudij & S.C. accepto, ex Histria legiones in Ligures transduxit. Ad Scultennã flumẽ in campos progreßi castra habebãt hostes. Ibi cũ his acie dimicatũ. XV M. cæsa plus DCC. aut in prælio, aut in castris (nam ea quoq; expugnata sunt) capti. & signa militaria unum & L. capta. Ligures reliquiæ cædis in montes refugerunt paßim, populantiq; cãpestreis agros consuli nulla usquam apparuerunt arma. Claudius duarum gentiũ uno anno uictor, duabus, quod raro alius, in consulatu pacatis prouincijs, Romam reuertit. Prodigia eo anno nuntiata: in Crustumino auem sangualem (quam uocant) sacrum lapidem rostro cecidisse. Bouem in Campania locutũ. Vaccam æneam Syracusis ab agresti tauro, qui pecore aberrasset, initã, ac semine aspersam. In Crustumino diem unum in ipso loco supplicatio fuit. & in Campania bos alenda publice data: Syracusanumq; prodigium expiatum, editis ab aruspicibus dijs, quibus supplicaretur. Põtifex eo anno mortuus est M. Claudius Marcellus, qui consul censorq; fuerat. In eius locũ suffectus est pontifex filius eius M. Marcellus. Et Lucam colonia eodem anno MM. ciuium Romanorum sunt deducta. Triumuiri deduxerunt, P. Aelius,

P.Aelius,L.Egilius,Cn.Sicinius. Quinquagena & singula iugera & semisses agri in singulos dati sunt. De Ligure captus is ager erat, Hetruscorũ antè quàm Ligurũ fuerat. C.Claudius COS.ad urbẽ uenit: cui, cũ in senatu de rebus in Histria Liguribusq; prospere gestis disseruisset, postulãti triumphus est decretus. triumphauit in magistratu de duabus simul gẽtibus. Tulit in eo triũpho denariûm CCCVII.milia, & uictoriatûm LXXXV.milia DCCII.militibus in singulos quinideni denarij dati, duplex centurioni, triplex equiti: socijs dimidio minus, quàm ciuibus datum. Itaq; taciti, ut iratos esse sentires, secuti sunt currum. Dum is triumphus de Liguribus agebatur, Ligures postquam senserunt, non consularem tantum exercitum Romã adductum, sed legionem ab T.Claudio Pisis dimissam: soluti metu clàm exercitu indicto, per transuersos limites superatis mõtibus in campos digreßi, agrum Mutinensem populati, repentino impetu coloniã ipsam ceperunt. Id ubi Romã allatũ est, senatus C.Claudiũ consulem comitia primo quoq; tempore habere iußit, creatisq; in annũ magistratibus, in prouinciã redire, & coloniã ex hostibus eripere. Ita uti cẽsuit senatus, comitia habita, Coss. creati Cn. Cornelius Scipio Hispalus, Q.Petilius Spurinus. Prætores inde facti, M.Popilius Lænâs, P.Licinius Crassus, M.Cornelius Scipio, L.Papirius Maso, M.Aburius, L.Aquilius Gallus. C.Claudio COS.prorogatũ in annũ imperiũ & Gallia prouincia. Et ne Histri quoq; idẽ quod & Ligures facerẽt, socios nominis Latini in Histriã mitteret, quos triũphi causa de ꝓuincia deduxisset. Cn.Cornelio, & Q.Petilio COSS.quo die magistratũ inierũt immolãtibus Ioui singulis bubus, uti solet: in ea hostia qua Q.Petilius

sacri

ſacrificauit, in iocinore caput non inuentum. Id cũ ad ſenatum retuliſſet, boue perlitare iuſſus. De prouincijs deinde cõſultus ſenatus Piſas & Ligures prouincias conſulibus decreuit. Cui Piſæ prouincia obueniſſet, cum magiſtratuum creandorum tempus eſſet, ad comitia reuerti iuſſit. Additũ decreto, ut binas legiones nouas ſcriberent, & CCC. equites: & dena millia peditũ ſocijs nominiq; Latino, & DC. imperarent equites. T. Claudio prorogatum eſt imperiũ in id tempus, quo in prouinciam COS. ueniſſet. Dum de his rebus in ſenatu agitur, Cn. Cornelius euocatus à uiatore cũ templo egreſſus eſſet, paulo pòſt rediјt confuſo uultu: & expoſuit patribus conſcriptis: bouis ſeſcenaris, quem immolauiſſet, iecur defluxiſſe: id ſe uictimario nuntianti parum credentem, ipſum aquam effundi ex olla ubi exta coquerentur, iußiſſe, & uidiſſe cæteram integram partem extorum, iecur omne inenarrabiliter abſumptum. Territis eo prodigio patribus & alter COS. curam adiecit: qui ſe, quòd caput iocinori defuiſſet, tribus bubus perlitaſſe negauit. Senatus maioribus hoſtijs uſque ad litationẽ ſacrificari iußit. Cæteris dijs perlitatum ferunt, Saluti Petilium perlitaſſe negant. Inde conſules prætoresq; prouincias ſortiti. Piſæ Cn. Cornelio, Ligures Petilio obuenerunt. Prætores L. Papirius Maſo urbanã, M. Aburius inter peregrinos ſortiti ſunt. M. Cornelius Scipio Maluginenſis Hiſpaniam ulteriorem, L. Aquilius Gallus Siciliam habuit. Duo deprecati ſunt, ne in prouincias irent: M. Popilius in Sardiniã. Gracchum eã prouinciam pacare, & T. Ebutium Pr. adiutorem ab ſenatu datũ eſſe. Interrumpi tenorem rerum, in quibus peragendis cõtinuatio ipſa efficaciſſima eſſet, minime cõuenire. Inter traditionẽ imperij, nouitatemq; ſucceſſoris, quæ noſcẽdis

prius quàm agendis rebus imbuenda sit, sæpe bene gerendæ rei occasiones intercidere. Probata Popilij excusatio est. P. Licinius Crassus sacrificijs se impediri solennibus excusabat, ne in prouinciam iret. Citerior Hispania obuenerat. Cæterũ aut ire iussus, aut iurare pro concione solenni sacrificio se prohiberi. Id ubi in P. Licinio ita statutum est, & ab se uti iusiurandum acciperet, M. Cornelius postulauit, ne in Hispaniã ulteriorẽ iret. Prætores ambo in eadem uerba iureiurarunt. M. Titinius & T. Fonteius proconsules manere cum eodem imperij iure in Hispania iussi: & ut in supplementum his tria millia ciuium Romanorum cum equitibus CC V. millia sociũm Latini nominis & CCC. equites mitterẽtur. Latinæ feriæ fuere ad diem III. Nõ. Maij, in quibus quia in una hostia magistratus Lanuuinus precatus non erat, P. R. Quiritium, religioni fuit. Id cum ad senatũ relatum esset, senatusq; ad pontificum collegium reiecisset: pontificibus quia nõ recte factæ Latinæ essent, instauratis Latinis, placuit Lanuuinos, quorũ opera instauratæ essent, hostias præbere. Accesserat ad religionẽ, quòd Cn. Cornelius CO S. ex monte Albano rediens concidit: & parte mẽbrorũ captus, ad aquas Cumanas profectus, ingrauescente morbo Cumis decessit: sed inde mortuus Romam allatus, & funere magnifico elatus sepultusq; est. Pontifex idẽ fuerat. CO S. Q. Petilius, cum primũ per auspicia posset, collegæ subrogando comitia habere iussus, & Latinas edicere: comitia in diem III. Nonas Sextiles, Latinas ad diem III. Idus Sextiles, edixit. Plenus religionum animis prodigia insuper nuntiata: Tusculi facẽ in cœlo uisam: Gabijs ædem Apollinis & priuata ædificia cõplura, Grauiscis murũ portamq; de cœlo tacta. Ea patres procurari, uti pontifices censuissent, iusserunt.

runt. Dum c o s s. primum religiones, deinde alterum al terius mors & comitia & Latinarum instaurationes impediunt: interim C. Claudius exercitum ad Mutinam, quam Ligures priore anno ceperant, admouit. Ante triduum quàm oppugnare cœperat, receptā ex hostibus, colonis restituit. v i i i. millia ibi Ligurū intra muros cæsa: literæq; Romā extemplo scriptæ, quibus non modo rem exponeret, sed etiā gloriaretur: sua uirtute ac felicitate ne minem iam cis Alpeis hostem P.R. agriq; aliquantum captum, qui multis millibus hominum diuidi uiritim posset. Et Tib. Sempronius eodem tempore in Sardinia multis se cundis prælijs Sardos perdomuit. x v. millia hostium sunt cæsa. Omnes Sardorū populi, qui defecerant, in ditionem redacti. Stipendiarijs ueteribus duplex uectigal imperatū exactumq;, cæteri frumentū contulerunt. Pacata prouincia, obsidibusq; ex tota insula c c x x x. acceptis, legati Romam, qui ea nuntiarent, missi: quiq; ab senatu peterēt, ut ob eas res ductu auspicioq; Tib. Sempronij prospere gestas, dijs immortalibus honos haberetur, ipsiq; decedenti de prouincia exercitum secum deportare liceret. Senatus in æde Apollinis legatorum uerbis auditis, supplicationem in biduum decreuit, & x l. maioribus hostijs consules sacrificare iussit: Tib. Sempronium proconsulem exercitum que eo anno in prouincia manere. Comitia deinde consulis unius subrogandi, quæ ad diem i i i. Nonas. Sextiles edicta erant, eo ipso die sunt confecta. Q. Petilius c o s. collegam, qui extemplo magistratum occiperet, creauit M. Valerium Læuinum. Is iam diu cupidus prouinciæ, cū opportunæ cupiditati eius literæ allatæ essent, Ligures rebellasse: nonis Sextilibus paludatus, literis auditis, tumultus eius causa legionem tertiam ad C. Claudium

proconsulem in Galliam proficisci iußit: & duumuiros nauales cum classe Pisas ire, qui Ligurum oram, maritimũ quoq; terrorem admouentes, circumuectarentur. Eodem & Q. Petilius COS. ad conueniendum exercitui diem edixerat. Et C. Claudius proconsul audita rebellione Ligurum, præter eas copias, quas secum Parmæ habebat, subitarijs collectis militibus, exercitum ad fines Ligurum admouit. Hostes sub aduentũ C. Claudij, à quo duce se meminerant nuper ad Scultennam flumen uictos fugatosq́;, locorum magis præsidio aduersus infeliciter expertam uim, quàm armis se defensuri, duos montes Letum & Balistam ceperunt: muroq́; insuper amplexi, tardius ex agris demigrantes, oppreßi ad M. & D. perierunt. Cæteri montibus se tenebant, & ne in metu quidem feritatis ingenitæ obliti, sæuiunt in prædam, quæ Mutinæ parta erat: captiuos cum fœda laceratione interficiunt: pecora in fanis trucidant uerius paßim, quàm rite sacrificant. Satiati cæde animantium, quæ inanima erant parietibus affigunt, uasa omnis generis usui magis quàm ornamento in speciem facta. Q. Petilius COS. ne absente se debellaretur, literas ad C. Claudium misit, ut cum exercitu ad se in Galliam ueniret: campis Macris se eum expectaturum. Literis acceptis Claudius ex Liguribus castra mouit, exercitumq́; ad campos Macros consuli tradidit. Eodem paucis pòst diebus C. Valerius consul alter uenit. Ibi diuisis copijs, priusquã digrederentur, communiter ambo exercitus lustrauerunt. tum sortiti, quia non ab eadem utrunque parte aggredi hostem placebat, regiones quas peterent. Valerium auspicato sortitum constabat, quòd in templo fuisset: in Petilio id uitio factum, postea augures responderunt, quòd extra templum sortem in sitellam in templum latam foris ipse posuerit.

posuerit. Profecti inde in diuersas regiones: Petilius aduersus Balistæ & Leti iugum, quod eos montes perpetuo dorso inter se iungit, castra habuit. Ibi adhortantem eum pro concione milites, immemorem ambiguitatis uerbi omi natũ ferunt: se eo die Letum capturum esse. Duabus simul partibus subire in aduersos mõtes cœpit. Ea pars, in qua ipse erat, impigre succedebat. Alteram hostes cum propulissent, ut restitueret rem inclinatam, cõsul equo aduectus, suos quidẽ à fuga reuocauit: ipse dũ incautius ante signa obuersatur, mißili traiectus cecidit. Nec hostes ducem occisum senserunt: & suorum pauci, qui uiderant, haud negligenter, ut qui in eo uictoriam uerti scirent, corpus occultauere. Alia multitudo peditum equitumq́;, deturbatis hostibus monteis sine duce cepere. Ad v. millia Ligurũ occisa: ex Romano exercitu duo & quinquaginta ceciderunt. Super tam euidentem tristis ominis euentum etiam ex pullario auditum est uitium in auspicio fuisse, nec id consulem ignorasse. C. Valerius audita

* *

deduxit. Cis Apenninũ Garuli & Lapicini, & Hercates, trãs Apenninũ Briniates fuerãt. Inter Audenã amnẽ Q. Mutius cũ ijs qui Lunã Pisasq́; depopulati erãt, bellũ gessit, omnibusq́; in deditionẽ redactis arma ademit. Ob eas res in Gallia Liguribusq́; gestas duorũ consulũ ductu auspicioq́;, senatus in triduũ supplicatiões decreuit, & x l. hostijs sacrificari iußit. Et tumultus quidẽ Gallicus & Ligustinus, qui principio eius anni exortus fuerat, haud magno conatu breui oppressus erat. Belli Macedonici subibat iam cura, miscẽte Perseo inter Dardanos Bastarnasq́; certamina. & legati, qui mißi ad res uisendas in Macedoniã erãt, iam reuerterant Romã, renũtiauerantq́;, bellum

in Dardania esse. Simul uenerant & ab rege Perseo oratores, qui purgarent, nec accitos ab eo Bastarnas, nec autore eo quicquam facere. Senatus nec liberauit eius culpæ regem neq; arguit: moneri eum tantũmodo iussit, ut etiam atq; etiã curaret, ut sanctum haberet fœdus, quod ei cum Romanis esse uideri posset. Dardani cum Bastarnas non modo non excedere finibus suis, quod sperauerãt, sed grauiores fieri in dies cernerẽt, subnixos Thracum accolarũ & Scordiscorũ auxilijs: audẽdũ aliquid uel temere rati, omnes undiq; armati ad oppidũ quod proximum castris Bastarnarũ erat cõueniunt. Hyems erat, & id anni tẽpus elegerant, ut Thraces Scordisciq; in fines suos abirent. Quod ubi ita factũ, & solos iam esse Bastarnas audierũt, bifariã diuidũt copias: pars, ut recto itinere ad lacessendũ ex aperto iret: pars deuio saltu circumducta, ab tergo aggrederetur. Cæterũ priusquàm circumire castra hostium possent, pugnatũ est: uictiq; Dardani cõpelluntur in urbẽ, quæ ferè XII. millia ab castris Bastarnarũ aberat. Victores cõfestim circumsidũt urbẽ, haud dubie postero die aut metu dedituris se hostibus, aut ui expugnaturi. Interim Dardanorũ altera manus, quæ circumducta erat, ignara cladis suorum, castra Bastarnarum sine præsidio relicta

* *

more sella eburnea posita ius dicebat, disceptabatq; cõtrouersias minimarum rerum: adeoq; nulli fortunæ adhærebat animus per omnia genera uitæ errans, uti nec sibi nec alijs, qui nam homo esset satis constaret. Non alloqui amicos, uix notis familiariter arridere. munificentia inæquali sese alios'que ludificari: quibusdam honoratis magnoq; æstimãtibus se, puerilia ut escæ aut lusus, munera dare: alios nihil expectantes ditare. Itaque nescire quid sibi uellet

uellet quibusdam uideri, quidam ludere eum simpliciter, quidam haud dubie insanire aiebant. In duabus tamen magnis honestisq; rebus uere regius erat animus, in urbium donis & deorum cultu. Megalopolitanis in Arcadia murum se circumdaturum urbi est pollicitus, maioremq; partem pecuniæ dedit. Tegeæ theatrum magnificum è marmore facere instituit. Cyzici in prytaneum (id est penetrale urbis, ubi publice quibus is honos datus est uescuntur) uasa aurea mensæ unius posuit. Rhodijs nihil unum insigne, ita omnis generis, ut quæque usus eorum postulauerunt, dona dedit. Magnificentiæ uero in deos uel Iouis Olympij templum Athenis, unum in terris inchoatum pro magnitudine dei, potest testis esse. Sed & Delon maris insignibus, statuarum'que copia exornauit: & Antiochiæ Iouis Capitolini magnificum templum, non laqueatum auro tantum, sed parietibus totis lamina inauratum, & alia multa in alijs locis pollicitus, quia perbreue tempus regni eius fuit, non perfecit. Spectaculorum quoque omnis generis magnificentia superiores reges uicit: reliquorum sui moris & copia Græcorum artificum: gladiatorum munus Romanæ consuetudinis, primo maiore cum terrore hominum insuetorum ad tale spectaculum, quàm uoluptate dedit: deinde sæpius dando, & modo uulneribus tenus, modo sine mißione etiam, & familiare oculis gratum'que id spectaculum fecit, & armorum studium plerisq; iuuenum accendit. Itaq; qui primo ab Roma magnis præmijs paratos gladiatores accersere solitus erat, iam suo

* * *pio inter peregrinos. M. Attilio Pr. prouĩcia Sardinia obuenerat: sed cũ legione noua, quam consules conscripserãt, v. milli*

bus peditum, C C C. equitibus in Corsicam iussus est transire. Dum is ibi bellum gereret, Cornelio prorogatum imperium, uti obtineret Sardiniam. Cn. Seruilio Cepioni in Hispaniam ulteriorem, & P. Furio Philo in citeriorem tria millia peditum Romanorum, equites C L. & sociûm Latini nominis V. millia peditum, C C C. equites: Sicilia L. Claudio sine supplemento decreta. Duas praeterea legiones C O S S. scribere iussi cum iusto numero peditum equitumq;, & X. millia peditum socijs imperare, & D C. equites. Delectus consulibus eo difficilior erat, quòd pestilentia quae priore anno in boues ingruerat, eo uerteret in hominum morbos. qui inciderant, haud facile septimum diem superabant: qui superauerant, longinquo maxime quartanae implicabantur morbo. Seruitia maxime moriebantur: eorum strages per omneis uias insepultorum erat. Ne liberorum quidem funeribus libitina sufficiebat. Cadauera intacta à canibus ac uulturibus tabes absumebat: satisq; constabat nec illo nec priore anno in tanta strage boum hominumq; uulturium usquam uisum. Sacerdotes publici ea pestilentia mortui sunt, Cn. Seruilius Cepio pontifex pater praetoris, & Tib. Sempronius, T. F. Longus Xuir sacrorū, & P. Aelius Paetus augur, & Tib. Sempronius Gracchus, & C. Attelius Aemilius curio maximus, & M. Sempronius Tuditanus pontifex. Pontifices suffecti sunt, C. Sulpitius Galba in locum Tuditani. Augures suffecti sunt: in Gracchi locū T. Veturius Gracchus Sempronianus: in P. Aelij, Q. Aelius Paetus. Xuir sacrorū C. Sempronius Lōgus: curio maximus C. Scribonius curio sufficitur. Cū pestilētiae finis nō fieret, senatus decreuit, uti Xuiri libros Sibyllinos adirēt. Ex decreto eorum diē unū supplicatio fuit: & Q. Martio Philippo uerbo

praeeunte

præeunte, populus in foro uotum cõcepit: si morbus pestilentiaq; ex agro Romano emota esset, biduum ferias ac supplicationem se habiturum. In Veienti agro biceps natus puer, & Sinuessæ unimanus, & Oximi puella cũ dentibus, & arcus interdiu sereno cœlo super ædem Saturni in foro Romano intentus, & tres simul soles effulserunt: & faces eadem nocte plures per cœlum lapsæ sunt in Lanuuino. Cæritesq; anguem in oppido suo iubatum aureis maculis sparsum apparuisse affirmabãt: & in agro Campano bouem locutum esse satis constabat. Legati No. Iul. ex Africa redierunt, qui conuento prius Masanissa rege Carthaginẽ ierant: cæterum certius aliquanto quæ Carthagine acta essent ab rege resciuerant, quàm ab ipsis Carthaginiensibus. compertum tamen affirmauerunt legatos ab rege Perseo uenisse, ijsq; noctu senatum in æde Aesculapij datum esse. ab Carthagine legatos in Macedoniam missos & rex affirmauerat, & ipsi parum constanter negauerant. In Macedoniam quoque mittendos legatos senatus censuit. Tres missi sunt, C. Lælius, M. Valerius Messala, Sex. Digitius. Perseus per id tempus, quia quidam Dolopum non parebant, & de quibus ambigebatur rebus disceptationem ab rege ad Romanos reuocabant: cum exercitu profectus, sub ius iudiciumq; suum totam coëgit gentem. Inde per Oetæos montes transgressus, religionibus quibusdam animo obiectis, oraculum aditurus Delphos ascẽdit. Cum in media repente Græcia apparuisset, magnum non finitimis modo urbibus terrorẽ præbuit, sed in Asiam quoq; ad regem Eumenen nuntius tumultus eius uenit. Triduum non plus Delphis moratus, per Phthiotidem Achaiam, Thessaliamq; sine damno iniuriáque agrorum, per quos iter fecit: in regnum redijt.

Nec earum tantum ciuitatium, per quas iturus erat, satis habuit animos sibi conciliare: aut legatos, aut literas dimisit, petens ne diutius simultatū, quæ cum patre suo fuissent, meminisset: nec enim tam atroces fuisse eas, ut non cū ipso potuerint ac debuerint finiri: secū quidē omnia illis integra esse ad instituendā fideliter amicitiā. Cum Achæorum maxime gente reconciliandæ gratiæ uiam quærebat, [illegible] una ex omni Græcia gens, & Atheniensium ciuitas eò processerat irarum, ut finibus interdiceret Macedonibus. Itaq; seruitijs ex Achaiá fugientibus receptaculum Macedonia erat, quia cum finibus suis interdixissent, intrare regni terminos ipsi non audebant. Id cum Perseus
* animaduertisset, comprensis omnibus literas. Cæterūne similis fuga seruorum postea fieret, cogitandum & illis esse. Recitatis his literis per Xenarchum prætorem, qui priuatæ gratiæ aditum apud regem quærebat: & plerisq; moderate & benigne scriptas esse censentibus literas, atque his maxime, qui præter spem recepturi essent amissa mancipia: Callicrates ex ijs, qui in eo uerti salutem gētis crederent, si cum Romanis inuiolatum fœdus seruaretur: Parua, inquit, aut mediocris res Achæi quibusdam uidetur agi: ego maxime grauissimam omnium, non agiq; tantum arbitror, sed quodam modo actam esse. Nam qui regibus Macedonum Macedonibusq; ipsis, finibus interdixissemus, manereq; id decretum, scilicet ne legatos, ne nuntios admitteremus regum, per quos aliquorum ex nobis animi sollicitarentur: ij cōcionantē quodammodo absentem audimus regem, &, si dijs placet, orationem eius probamus: & cum feræ bestiæ cibum ad fraudem suam positum plerunque aspernentur & refugiant, nos cæci specie parui beneficij inescamur: & seruulorum minimi pretij

pretij recipiendorum spe, nostram ipsorum libertatem subrui & tentari patimur. Quis enim non uidet, uiam regiæ societatis quæri: qua Romanum fœdus, quo nostra omnia continentur, uioletur? Nisi hoc dubium alicui est, bellandum Romanis cum Perseo esse: & quod uiuo Philippo expectatum, morte eius interpellatum est, id post mortem Philippi futurū. Duos, ut scitis, habuit filios Philippus, Demetrium & Persea. Genere materno, uirtute, ingenio, fauore Macedonum, longe præstitit Demetrius. Sed quia in Romanos odij regnum posuerat præmium, Demetrium nullo alio crimine, quàm Romanæ amicitiæ initæ, occidit: Persea, quem P.R. prius pœnæ quàm regni hæredem futurum sciebat, regem fecit. Itaq; quid hic post mortem patris egit aliud, quàm bellum parauit? Bastarnas primum ad terrorem omnium Dardaniam immisit: qui si sedem eam tenuissent, grauiores eos accolas Græcia habuisset, quàm Asia Gallos habeat. Ea spe depulsus, non tamen belli consilia omisit: imò si uera uolumus dicere, iam inchoauit bellum. Dolopiam armis subegit, nec prouincijs de controuersis ad disceptationem P. R. adiuit. inde transgressus Oetam, ut repente in medio umbilico Græciæ conspiceretur, Delphos ascendit. Hæc usurpatio itineris insoliti quò uobis spectare uidetur? Thessaliam deinde peragrauit, quòd sine ullius eorum quos oderat noxia, hoc magis tentationem metuo. Inde literas ad nos cum muneris specie misit: & cogitare iubet quomodo in reliquum hoc munere non egeamus, hoc est, ut decretum, quo arceantur Peloponneso Macedones, tollamus: rursus legatos regios, & hospitia cum principibus, & mox Macedonum exercitus, ipsum quoq; à Delphis (quantum enim interluit fretum?) traijcientem in

Pelopone

Peloponnesum uideamus. Immiscemur Macedonibus armantibus se aduersus Romanos. Ego nihil noui censeo decernendum, seruanda'que omnia integra, donec ad certum dirigantur: uanus'ne hic timor noster, an uerus fuerit. Si pax inuiolata inter Macedonas Romanosq́; manebit, nobis quoq; amicitia & commercium sit: nunc de eo cogitare periculosum & immaturum uidetur. Post hūc Archo frater Xenarchi prætoris ita disseruit. Difficilē orationē Callicrates & mihi, & omnibus qui ab eo dissentimus fecit. agendo enim Romanæ societatis causam ipse, tentariq́; & oppugnari dicendo, quam nemo neq; tentat neq; oppugnat: effecit ut qui ab se dissentiret, aduersus Romanos dicere uideretur. Ac primum omnium tanquam nō hic nobiscum fuisset, sed aut ex curia P.R. ueniret, aut regum arcanis interesset, omnia scit & nuntiat quæ occulte facta sunt: diuinat etiā quæ futura fuerant, si Philippus uixisset. quid ita Perseus regni hæres sit, quid parēt Macedones, quid cogitent Romani. Nos autem, qui nec ob quam causam, nec quemadmodum perierit Demetrius scimus, nec quid Philippus si uixisset facturus fuerat: ad hæc quæ palàm geruntur, consilia nostra accommodare oportet. Ac scimus Persea regno accepto ad legatos Romanos uenisse, ac regem Persea à P.R. appellatum: audimus, legatos Romanos uenisse ad regem, & eos benigne exceptos. Hæc omnia pacis equidem signa esse iudico nō belli: nec Romanos offendi posse, si ut bellum gerentes eos secuti sumus, nunc quoque pacis autores sequamur. Cur quidem nos inexpiabile omnium soli bellum aduersus regnum Macedonum geramus, non uideo. Opportuni propinquitate ipsa Macedoniæ sumus: an infirmißimi omnium, tanquam quos nuper subiecit Dolopes? Imò contra

ea uel

ea uel uiribus nostris, deûm benignitate, uel regionis interuallo tuti. Sed sumus æque subiecti ac Thessali Aetoliq;. nihilo plus fidei autoritatisq; habemus aduersus Romanos, qui semper socij atq; amici fuimus, quàm Aetoli, qui paulo antè hostes fuerunt. Quod Aetolis, quod Thessalis, quod Epirotis, omni deniq; Græciæ, cum Macedonibus iuris est, idem & nobis sit. cur execrabilis ista nobis solis uelut desertio iuris humani est? Fecerit aliquid Philippus, cur aduersus eum armatum & bellum gerentem hoc decerneremus: quid Perseus nouus rex, omnis iniuriæ insons, suo beneficio paternas simultates obliterās metuit? Cur soli omnium hostes ei sumus? Quanquam & illud dicere poteram: tanta priorum Macedoniæ regum merita erga nos fuisse, ut Philippi unius iniurias, si quæ forte fuerunt, utique post mortem. cum classis Romana Cenchris staret, COS. cum exercitu Velatiæ esset, triduum in concilio fuimus consultantes utrum Romanos an Philippum sequeremur. nonnihil metus præsens ab Romanis sententias nostras inclinarit: fuit certe tamen aliquid, quod tam longam deliberationem fecerat. id quod erat uetusta coniunctio cum Macedonibus, uetera & magna in nos regum merita. Valeant & nunc eadem illa, non ut præcipue amici, sed ne præcipue inimici simus. Ne id quod non agitur Callicrates simulauerimus: nemo nouæ societatis aut noui fœderis, quo nos temere intelligemus conscribendi est autor: sed commercium tantum iuris præbendi repetendiq; fit, ne interdictione finium nostrorum & nos quoque regno arceamus, ne seruis nostris aliquò fugere liceat. Quid hoc aduersus Romana fœdera est? Quid rem paruam & apertam, magnam & suspectam facimus? Quid uanos tumultus ciemus? Quid ut ipsi locum assen-

cum assentandi Romanis habeamus, suspectos alios ac inuisos efficimus? Si bellum erit, ne Perseus quidem dubitat quin Romanos secuturi simus: in pace etiam si non odia finiuntur, intermittantur. Cum ijdem huic orationi, qui literis regis adsentierant, adsentirentur: indignatione principum, quòd quam rem ne legatione quidem dignam iudicasset Perseus, literis paucorum uersuum imperaret, decretum differtur. Legati deinde postea missi ab rege, cũ Megalopoli concilium esset, dataq; opera est ab ijs, qui offensionem apud Romanos timebant, ne admitterentur. Per hæc tempora Aetolorum in semetipsos uersus furor, mutuis cædibus ad internecionem adducturus uidebatur gentem. Fessi deinde & Romam utraq; pars miserunt legatos, & inter se ipsi de reconcilianda concordia agebant: quæ nouo facinore discussa res, ueteres etiam iras excitauit. Exulibus Hypateis qui factionis Proxeni erãt, cũ reditus in patriam promissus esset, fidesq; data per principem ciuitatis Eupolemum: L X X X. illustres homines, quibus redeuntibus inter cæteram multitudinem Eupolemus etiam obuius exierat, cum salutatione benigne excepti essent, dextræq; datæ: ingredientes portam, fidẽ datam, deosq; testeis nequicquam inuocantes interfecti sunt. Inde grauius de integro bellum exarsit. C. Valerius Læuinus, & Ap. Claudius Pulcher, & C. Memmius, & M. Popilius, & L. Canuleius missi ab senatu uenerant. Apud eos cum Delphis utriusq; partis legati magno certamine egerint, Proxenus maxime cũ causa, tum eloquẽtia præstare uisus est: qui paucos post dies ab Orthobula uxore ueneno est sublatus, damnata'que eo crimine in exilium abijt. Idem furor & Cretenses lacerabat. aduentu deinde Q. Minucij legati, qui cum X. nauibus missus ad sedanda eorum

da eorum certamina erat, in spem pacis uenerāt: cæterum induciæ & antea sex mensium fuerunt: inde multo grauius bellum exarsit. Lycij quoq; per idem tempus ab Rhodijs bello uexabantur. Sed externorum inter se bella, quo quæque modo gesta sunt, persequi non operæ est, satis superq; oneris sustinenti res à populo Romano gestas scribere. Celtiberi in Hispania, qui bello domiti se Tib. Graccho dediderant, pacati manserant M. Titinio Pr. obtinente prouinciam, rebellarunt sub aduentum Ap. Claudij: orsiq; bellum sunt ab repentina oppugnatione castrorum Romanorum. Prima lux ferme erat, cum uigiles in uallo, quiq; in portarum stationibus erant, cum uidissent procul uenientem hostem, ad arma conclamauerunt. Ap. Claudius signo proposito pugnæ ac paucis adhortatus milites, tribus simul portis eduxit. Obsistentibus ad exitum Celtiberis, primo par utrinq; prælium fuit, quia propter angustias non omnes in faucibus pugnare poterant Romani: urgentes deinde alij alios secuti euaserūt extra uallum, ut pandere aciem & exæquari cornibus hostibus, quibus circumibantur, possent: ita repente eruperūt, ut sustinere impetum eorum Celtiberi nequirent. Ante horam secundam pulsi sunt, ad XV. millia cæsa aut capta: signa adempta duo & XX. castra etiam eo die expugnata, debellatumq;: nam qui superfuere prælio, in oppida sua dilapsi sunt, quieti deinde paruerunt imperio. Censores eo anno creati Q. Fuluius Flaccus, & A. Posthumius Albinus legerunt senatum: princeps lectus M. Aemilius Lepidus pont. max. De senatu nouem eiecerunt. Insignes notæ fuerūt M. Cornelij Maluginensis, qui biennio antè Pr. in Hispania fuerat: & L. Cornelij Scipionis Pr. cuius tum inter ciueis & peregrinos iurisdictio erat, & L.

Fuluij,

Fuluij, qui frater germanus, & ut Valerius Antiâs tradit, consors etiam censoris erat. COS S. uotis etiam in Capitolio nuncupatis in prouincias profecti sunt. Ex ijs M. Aemylio senatus negotium dedit, ut Patauinorum in Venetia seditionẽ comprimeret, quos certamine factionum ad intestinum bellum exarsisse & ipsorum legati attulerant. Legati qui in Aetoliam ad similes motus comprimendos ierant, renuntiarunt coërceri rabiem gentis non posse. Patauinis saluti fuit aduentus consulis, neq; aliud quod ageret in prouincia cum habuisset, Romam redijt. Censores uias sternendas silice in urbe, glarea extra urbem substruendas marginandasq; primi omnium locauerunt, pontesq; multis locis faciendos: & scenam ædilibus prætoribus'que præbẽdã: & carceres in circo & oua ad notas curriculis numerandas, & dam, & metas trans & caueas ferreas pe intromitterentur fer reis in monte Albano consulibus. & cliuum Capitolinum silice sternendum curauerunt, & porticum ab æde Saturni in Capitolium ad cœnaculum, ac super id curiã. & extra portam Trigeminam emporium lapide strauerunt, stipitibusq; sepserunt: & porticum Aemiliam reficiẽdam curarunt: gradibusq; ascensum ab Tyberi in emporium fecerunt. & extra eandem portam in Auentinum porticũ silice strauerunt, & eo publico ab æde Veneris fecerunt. Iidẽ Calatiæ & Oximi muros faciendos locauerunt: uenditisq; ibi publicis locis, pecuniam quæ redacta erat, tabernis utriq; foro circũdandis consumpserunt. & alter ex ijs Fuluius Flaccus (nã Posthumius nihil nisi senatus Romani populi'ue iussu se locaturũ ipsorũ pecunia) Iouis ædem Pisauri & Fundis, & Pollẽtiæ. etiam aquam adducendã, & Pisauri uiã silice sternendã, & Sinuessam à ga auia riæ. In

riæ. In his & clo um circumducend & forum por ticibus tabernisq; claudendum, & ianos treis faciendos. Hæc ab uno censore opera locata cum magna gratia colo norum. Moribus quoq; regendis diligens & seuera censu ra fuit: multis equi adempti. Exitu propè anni diem u= num supplicatio fuit, ob res prospere gestas in Hispania ductu auspicioq; Ap. Claudij proconsulis, & maioribus hostijs x x. sacrificatum, & alterum diem supplicatio ad Cereris Liberi Liberæq; fuit, quòd ex Sabinis terræ mo= tus ingens cum multis ædificiorum ruinis nuntiatus erat. Cum Ap. Claudius ex Hispania Romam redisset, decreuit senatus, ut ouans urbem iniret. Iam consularia comitia appetebant, quibus magna contentione habitis propter multitudinem petentiũ, creati L. Posthumius Albinus, & M. Popilius Lænates. Prætores inde facti, Cn. Fabius Bu= teo, M. Matienus, C. Cicereius, M. Furius Craßipes ite= rum, A. Attilius Seranus iterum, C. Cluuius Saxula iterũ. Comitijs perfectis Ap. Claudius Cento ex Celtiberis o= uans cum in urbem iniret, decem millia pondo argenti, quinque mil auri in ærariũ tulit. Flamen dialis inaugu ratus est Cn. Cornelius. Eodem anno tabula in ædem Ma tris Matutæ cum indice hoc posita est: Tib. Sempronij Gracchi consulis imperio auspicioq; legio exercitusq; P. R. Sardiniam subegit. In ea prouincia hostium cæsa aut capta supra L x x x. milia. Rep. feliciβime gesta at= que liberatis uectigalibus restitutis exercitũ saluũ atque incolumem pleniβimum præda domum reportauit: ite= rum triumphans in urbem Romam redijt: cuius rei ergò hanc tabulam donum Ioui dedit. Sardiniæ insulæ forma erat, atque in ea simulachra pugnarum picta. Munera gladiatorum eo anno aliquot parua alia data: unum an=

te cætera insigne fuit T. Flaminij, quòd mortis causa patris sui cum uisceratione epuloq; & ludis scenicis quadriduum dedit. magni tamen muneris ea summa fuit, ut per triduum quatuor & septuaginta homines pugnarint.

DECADIS V. LIBER II.

LVCIVS Posthumius Albinus, M. Popilius Lænas, cum omniũ primum de prouincijs exercitibusq; ad senatum retulissent, Ligures utrique decreti sunt: ut nouas ambo quibus eam prouinciã obtinerent legiones (binæ singulis decretæ) & sociûm Latini nominis dena milia peditũ, & DC. equites, & supplemẽtũ Hispaniæ III. milia peditum Romanorũ scriberent, & CC. equites. Ad hoc mille & D. pedites Romani cum centum equitibus scribi iussi, cum quibus Pr. cui Sardinia obtigisset, in Corsicam transgressus bellum gereret: interim M. Attilius uetus prætor prouinciam obtineret Sardiniam. Prætores deinde prouincias sortiti sunt: A. Attilius Serranus urbanam, C. Cluuius Saxula inter ciues & peregrinos, Cn. Fabius Buteo Hispaniam citeriorem, M. Matienus ulteriorem, M. Furius Crassipes Siciliam, C. Cicereius Sardiniam. Priusquam magistratus proficiscerẽtur, senatui placuit L. Posthumium COS. ad agrum publicum à priuato terminandũ, in Campaniam ire: cuius ingentem modũ possidere priuatos, paulatim proferendo fines, constabat. Hic iratus Prænestinis, quòd cum eò priuatus, sacrificij in templo Fortunæ faciendi causa profectus esset, nihil in se honorifice neq; publice, neq; priuatim

tim factum à Prænestinis esset priusquam ab Roma profi ciscceretur, literas Præneste misit, ut sibi magistratus obuiam exiret, locum publice pararet ubi diuerteretur, iumentaq; cum exiret inde præsto essent. Ante hunc COS. *nemo unquam socijs in ulla re oneri aut sumptui fuit: ideo magistratus mulis tabernaculisq;, & omni alio instrumento militari ornabantur, ne quid tale imperarent socijs: priuata hospitia habebant, ea benigne comiterq; colebant: domusq; eorũ Romæ hospitibus patebant, apud quos ipsis diuerti mos esset. Legati qui repente aliquò mitterentur, singula iumenta per oppida, iter qua faciundum erat, imperabant: aliam impensam socij in magistratus Romanos non faciebant. Iniuria* COS. *etiam si iusta, non tamen in magistratu exercenda, & silentiũ nimis aut modestũ, aut timidum Prænestinorum, ius, uelut probato exemplo, magistratibus fecit grauiorum in dies talis generis imperiorũ. Principio huius anni, legati qui in Aetoliam & Macedoniam missi erant, renuntiauerunt: sibi cõueniendi regis Persei, cum alij abesse eum, alij ægrum esse, falsò utrunq; fingerent, potestatem non factam. Facile tamen apparuisse sibi, bellum parari, nec ultrà ad arma ire dilaturum. Item in Aetolia seditionẽ gliscere in dies, neque discordiarum principes autoritate sua coërceri potuisse. Cum bellum Macedonicum in expectatione esset, priusquam id susciperetur, prodigia expiari, pacemq; deûm peti precationibus quæ editæ ex fatalibus libris essent, placuit. Lanuuij classis magnæ species in cœlo uisæ dicebãtur: & Priuerni lana pulla terra enata & in Veienti apud Rementem lapidatum: Põptinũ omne uelut nubibus locustarũ coopertum esse: In Gallico agro quà induceretur aratrum, subexistẽtibus glebis pisces emersisse.*

Ob hæc prodigia libri fatales inspecti editumq; ab decem uiris est, & quibus dijs, quibusq; hostijs sacrificaretur, & ut supplicatio prodigijs expiãdis fieret: altera quæ priore anno ualetudinis populi causa uota esset, ea uti feriæq; essent. Itaq; sacrificatum est, ut decemuiri scriptum ediderunt. Eodem anno ædis Iunonis Laciniæ detecta. Q. Fuluius Flaccus censor ædem Fortunæ equestris, quam in Hispania Pr. bello Celtiberico uouerat, faciebat enixo studio, ne ullũ Romæ amplius aut magnificentius templũ esset. Magnum ornamentum se templo ratus adiecturum, si tegulæ marmoreæ essent: profectus in Brutios ædem Iunonis Laciniæ ad partem dimudiam detegit, id satis fore ratus ad tegendum quod ædificaretur. Naues paratæ fuerunt, quæ tollerent atque asportarent, autoritate censoria socijs deterritis id sacrilegium prohibere. Postquam censor redijt, tegulæ expositæ de nauibus ad templum portabantur. quanquam unde essent silebatur, non tamen celari potuit. Fremitus igitur in curia ortus est: ex omnibus partibus postulabatur ut consules eam rem ad senatum referrent. Vt uero accersitus in curiam censor uenit, multo infestius singuli uniuersiq; præsentem lacerare: templum augustißimum regionis eius, quod non Pyrrhus, non Annibal uiolassent, uiolare parum habuisse, nisi detexisset fœde, ac propè diruisset. Detractum culmen templo nudãtum tectum patere imbribus putrefaciendum. censorem moribus regendis creatum, cui sarta tecta exigere sacris publicis, & loca tuenda more maiorum traditum esset: cum per sociorum urbes diruentem templa, nudantemq; tecta ædium sacrarum uagari: & quod si in priuatis sociorum ædificijs faceret, indignum uideri posset, id deûm immortalium demolientem facere, & obstringere

religione

religione P. R. ruinis templorum templa ædificantem: tanquam non ijdem ubiq; dij immortales sint, sed spolijs aliorum alij colendi exornandiq;. Cum priusquam referretur appareret quid sentirent patres, relatione facta in unam omnes sententiam ierunt: ut hæ tegulæ reportandæ in templum locarentur, piaculariaq; Iunoni fierent. Quæ ad religionem pertinent, cum cura facta: tegulas relictas in area templi, quia reponendarum nemo artifex inire rationem potuerit, redemptores nuntiarunt. Ex prætoribus qui in prouincias ierant, Cn. Fabius Maßiliæ moritur, cum in citeriorem Hispaniam iret. Itaq; cum id nuntiatum à Maßiliensibus legatis esset, senatus decreuit: ut P. Furius & Cn. Seruilius, quibus succedebatur, inter se sortirentur, uter citeriorem Hispaniam prorogato imperio obtineret. Sors opportuna fuit, P. Furius idem, cuius ea prouincia fuerat, remaneret. Eodem anno cum agri Ligustini & Gallici quod bello captū erat, aliquātum uacaret, S. C. factum, ut is ager uiritim diuideretur. Decemuiros in eam rem ex S. C. creauit A. Attilius Pr. urbanus, M. Aemylium Lepidum, C. Caßium, T. Ebutiū Parrum, C. Tremellium, P. Cornelium Cethegum, Q. & L. Apuleios, M. Cæcilium, C. Salonium, C. Munatium. Diuiserunt dena iugera in singulos, socijs nominis Latini terna. Per idem tempus quo hæc agebantur, legati ex Aetolia Romam uenerunt, de discordijs seditionibusq; suis: & Thessali legati, nuntiantes quæ in Macedonia gererentur. Perseus iam bellum uiuo patre cogitatum in animo uoluens, omneis non genteis modo Græciæ, sed ciuitates etiam, legationibus mittendis, pollicendo plura quàm præstando, sibi conciliabat. Erant tamen magna ex parte hominum ad fauorem eius inclinati animi, &

 aliquanto

aliquanto quàm in Eumenem propensiores: cum Eumenis beneficijs muneribusq; omnes Graeciae ciuitates & pleriq; principum obligati essent: & ita se in regno suo gereret, ut quae sub ditione eius urbes, nullius liberae ciuitatis fortunam secum mutatam uellent. Contra Persea fama erat post patris mortem uxorem manu sua occidisse: Apellem ministrum quondam fraudis in fratre tollendo, atq; ob id requisitum à Philippo ad supplicium, exultantem, accersitum post patris mortem ingentibus promissis ad praemia tantae perpetratae rei, clàm interfecisse. Intestinis externisq; praeterea multis caedibus infamem, nec ullo commendabilem merito, praeferebant uulgo ciuitates, tam pio erga propinquos, tam iusto in ciueis, tam munifico erga omneis homines regi: seu fama & maiestate Macedonum regum praeoccupati ad spernendum originem noui regni, seu mutationis rerum cupidi, seu quia eum obiectum esse Romanis uolebant. Erant autem non Aetoli modo in seditionibus propter ingentem uim aeris alieni, sed Thessali etiam: ea contagione uelut tabes in Perraebiam quoq; id peruaserat malum. Cum Thessalos in armis esse nuntiatum est, Ap. Claudium legatum ad eas res aspiciendas componendasq; senatus misit. Qui utriusq; partis principibus castigatis, cum iniusto foenore grauatum aes alienum, ipsis magna ex parte concedentibus qui onerarant, leuasset, iusti crediti solutionem in annorum pensiones distribuit. Per eundem Appium eodemq; modo compositae in Perraebia res. Aetolorum causas Marcellus Delphis per idem tempus hostilibus actas animis, quas intestino gesserant bello, cognouit. Cum certatum utrinq; temeritate atq; audacia cerneret, decreto quidem suo neutram partem aut leuare, aut onerare uoluit: communiter

muniter

muniter ab utrisq; petijt, abstinerent bello, & obliuione præteritorum, discordias finirent. Huius reconciliationis *inter ipsos fides obsidibus ultro citroq; datis firmata est.* Corinthum, *ut ibi deponerentur obsides, conuenitur.* A' Delphis & Aetolico cōcilio Marcellus in Peloponnesum *traiecit, quò Achæis edixerat conuentum. Vbi collaudata gente, quòd constanter uetus decretum de arcendis aditu finium regibus Macedonum tenuissent, insigne aduersus* Persea *odium* Romanorum *fecit: quod ut maturius erumperet,* Eumenes *rex, commentarium ferens secum, quod de apparatibus belli omnia inquirens fecerat,* Romam *uenit. Per idem tempus quinq; legati ad regem missi, qui res in* Macedonia *aspicerent.* Alexandriam *ijdem ad* Ptolemæum *renouandæ amicitiæ causa proficisci iussi. Legati erant hi,* C. Valerius, Cn. Lutatius Cerco, Q. Bebius Sulca, M. Cornelius Mammula, M. Cæcilius Denter. *Et ab* Anticho *rege sub idem tempus legati uenerunt: quorum princeps* Apollonius *in senatum introductus, multis iustisq; causis regem excusauit, quòd stipendium serius quo ad diem præstaret: id se omne aduexisse, ne cuius nisi temporis gratia regi fieret.* Donum *præterea afferre, uasa aurea quingentûm pondo.* Petere *regem, ut quæ cum patre suo societas atq; amicitia fuisset, ea secum renouaretur: imperaretq; sibi* P. R. *quæ bono fideliq; socio regi essent imperanda, se nullo usquam cessaturum officio.* Ea *merita in se senatus fuisse, cum* Romæ *esset, eam comitatem iuuentutis, ut pro rege, non pro obside omnibus ordinibus fuerit.* Legatis *benigne responsum, & societatem renouare cum* Antiocho, *quæ cum patre eius fuerat,* A. Attilius Pr. urb. *iussus.* Quæstores *urbani stipendium, uasa aurea censores acceperunt, eisq; negociū datum est,*

ut ponerent ea in quibus templis uideretur: legatoq; cen tũ millum æris munus missum, & ædes liberæ hospitio da tæ, sumptusq; decretus, donec in Italia esset. Legati qui in Syria fuerant, renuntiauerunt, in maximo eum honore apud regem esse, amicißimumq; P. R. In prouincijs eo anno hæc: C. Cicereius Pr. in Corsica signis collatis pugnauit: septem millia Corsorum cæsa: capti amplius M. & DCC. Vouerat in ea pugna prætor ædem Iunonis Monetæ. Pax deinde data petentibus Corsis, & exacta ceræ ducena millia pondo. Ex Corsica subacta Cicereius in Sardiniam transmisit. Et in Liguribus in agro Statellati pugnatum ad oppidum Carystum. Eò se magnus exercitus Ligurum contulerat. Primo sub aduentum M. Popilij consulis mœnibus sese continebant: deinde postquam oppidum oppugnaturum Romanum cernebant, progressi ante portas aciem struxerunt: nec cõsul, ut qui id ipsum oppugnatione comminanda quæsisset, moram certamini fecit. Pugnatum est amplius treis horas, ita ut neutrò inclinaret spes. Quod ubi consul uidit, nulla parte moueri Ligurum signa, imperat equitibus ut equos conscendant, ac tribus simul partibus in hosteis quanto maximo possent tumultu incurrant. pars magna equitum, mediam traiecit aciem, & ad terga pugnantium peruasit. Inde terror iniectus Liguribus: diuersi in omnes partes fugerunt, perpauci retro in oppidum, quia inde se maxime obiecerat eques. & pugna tam peruicax multos absumpserat Ligurum, & in fuga paßim cæsi sunt. decem millia hominum cæsa traduntur, amplius DCC. paßim capti. Signa militaria relata LXXXII. nec incruenta uictoria fuit, amplius tria millia militum amissa, cum cedentibus neutris ex parte utraq; primores caderent. Post hãc pugnam ex diuer

ex diuersa fuga in unam collecti Ligures, cum maiorem multo partem ciuium amissam quàm superesse cernerent (nec enim plus decem mulia hominũ erãt) dediderũt sese, nihil quidem illi pacti: sperauerant tamen non atrocius quàm superiores imperatores C O S. *in se sæuiturum.* At *ille arma omnibus ademit, oppidum diruit, ipsos bonaq; eorum uendidit: literasq; senatui de rebus ab se gestis misit.* Quas *cum* A. Attilius Pr. *in curia recitasset (nam* C O S. *alter* Posthumius *agris recognoscẽdis in* Campa*nia occupatus aberat) atrox res uisa senatui:* Statellates *qui uni ex* Ligurum *gente non tulissent arma aduersus* Romanos, *tum quoq; oppugnatos, non ultrò inferenteis bellũ, deditos in fidẽ populi* Romani, *omni ultimæ crudelitatis exemplo laceratos ac deletos esse: tot mulia capitum innoxiorum, fidem implorantia populi* Romani, *ne quis unquam se postea dedere auderet, pessimo exemplo uenisse: & distractos passim, iustis quondam hostibus* P.R. *pacatus seruire.* Quas *ob res placere senatui,* M. Popilium C O S. Ligures *pretio emptoribus reddito, ipsos restituere in libertatem: bonaq; ut ijs, quicquid eius recuperari posit, reddantur curare: arma quoq; tempore fieri in ea gente: consulem de prouincia decedere, cum deditos in fidem suam* Ligures *restituisset: claram uictoriam uincendo oppugnanteis, non sæuiendo in afflictos fieri.* C O S. *qua ferocia animi usus erat in* Liguribus, *eandem ad non parẽdũ senatui habuit: legionibus extẽplo* Pisas *in hybernacula missis, iratus patribus, infestus prætoribus* Romam *rediit: senatuq; extẽplo ad ædem* Bellonæ *uocato, multis uerbis inuectus est in prætorem: qui cum ob rem bello bene gestam, uti dijs immortalibus bonos haberetur, referre ad senatum debuisset, aduersus se pro hostibus* S.C. *fecisset*

cisset, quo uictoriam suam ad Ligures transferret, dediq; ijs prope cōsulem prætor iuberet. Itaq; mulctam ei se dicere: à patribus postulare, ut S. C. in se factum tolli iuberent: supplicationemq;, quam absentes ex literis de bene gesta Rep. missis decernere debuerint, præsentes honoris deorum primum causa, deinde & sui aliquo tandem respectu decernerent. Nihilo lenioribus quàm absens senatorū aliquot orationibus increpitus, neutra impetrata re in prouinciam redit. Alter C O S. Posthumius consumpta æstate in recognoscendis agris, ne uisa quidem prouincia sua, comitiorū causa Romam redijt. C O S S. C. Popilium Lenatem, P. Aelium Ligurem creauit. Prætores exinde facti, C. Licinius Crassus, M. Iunius Pœnus, Sp. Lucretius, Sp. Cluuius, Cn. Sicinius, C. Memmius iterum. Eo anno lustrum conditum est. Censores erant Q. Fuluius Flaccus, L. Posthumius Albinus: Posthumius condidit. Censa sunt ciuium Romanorum capita C C L X I X. millia, & X V. Minor aliquāto numerus, qa L. Posthumius C O S. pro concione edixerat: qui socium Latini nominis ex edicto C. Claudij C O S. redire in ciuitates suas debuissent, ne quis eorum Romæ, & omnes in suis ciuitatibus censerentur. Concors & è Rep. censura fuit: omneis quos senatu mouerunt, quibusq; equos ademerunt, ærarios fecerūt & tribu mouerunt: neque ab altero notatum alter probauit. Fuluius ædem Fortunæ Equestris, quam proconsul in Hispania dimicans cum Celtiberorum legionibus uouerat, annos sex postquam uouerat dedicauit: & scenicos ludos per quadriduum, unum diem in circo fecit. L. Cornelius Lentulus Xuir sacrorum eo anno mortuus est: in locum eius suffectus A. Posthumius Albinus. Locustarum tantæ nubes à mari uento repente in Apuliam illatæ sunt, ut exa

ut examinibus suis agros late operirent. Ad quam pestem frugum tollendam Cn. Sicinius Pr. designatus cum imperio in Apuliam missus, ingenti agmine hominum ad colligendas eas coacto, aliquantum temporis absumpsit. Principium insequentis anni, quo C. Popilius & P. Aelius fuerunt COS. residuas contentiones ex priore anno habuit. Patres referri de Liguribus renouariq; S.C. uolebant, & COS. Aelius referebat: Popilius & collegam & senatum pro fratre deprecabatur: & præ se ferens siquid decernerent intercessurum, collegam deterruit: patres eo magis utriq; pariter COS. infensi incœpto perstabant. Itaque cum de prouincijs ageretur, & Macedonia, iam imminente Persei bello, peteretur, Ligures ambobus consulibus decernuntur: Macedoniam decreturos negant, ni de M. Popilio referretur. Postulantibus deinde ut nouos exercitus scribere, aut supplementum ueteribus liceret, utrunque negatum est. Prætoribus quoque in Hispaniam supplementū petentibus negatum: M. Iunio in citeriorem, Sp. Lucretio in ulteriorem. C. Licinius Crassus urbanam iurisdictionem, Cn. Sicinius inter peregrinos erat sortitus: C. Memmius Siciliam, Sp. Cluuius Sardiniam. COS. ob ea irati senatui, Latinis ferijs in primam quamq; diem indictis, in prouinciam abituros se denuntiarunt, nec quicquam reipublicæ acturos præterquam quòd ad prouinciarum administrationem attineret. Attalum regis Eumenis fratrem legatū uenisse Romam Valerius Antiâs his COS. scribit, ad deferenda de Perseo crimina, indicandosq; apparatus belli. Plurium annales, & quibus credidisse malis, ipsum Eumenem uenisse tradunt. Eumenes igitur ut Romam uenit, exceptus cum tanto honore, quantum non meritis tātum eius,

sed

sed beneficijs etiam suis, ingentia quæ in eum congesta erant, existimaret deberi P.R. in senatum est introductus. Causam ueniendi sibi Romam fuisse dixit, præter cupiditatem uisendi deos, hominesq́;, quorum beneficio in ea fortuna esset, supra quam ne optare quidem auderet: etiam ut corám moneret: senatum, ut Persei conatis obuiam iret. Orsus inde à Philippi consilijs, necem Demetrij filij retulit, aduersantis Romano bello. Bastarnarum gentem exci tam sedibus suis, quorum auxilijs fretus in Italiam transiret. Hæc cum uolutantem in animo, oppressum fato regnum ei reliquisse, quem infestißimum esse sensisset Romanis. Itaque Persea hæreditarium à patre relictum bellum. & simul cum imperio traditum, iamiam primū alere ac fouere omnibus consilijs. Florere præterea iuuentute, quam stirpem longa pax ediderit: florere opibus regni: florere etiam ætate. Quæ cum corporis robore ac uiribus uigeat, animum esse inueteratum diutina arte atq; usu belli. Iam inde à puero, patris contubernio, Romanis quoque bellis, non finitimus tantum assuetum: missum à patre in expeditiones multas uariasq́;. Iam ex quo ipse accepisset regnum, multa quæ non ui, non dolo, Philippus omnia expertus potuisset moliri, admirando rerum successu tenuisse. Accesisse ad uires eam, quæ longo tempore, multis magnisq́; meritis pareretur, autoritatem. Nam apud Græciæ atque Asiæ ciuitates, uereri maiestatem eius omnes. Nec pro quibus meritis, pro qua munificentia, tantum ei tribuatur, cernere: nec dicere pro certo posse, utrū felicitate id quadam eius accidat: an, quod ipse uereatur dicere, inuidia aduersus Romanos fauorem illi conciliet. Inter ipsos quoque reges ingentem autoritate, Seleuci filiam duxisse eum non petentem, sed petitum ultrò: sororem

rorem dedisse Prusiæ precanti ac oranti: celebratas esse utrasque nuptias gratulatione donisq; innumerabilium legationum, & uelut auspicibus nobilissimis populis deductas esse. Boëtorum gentem captatam Philippo, nunquam ad scribendum amicitiæ fœdus adduci potuisse: tribus nunc locis cum Perseo fœdus incisum literis esse: uno Thebis, altero ad Sidenum augustissimo & celeberrimo in templo, tertio Delphis. In Achaico concilio uero, nisi discussa res per paucos Romanum imperium intentanteis esset, eò rem propè adductam, ut aditus & in Achaiam daretur. At Herculé suos honores, cuius merita in eam gentem priuatim an publice sint maiora, uix dici posset, partim desertos per incultum ac negligentiam, partim hostiliter sublatos esse. Iam Aetolos quem ignorare in seditionibus suis non ab Romanis, sed à Perseo præsidium petiisse? His eum fultum societatibus atq; amicitijs, eos domesticos apparatus belli habere, ut externis non egeat: XXX. milia peditum, V. milia equitum: in decem annos frumentum preparare, ut abstinere & suo & hostium agro frumentandi causa possit. Iam pecuniam tantam habere, ut decem milia mercenariorum militum præter Macedonum copias, stipendium in totidem annos præparatum habeat, præter annuum, quod ex metallis regijs capiat uectigal. Arma uel tribus tantum exercitibus in armamentaria congessisse. Iuuentutem, ut iam Macedonia deficiat, uelut ex perenni fonte unde hauriat, Thraciam subiectam esse. Reliquum orationis adhortatio fuit. Non ego hæc, inquit, incertis iactata rumoribus, & cupidius credita, quia uera esse de inimico crimina uolebam, adfero ad uos P. C. sed comperta & explorata, haud secus quàm si speculator missus à uobis subiecta oculis referrem

referrem. Neq; relicto regno meo, quod amplum & egregium uos fecistis, mare tantum traiecissem, ut uana ad uos afferendo fidem abrogarem mihi. Cernebam nobilissimas Asiæ & Græciæ ciuitates in dies magis denudanteis iudicia sua, mox si permitteretur, eò processuras, unde receptum ad pœnitendum non haberent. Cernebam Persea non continentem se Macedoniæ regno, alia armis occupantem: alia, quæ ui subigi non possunt, fauore ac beneuolentia complectentem. Videbam quàm impar esset sors. cum ille uobis bellum, uos ei securam pacem præstaretis. Quanquam mihi quidem non parare, sed gerere penè bellum uidebatur. Abrypolim socium atque amicum uestrum regno expulit. Artetarum Illyrium, quia scripta ab eo quædam uobis comperit, socium item atque amicum uestrum interfecit. Euersam & Callicritum Thebanos, principes ciuitatis, quia liberius aduersus eum in concilio Bœotorum locuti fuerant, delaturosq; ad uos quæ agerentur professi erant, tollendos curauit. Auxilium Byzantijs aduersus fœdus tulit. Dolopiæ bella intulit, Thessaliam & Doridem cum exercitu peruasit, ut in bello intestino deterioris partis auxilio meliorem affligeret. Confudit & miscuit omnia in Thessalia Perræbiaq; spe nouarum tabularum, ut manu debitorum obnoxia sibi optimateis opprimeret. Hæc cum uobis quiescentibus & patientibus fecerit, & concessam sibi Græciam esse à uobis uideat: pro certo habet, neminem sibi antequam in Italiam traiecerit, armatum occursurum. Hoc quàm uobis tutum aut honestum sit, uos uideritis: ego certe mihi turpe esse duxi, prius Persea ad bellum inferendum, quàm me socium ad prædicendum ut caueretis, uenire in Italiam. Functus necessario mihi officio, & quodam modo liberata

atque

atque exonerata fide mea, quid ultrà facere possum, quàm uti deos deasq; precer, ut uos & uestræ reipublicæ, & nobis socijs atque amicis, qui ex uobis pendemus, consulatis. Hæc oratio mouit patres conscriptos: cæterum in præsentia nihil, præterquam fuisse in curia regem, scire quisquam potuit: eo silentio clausa curia erat. Bello denique perfecto, quæq; dicta ab rege, quæq; responsa essent, emanauere. Persei deinde regis legatis post paucos dies senatus datus est. Cæterum præoccupatis non auribus magis quàm animis ab Eumene rege, omnis & defensio & deprecatio legatorum respuebatur: & exasperauit animos ferocia animi Harpali, qui princeps legationis erat. Is uelle quidem & laborare dixit regem, ut purganti se nihil hostile dixisse aut fecisse fides habeatur: cæterum si peruicacius causam belli quæri uideat, forti animo defensurum se. Martem communem esse, & euentum incertum belli. Omnibus ciuitatibus Græciæ atque Asiæ curæ erat, quid Persei legati, quid Eumenes in senatu egisset: & propter aduentum eius, quem moturum aliquid rebantur, miserant pleræq; ciuitates alia in speciem præferenteis legatos: & legatio Rhodiorũ erat, ac Satyrus princeps, haud dubius, quin Eumenes ciuitatem quoque suam Persei criminibus iunxisset. Itaque omni modo per patronos hospitesq; disceptandi cum rege locum in senatu quærebat. Quod cum contigisset, libertate intemperantius inuectus in regem, quòd Lyciorum gentem aduersus Rhodios concitasset, grauiorq; Asiæ esset quàm Antiochus fuisset: popularem quidem ac gratam populis Asiæ (nam eò quoque iam fauor Persei uenerat) orationem habuit: cæterũ inuisam senatui inutileq; sibi & ciuitati suæ. Eumeni uero conspiratio aduersus eum fauorẽ apud Romanos fecit:

ita

ita omnes ei honores habiti, donaq; quàm amplißima data, cum sella curuli atq; eburneo scipione. Legationibus *dimißis, cum* Harpalus, *quanta eximia celeritate poterat, regressus in* Macedoniam, *nuntiasset regi: nondum quidem paranteis bellum reliquisse se* Romanos, *sed ita infestos, ut facile appareret non dilaturos: & ipse, præterquàm quòd & ita credebat futurum, iam etiam uolebat, in flore uirium se credens esse.* Eumeni *ante omneis infestus erat: à cuius sanguine ordiens bellum,* Euandrum Cretensem *ducem auxiliorum, &* Macedones *tres assuetos ministerijs talium facinorum, ad cædem regis subornat: literasq; eis dat ad* Praxò *hospitem, principem autoritate & opibus* Delphorum. *Satis constabat,* Eumenem *ut sacrificaret* Apollini Delphos *ascensurum. Progreßi cum* Euandro *insidiatores, nihil aliud ad peragendum inceptum, quàm loci opportunitatem omnia circumeuntes quærebāt. Ascendentibus ad templum à* Cirra, *priusquam perueniretur ad frequentia ædificijs loca, maceria erat ab læua semitæ paulum extans à fundamento, quà singuli transirent: dextra pars labe terræ in aliquantum altitudinis diruta erat. post maceriam se abdiderunt, gradibus astructis, ut ex ea uelut è muro tela in prætereuntem conijcerent. Primo à mari circumfusa turba amicorum ac satellitum procedebat: deinde extenuabāt paulatim angustiæ agmen. Vbi ad eum locum uentum est, quà singulis eundum erat, primus semitam ingressus* Pantaleon Aetoliæ *princeps, cum quo institutus regis sermo erat. Tum insidiatores exorti saxa duo ingentia deuoluunt: quorum altero caput ictum est regi, altero humerus sopitus: ex semita procliui in decliue multis super prolapsum iam saxis congestis. & cæteri quidam etiam amicorum*

& satellitum postquam cadentem uidere, diffugiunt: Pantaleon constanter impauidus mãsit ad protegendum regẽ. Latrones cum breui circumitu maceriæ decurrere ad conficiendum saucium possent, uelut perfecta re in iugũ Parnasi refugerunt, eo cursu, ut cum unus, non facile sequendo per inuia atq; ardua, moraretur fugam eorum, ne comprenso indicium emanaret, occiderint comitem. Ad corpus regis primo amici, deinde satellites ac serui concurrerunt: tollentes sopitum uulnere ac nihil sentientem, uiuere tamẽ ex calore & spiritu remanente in præcordijs senserunt: uicturum exigua ac propè nulla spes erat. Quidam ex satellitibus secuti latronum uestigia, cum usq; ad iugũ Parnasi nequicquã fatigati peruenissent, re infecta redierũt. Aggreßi facinus Macedones, ut incõsulte, ita audacter cœptum, nec consulte & timide reliquerunt. Compotem iam sui regem amici postero die deferunt ad nauem: inde Corinthum, à Corintho per isthmi iugum nauibus traductis, Aeginam traijciunt. Ibi adeo secreta eius curatio fuit, admittentibus neminem, ut fama mortuum in Asiam perferret. Attalus quoque celerius quàm dignum concordia fraterna erat, credidit. Nam & cum uxore fratris, & præfecto arci, tanquam iam haud dubius regni hæres est locutus. Quæ postea non fefellere Eumenem: & quanquam dißimulare & tacite habere id pati'que statuerat, tamen in primo cõgressu non temperauit quin uxoris petendæ præmaturam festinationem fratri obijceret. Romam quoque fama de morte Eumenis perlata est. Sub idem tempus C. Valerius ex Græcia, qui legatus ad uisendum statum regionis eius, speculandaq; consilia Persei regis missus erat, redijt: cõgruentiaq; omnia criminibus ab Eumene allatis referebat: simul & adduxerat secum

Praxò à Delphis, cuius domus receptaculum latronum fuerat: & L. Rammium Brundisinum, qui talis indicij delator erat. Princeps Brundisij Rāmius fuit: hospitio quoque & duces Romanos omnes, & legatos, exterarum quoq; gentium insignes, præcipue regios, accipiebat. Ex eo notitia ei cum absente Perseo fuerat: literisq; spem amicitiæ interioris, magnæq; inde fortunæ facientibus, ad regem profectus: breui persimiliaris haberi, trahiq; magis quàm uellet in arcanos sermones est cœptus. Promissis enim ingentibus præmijs petere institit ab eo rex, quoniā duces omnes legatiq; Romani hospitio eius uti assuessent, quibus eorum ipse scripsisset, ut uenenum dandum curaret. Cuius scire se comparationem plurimum difficultatis & periculi habere, pluribus conscijs comparari: euentu præterea incerto esse, ut aut satis efficacia ad rem peragē dam, aut tuta ad rem celandam dentur. se daturum quod nec in dando, nec datum, ullo signo deprendi posset. Rammius ueritus ne si abnuisset, primus ipse ueneni experimētum esset: facturum pollicitus proficiscitur. nec Brundisiū antè redire, quàm conuento C. Valerio legato, qui circa Chalcidem esse dicebatur, uoluit. Ad eum primum indicio delato, iussu eius Romam simul uenit. introductus in curiam, quæ acta erant exposuit. Hæc ad ea quæ ab Eumene delata erant accessere, quo maturius hostis Perseus iudicaretur: quippe quem non iustum modo apparare bellum regio animo, sed per omnia clamdestina grassari scelera latrociniorum ac ueneficiorum cernebant. Belli administratio ad nouos coss. reiecta est: in præsentia tamē Cn. Sicinium Pr. cuius inter ciues & peregrinos iurisdictio erat, scribere milites placuit, qui Brundisium ducti primo quoq; tempore Apolloniam in Epirum traijcerentur, ad

occup

occupandas maritimas urbes, ubi cos. cui prouincia Macedonia obuenisset, classem appellere tuto & copias percommodum exponere posset. Eumenes aliquandiu Aeginæ retentus periculosa & difficili curatione, cum primũ tuto potuit, profectus Pergamum, præter pristinum odiũ recenti etiam scelere Persei stimulante summa ui parabat bellum. Legati eò ab Roma, gratulantes quòd è tanto periculo euasisset, uenerunt. Cum Macedonicum bellum in annum dilatum esset cæteris Prr. iam in prouincias profectis, M. Iunius & Sp. Lucretius quibus Hispaniæ prouinciæ obuenerant, fatigato sæpe idem petendo senatu, tandem peruicerunt, ut supplementum sibi ad exercitum daretur tria milia peditum, c. & quinquaginta equites in Romanas legiones: in socialem exercitum v. milia peditum, & ccc. equites imperare socijs iußi. Hoc copiarũ in Hispanias cum Prr. nouis portatũ est. Eodẽ anno quia per recognitionẽ Posthumij cos. magna pars agri Campani, quem priuati sine discrimine paßim possederant, recuperata in publicum erat: M. Lucretius Tr. pl. promulgauit, ut agrum Campanum censores fruendum locarẽt: quod factum tot annis post captam Capuam non fuerat, ut in uacuo uagaretur cupiditas priuatorum. Cum in expectatione senatus esset, bello etsi non indicto, tamen iam decreto, qui regum suam, Persei qui secuturi amicitiam essent: legati Ariaratis, puerum filium regis secum adducentes Romam uenerunt. Quorum oratio fuit, regem educandum filium Romam misisse: ut iam inde à puero assuesceret moribus Romanis hominibus'que. Petere, ut eum non sub hospitum modo priuatorum custodia, sed publicæ etiam curæ ac uelut tutelæ uellent esse. Ea regis legatio grata senatui fuit. Decreuerunt ut Cn. Sicinius

prætor ædeis instructas locaret, ubi filius regis comitesq́; eius habitare possent. Et Thracum legatis apud se discedentibus, & societatem amicitiamq́; petentibus, & quod petebãt datum est, & munera binûm milium æris summæ in singulos mißa. Hos utiq; populos, quòd ab tergo Macedoniæ Thracia esset, assumptos in societatem gaudebant. Sed ut in Asia quoq; & insulis explorata omnia essent, T. Claudium Neronem, M. Decimium legatos miserunt. Adire eos Cretam & Rhodum iusserunt, simul renouare amicitiam, simul speculari, num sollicitati animi sociorum ab rege Perseo essent. In suspẽsa ciuitate ad expectationem noui belli, nocturna tempestate columna rostrata in Capitolio, bello Punico COS. cui collega Ser. Fuluius fuit, tota ad imum fulmine discussa est. Ea res prodigij loco habita, ad senatum relata est. Patres ad aruspices referre, & decemuiros adire libros iusserunt. Decẽuiri lustrandum oppidum, supplicationem obsecrationemq́; habendam, uictimis maioribus sacrificandum & in Capitolio Romæ, & in Campania ad Mineruæ promontoriũ renuntiarunt: ludos per x. dies IOM. primo quoq; die faciendos. Ea omnia cum cura facta. aruspices in bonũ uersurum id prodigium, prolationemq́; finium & interitum perduellium portẽdi responderunt: quòd ex hostibus spolia fuissent ea rostra, quæ tempestas disiecißet. Accesserũt quæ cumularent religiones animis. Saturniæ nuntiatum erat sanguine per triduum in oppido pluuisse: Calateiæ asinum tripedem natum, & taurum cũ quinq; uaccis uno ictu fulminis exanimatos: Oximi terra pluuisse. Horum quoq; prodigiorum causa res diuinæ factæ, & supplicatio unum diem feriæq́; habitæ. Consules ad id tempus in prouincias non exierant: quia neq;, uti de M. Pompilio

referrent,

referrent, senatui obsequebantur: & nihil aliud decernere prius, statutum patribus erat. Aucta etiam inuidia est Pōpilij, literis eius, quibus iterum cum Statellatibus Liguribus proconsul pugnasse se scripsit, ac se decem milia eorū occidisse. Propter cuius iniuriam belli, cæteri quoq; Ligurum populi ad arma ierunt. Tum uerò non absens modo Popilius, qui deditis contra ius ac fas bellum intulisset, & pacatos ad rebellium incitasset: sed c o s. quòd non exirēt in prouinciam, in senatu increpiti. Hoc consensu patrum accensi M. Martius Sermo, & Q. Martius Scylla tribuni plebis, & c o s. mulctam se dicturos, nisi in prouinciā exirent, denuntiarunt: & rogationem, quam de Liguribus deditis promulgare in animo haberent, in senatu recitarunt. Sentiebatur, ut qui ex Statellis deditis in libertatē restitutus ante Calendas Sextiles primas non esset, cuius dolo malo is in seruitutem uenisset, ut iuratus senatus decerneret, qui eam rem quæreret animaduerteretq;. Ex autoritate deinde senatus eam rogationem promulgarunt. Priusq̄ proficiscerētur c o s s. C. Cicereio prætori prioris anni ad ædem Bellonæ senatus datus est. Is expositis, quas in Corsica res gessisset, postulatoq; frustra triumpho: in mōte Albano, quod iam in morem uenerat, ut sine publica autoritate fieret, triumphauit. Rogationem Martiam de Liguribus magno consensu plebes sciuit iussitq;. ex eo plebiscito C. Licinius Pr. consuluit senatum, quem quærere ex rogatione uellet. Patres ipsum eum quærere iusserūt. Tum demum c o s s. in prouinciā profecti sunt exercitumq; à M. Popilio ceperunt. Neq; tamen M. Popilius reuerti Romam audebat, ne causam diceret aduerso senatu. infestiore populo, apud Pr. qui de quæstione in se posita senatum consuluisset. Huic detrectationi eius Tr.

pl. alterius rogationis denuntiatione occurrerunt: ut si nõ ante Idus Nouembres in urbem Romam introisset, de absente eo C. Licinius statueret ac iudicaret. Hoc tractus uinculo cum redisset, ingenti cum inuidia in senatum uenit. Ibi cum laceratus iurgijs multorum esset, S.C. factum est, ut qui Ligurum post Q. Fuluium, L. Manlium COSS. hostes non fuissent, ut eos C. Licinius, Cn. Sicinius Prr. in libertatem restituendos curarent, agrumq́; ijs trans Padum COS. C. Popilius daret. Multa milia hominum hoc S.C. restituta in libertatem, transductisq́; Padum ager est assignatus. M. Popilius rogatione Martia bis apud C. Licinium causam dixit: tertio Pr. gratia COS. absentis & Popiliæ familiæ precibus uictus, Idibus Martijs adesse reũ iussit, quo die noui magistratus inituri erant honorem: ne diceret ius, qui priuatus futurus esset. Ita rogatio de Liguribus arte fallaci elusa est. Legati Carthaginienses eo tempore Romæ erant, & Gulussa filius Masanissæ: inter eos magnæ contentiones in senatu fuere. Carthaginienses querebantur: præter agrum, de quo antè legati ab Roma qui re præsenti cognoscerent, missi essent: amplius LXX. oppida castellaq́; agri Carthaginiensis biennio proximo Masanissam ui atque armis possedisse. Id illi, cui nihil pensi sit, facile esse: Carthaginienses fœdere illigatos silere. Prohiberi enim extra fines efferre arma. Quanquam sciant in suis finibus, si inde Numidas pellerent, se gesturos bellum: illo haud ambiguo capite fœderis deterreri, quo diserte uetentur cum socijs P.R. bellum gerere. Sed iam ultrà superbiam crudelitatemq́; & auaritiam eius non pati posse Carthaginienses: missos esse qui orarent senatum, ut trium harum rerum unam ab se impetrari sinerent: ut uel ex æquo apud socium populum, quid

cuiusq;

cuiusq; esset, disceptarent: uel permitterent Carthaginiensibus, ut aduersus iniusta arma pio iustoq; se tutarentur bello: uel ad extremum, si gratia plus quàm ueritas apud eos ualeret, semel statuerent, quid donatum ex alieno Masanissæ uellent. Modestius certe daturos eos, & scituros quid dedisset: ipsum nullum præterquam suæ libidinis arbitrio, finem facturum. Horum si nihil impetrarent, & aliquod suum post datam à P. Scipione pacem delictũ esset: ipsi potius animaduerterent in se. Tutam seruitutem se sub dominis Romanis, quàm libertatem expositam ad iniurias Masanissæ malle. Perire nanque semel ipsis satius esse, quàm sub acerbissimi carnificis arbitrio spiritum ducere. Sub hæc dicta lacrymantes procubuerunt, strati'que humi non sibi magis misericordiam quàm regi. Interrogari Gulussam placuit, quid ad ea respõderet: aut si prius mallet, expromeret super qua re Romam uenisset. Gulussa neque sibi facile esse dixit de ijs rebus agere, de quibus nihil mandati à patre haberet: neq; patri facile fuisse mandare, cum Carthaginienses nec de qua re acturi essent, nec omnino ituros se Romam indicauerint. In æde Aesculapij clamdestinum eos per aliquot noctes consilium principum habuisse, unde præterea legatos occultis cum mandatis Romam mitti. Eam causam fuisse patri mittendi se Romam, qui deprecaretur senatum, ne quid communibus inimicis criminantibus se crederent, quem ob nullam aliam causam nisi propter constantem fidem erga P.R. odissent. His utrinque auditis, senatus de postulatis Carthaginiensium consultus respondere ita iussit: Gulussam placere extemplo in Numidiam proficisci, & nuntiare patri, ut de ijs, de quibus Carthaginienses querantur, legatos quàmprimum ad senatum mittat, denuntiet'que

*

Carthaginiēſibus ut ad diſceptandum ueniant. Si aliquid poſſent, Maſaniſſæ honoris cauſa & feciſſe & facturos eſſe: ius gratiæ non dare: agrum quà cuiuſq; ſit poßideri uelle: nec nouos ſtatuere fines, ſed ueteres obſeruari in animo habere. Carthaginiēſibus uictis ſe & urbes & agros conceßiſſe, non ut in pace eriperent per iniuriam, quæ iure belli non ademiſſent. Ita Regulus Carthaginienſesq; dimißi. Munera ex inſtituto data utriſq;, aliaq; hoſpitalia comiter conſeruata. Sub idem tempus Cn. Seruilius Cepio, Ap. Claudius Cento, T. Annius Luſcus, legati ad res repetendas in Macedoniam renunciandamq; amicitiam regis mißi, redierunt: qui iam ſua ſponte infeſtum Perſi ſenatum inſuper accenderunt, relatis ordine quæ uidiſſent, quæq; audiſſent. uidiſſe ſe per omnes urbes Macedonum ſumma ui parari bellum. Cum ad regem perueniſſent, per multos dies conueniendi eius poteſtatem non factam. Poſtremo cum deſperato iamiam colloquio profecti eſſent, tum demū ſe ex itinere reuocatos & ad eum introductos eſſe. Suæ orationis ſummam fuiſſe, fœdus cum Philippo ictum, cum ipſo eo poſt mortem patris renouatum: in quo diſerte prohiberi eum extra fines arma efferre, prohiberi ſocios P. R. laceſſere bello. Expoſita deinde ab ſe ordine, quæ ipſi nuper in ſenatu Eumenen uera omnia & cōperta referētem audiſſent, Samothracæ præterea per multos dies occultum conſilium cum legationibus ciuitatium Aſiæ regem habuiſſe. Pro his iniurijs ſatisfieri ſenatum cenſere, reddiq; ſibi res ſocijsq; ſuis, quas contra æquum ius fœderis habeat. Regem ad ea primo accenſum ira inclementer locutum, auaritiam ſuperbiamq́ue Romanis obijcientem frequenter: quòd alij ſuper alios legati uenirēt, ſpeculari dicta factaq; ſua, quòd ſe ad nutū imperiūq; eorum

eorum omnia dicere ac facere æquum censerent: postremo multum ac diu uociferatum reuerti postero die iußisse, scriptum se responsum dare uelle: tum ita sibi scriptum traditum esse. Fœdus cum patre ictum ad se nihil pertinere. Id se renouari, non quia probaret, sed quia in noua possessione regni patienda omnia essent, passum. Si nouũ fœdus secum facere uellent, conuenire prius de conditionibus debere: & si in animum inducerent ut ex æquo fœdus fieret, & se uisurum quid sibi faciundum esset, & illos credere reipub. consulturos. Atque ita se proripuisse, & summoueri è regia omneis cœptos: tum se amicitiam & societatem renuntiasse. Qua uoce cum accẽsum restitisse, atq; uoce clara denuntiasse sibi, ut triduo regni sui decederent finibus. Ita se profectos, nec sibi aut uenientibus, aut manentibus quidquam hospitaliter aut benigne factũ. Thessali deinde Aetoliq; legati auditi. Senatui, ut scirent quamprimũ quibus ducibus usura respu. esset, literas mitti consulibus placuit: ut uter eorum esset, Romam ad magistratus creandos ueniret. Nihil magnopere quod memorari attineat reipub. eo anno consules gesserant, magis è repub. uisum erat comprimi ac sedari exasperatos Ligures. Cum Macedonicum bellum expectaretur, Gentium quoq; Illyriorũ regem suspectum Issenses legati fecerũt: simul questi fines suos secundo populatũ: simul nuntiantes uno animo uiuere Macedonum atq; Illyriorum regẽ, cõmuni consilio parare Romanis bellum: & specie legatorum Illyrios speculatores Romæ esse, Perse autore missos, ut quid ageretur scirent. Illyrij uocati in senatum: qui cum legatos se esse missos ab rege dicerent ad purganda crimina, si qua de rege Issenses deferrent: quæsitum & quid ita non adissent magistratum, ut ex instituto loca

lautia acciperent: sciretur deniq; uenisse eos & super qua re uenissent. Hæsitantibus in responso, ut curia excederēt dictum: responsum tanquam legatis, ut qui adire senatum non postulassent, dari non placuit: mittendosq; ad regem legatos censuerunt, qui nuntiarent, qui socij quererētur apud senatum exustum à rege agrum. nō æquum eum facere, qui ab socijs suis non abstineret iniuriam. In hanc legationem missi, A. Terentius Varro, C. Pletorius, C. Cicereius. Ex Asia qui circa socios reges missi erant legati redierunt. qui renuntiarunt Eumenen in ea, Antiochum in Syria, Ptolemæū in Alexandria sese conuenisse. Omnes solicitatos legationibus Persei, sed egregie in fide permanere, pollicitosq; omnia quæ P. R. imperasset præstaturos. et ciuitates socias adisse: cæteras satis fidas, solos Rhodios fluctuanteis & imbutos Persei cōsilijs inuenisse. Venerant Rhodij legati ad purganda ea quæ uulgò iactari de ciuitate sciebant: cæterum senatum ijs dari cum noui consules magistratum inissent placuit.. Belli apparatum non differendum censuerunt. C. Licinio Pr. negotium datur, ut ex ueteribus quinqueremibus in naualibus Romæ subductis, quæ possent usui esse reficeret, pararetq; naues quinquaginta. Si quid ad eum numerū explendum deesset, C. Memmio collegæ in Siciliam scriberet, ut eas quæ in Sicilia naues essent, reficeret atq; expediret, ut Brundisiū primo quoq; tempore mitti possent. Socios nauales libertini ordinis in uiginti & quinq; naues ex ciuibus Romanis C. Licinius Pr. scribere iussus, in quinq; & uiginti parem numerum Cn. Sicinius socijs imperaret: idem Pr. peditum VIII. millia, CCCC. equites à socijs Latini nominis exigeret. Hunc militem qui Brundisij acciperet atque in Macedoniam mitteret, A. Attilius Serranus, qui priore anno

anno Pr. fuerat, deligitur, Cn. Sicinius Pr. qui exercitũ paratum ad traijciendum haberet. C. Popilio COS. ex autoritate senatus C. Licinius Pr. scribit, ut & legionem secundam, quæ maxime ueterana in Liguribus erat: & socios Latini nominis IIII. millia peditum, CC. equites Idib. Feb. Brundisij adesse iuberet. Hac classe & hoc exercitu Cn. Sicinius prouinciã Macedoniã obtinere donec successor ueniret iussus, prorogato in annum imperio. Ea omnia quæ senatus censuit impigre facta sunt. Duodequadraginta quinqueremes ex naualibus deductæ: qui duceret eas Brundisiũ, L. Porcius Licinius præpositus: duodecim ex Sicilia missæ. Ad frumentum classi exercituiq; coẽmendũ in Apuliam Calabriamq; tres legati missi, Sex. Digitius, T. Iuuentius, M. Cæcilius. Ad omnia præparata Cn. Sicinius Pr. paludatus ex urbe profectus Brundisium uenit. Exitu propè anni C. Popilius COS. Romam redijt, aliquãto serius quàm senatus censuerat: cui primo quoq; tempore magistratus creari, cum tantũ bellum immineret, iussum erat. Itaq; nõ secundis auribus patrum auditus est COS. cum in æde Bellonæ de rebus in Liguribus gestis dissereret. Succlamationes frequentes erant interrogationesq;, cur scelere fratris oppressos Ligures in libertatem non restituisset. Comitia consularia in quam edicta erant diem ad XII. Cal. Mart. sunt habita. Creati COSS. P. Licinius Crassus, C. Caßius Longinus. Postero die prætores facti, C. Sulpitius Galba, L. Furius Philus, L. Canuleius Diues, C. Lucretius Gallus, C. Caninius Rebilus, L. Iunius Annalis. His prætoribus prouinciæ decretæ, duæ iure Romæ dicendo, Hispania, & Sicilia, & Sardinia, ut uni sors integra esset quò senatus cẽsuisset. Cõsulibus designatis imperauit senatus, ut qua die magistratũ inissent,

hostijs

hoſtijs maioribus rite mactatis precarentur, ut quod bellum P.R. in animo haberet gerere, ut id proſperum eueniret. Eodem die decreuit ſenatus, C. Popilius COS. ludos per dies X. Ioui Opt. Max. uoueret, donaq; circa omnia puluinaria dari, ſi R. P. X. annos in eodem ſtatu fuiſſet. Ita ut cenſuerant in Capitolio uouit COS. ludos fieri donariaq; dari, quanta ex pecunia decreſſet ſenatus: cũ centum & quinquaginta non minus adeſſent, præeunte uerba Lepido pontifice maximo id uotum ſuſceptum eſt. Eo anno ſacerdotes publici mortui, L. Aemilius Pappus decemuir ſacrorum, & Q. Fuluius Flaccus Pontifex, qui priore anno fuerat cenſor. Hic fœda morte perijt. Ex duobus filijs eius, qui tum in Illyrico militabant, nunciatum alterum deceſsiſſe, alterum graui & periculoſo morbo ægrum eſſe. Obruit animum ſimul luctus metusq;: mane ingreſsi cubiculum ſerui laqueo dependentem inuenere. Erat opinio, poſt cenſurã minus cõpotem fuiſſe ſui: uulgo Iunonis Laciniæ iram ob ſpoliatũ templũ alienaſſe mentem ferebant. Suffectus in Aemilij locũ Decemuir M. Valerius Meſſala, in Fuluij pontifex Cn. Domitius Aenobarbus, oppidò adoleſcens ſacerdos lectus. P. Licinio, C. Caſſio COSS. non urbs tantum Roma, nec terra Italia, ſed omnes reges ciuitatesq; quæ in Europa quæ'que in Aſia erant, conuerterant animos in curam Macedonici ac Romani belli. Eumenen cum uetus odium ſtimulabat, tum recens ira, quòd ſcelere eius propè ut uictima mactatus Delphis eſſet. Pruſias Bithyniæ rex ſtatuerat abſtinere armis, euentumq; expectare. Nam neq; pro Romanis ſe æquum cenſere aduerſus fratrẽ uxoris arma ferre: & apud Perſea uictorem ueniam per ſororẽ impetrabilem fore. Ariarates Cappadocum rex præterquam quòd Romanis ſuo nomine

mine auxilia pollicitus erat: ex quo est iunctus Eumeni affinitate, in omnia belli pacisq; se consociauerat consilia. Antiochus imminebat quidē Aegypti regno & pueritiam regis, & inertiam tutorum spernens: & ambigendo de Cœlesyria causam belli se habiturum existimabat: gesturumq; sine ullo impedimento, occupatis Romanis in Macedonico bello, id bellū: tamen omnia & per suos legatos senatui, & ipse legatis eorū eximie pollicitus erat. Ptolemæus propter ætatem alieni etiam tum arbitrij erat: tutores & bellum aduersus Antiochū parabant, quo uindicarent Cœlemsyriam, & Romanis omnia pollicebātur ad Macedonicum bellum. Masanissa & frumento iuuabat Romanos, & auxilia cum elephantis Misagenenq; filium mittere ad bellū parabat. Consilia autē in omnē fortunam ita disposita habebat. Si penes Romanos uictoria esset, suas quoq; in eodem statu mansuras res, neq; ultrà quicquā mouendū: non enim passuros Romanos uim Carthaginiensibus afferri, si fractæ essent opes Romanorum, quæ protegerent Carthaginienses, suam omnē Africam fore. Gentius rex Illyriorum fecerat potius cur suspectus esset Romanis, quàm satis statuerat utram foueret partē: impetuq; magis quàm cōsilio ijs aut illis se adiūcturus uidebatur. Cotys Thrax Odrysarum rex euidenter Macedonum partis erat. Hæc sententia regibus cum esset de bello, in liberis gentibus populisq;, plebs ubiq; omnis ferme, ut solet, deterioribus erat ob regem Macedonas'que inclinata: principum diuersa cerneres studia. Pars ita in Romanos effusi erant, ut autoritatem immodico fauore corrumperent; pauci ex ijs iustitia imperij Romani capti: plures ita, si præcipuam operam nauassent, potentes sese in ciuitatibus suis futuros rati. Pars altera regiæ adu-

lationis

lationis erat, quos æs alienum & desperatio rerum suarum eodem manente statu, præcipites ad nouanda omnia agebat: quosdam uentosum ingenium, quia Perseus magis auræ popularis erat. Tertia pars optima eadem et prudentißima, si utiq; optio domini potioris daretur, sub Romanis quàm sub rege malebat esse: si liberum inde arbitrium fortunæ esset, neutram partem uolebant potiorẽ altera oppressa fieri: sed illibatis potius uiribus utriusque partis pacem ex eo manere: ita inter utrosq; optimam conditionem ciuitatium fore, protegẽte altero semper inopem ab alterius iniuria. Hæc sentientes certamina fautorum utriusque partis taciti ex tuto spectabant. COSS. quo die magistratum inierunt ex S. C. cum circa omnia fana in quibus lectisternium maiorem partem anni esse solet, maioribus hostijs immolassent, inde preces suas acceptas ab dijs immortalibus ominati, senatui rite sacrificatũ precationemq; de bello factam renunciarunt. Aruspices ita responderunt, si quid rei nouæ inciperetur, id maturandum esse: uictoriam, triumphũ, prorogationẽ imperij portẽdi. Patres quod faustum felixq; P.R. esset, centuriatis comitijs primo quoq; die ferre ad populum COSS. iusserunt: ut quòd Perseus Philippi filius Macedonũ rex aduersus fœdus cum patre Philippo ictum, & secum post mortem eius renouatum, socijs P.R. arma intulisset, agros uastasset, urbesq; occupasset: quodq; belli parãdi aduersus P.R. consilia inisset, arma, milites, classem eius rei causa comparasset: ut, nisi de ijs rebus satisfecisset, bellum cum eo iniretur. Hæc rogatio ad populum lata est. S.C. inde factũ est, ut consules inter se prouincias Italiam & Macedoniam compararent sortirentur'ue. Cui Macedonia obuenisset, ut is regem Persea, quiq; eius sectam secuti essent, nisi

nisi P.R. satisfecissent, bello persequeretur. Legiones quatuor nouas scribi placuit, binas singulis C O S S. *Id præcipuæ prouinciæ Macedoniæ datum, quòd cum alterius* COS. *legionibus quina millia & duceni equites ex uetere instituto darentur in singulas legiones: in Macedoniã sena millia peditum scribi iussa, equites treceni æqualiter in singulas legiones. & in sociali exercitu consuli alteri auctus numerus* XVI. *millia peditũ.* DCC. *equites, præter eos quos Cn. Sicinius duxisset* DC. *equites, in Macedoniã traijceret. Italiæ satis uisa* XII. *milla sociorũ peditum,* DC. *equites. Illud quoq; præcipuũ datum sorti Macedoniæ, ut centuriones militesq́; ueteres scriberet quos uellet* COS. *usq; ad quinquaginta annos. In tribunis mil. nouatũ eo anno propter Macedonicũ bellũ, quod* COSS. *ex S. C. ad populũ tulerunt, ne Trib. mil. eo anno suffragijs crearẽtur, sed* COS. *prætorũq; in ijs faciẽdis iudiciũ arbitriumq́; esset. Inter pretores ita partita imperia. Prætorem cuius sors fuisset ut iret quò senatus cẽsuisset, Brundisium ad classem ire placuit: utq; ibi recognosceret socios nauales, dimißisq; si qui parum idonei essent, supplementum legeret ex libertinis: & daret operã, ut duæ partes ciuium Romanorũ, tertia sociorũ esset. Cõmeatus classi legionibusq;, ut ex Sicilia Sardiniaq; subueherentur, prætoribus qui eas prouincias sortiti essent mandari placuit, ut alteras decumas Siculis Sardisq; imperarent, utq́; id frumẽtum ad exercitũ in Macedoniam portaretur. Siciliam C. Caninius Rebilius est sortitus, L. Furius Philus Sardiniam, L. Canuleius Hispaniam, C. Sulpitius Galba urbanã iurisdictionẽ, L. Iunius Annalis inter peregrinos. C. Lucretio Gallo, quò senatus censuisset sors uenit. Inter* COSS. *magis cauillatio, quàm magna contentio de prouincia*

uincia fuit. Caßius sine sorte se Macedoniam oppugnaturum dicebat, nec posse collegam saluo iureiurando secum sortiri. Prætorē eum, ne in prouinciam iret, in cōcione iurasse, se stato loco, statisq́; diebus sacrificia habere, quæ absente se rectè fieri non possent: quæ non magis C O S. *quàm prætore absente rectè fieri possent. Si Senatus non quid uellet in cōsulatu potius, quàm quid in pretura iurauerit* P. *Licinius, animaduertendum esse censeat: se tamen futurū in senatus potestate. Consulti patres, cui consulatū* P. R. *non negasset, ab se prouinciā negari superbū rati, sortiri cōsules iusserunt.* P. *Licinio Macedonia,* C. *Caßio Italia obuenit. Legiones inde sortiti sunt: prima & tertia in Macedoniā traijcerētur, secūda & quarta ut in Italia remanerēt. Delectus* C O S S. *multo intentiorē quàm aliâs curam habebant. Licinius ueteres quoq; scribebat milites centurionesq́;: & multi uoluntate nomina dabāt, quia locupletes uidebāt qui priore Macedonico bello, aut aduersus Antiochū in Asia stipendia fecerāt. Cum trib. militum centuriones, sed primū quenq; citarent, tres &* X X. *centuriones qui primos pilos duxerāt, citati* Tr. *pl. appellarunt. Duo ex collegio,* M. *Fuluius nobilior, &* M. *Claudius Marcellus ad* C O S S. *reijciebant. Eorū cognitionē esse debere, quibus delectus quibusq́; bellū mādatum esset. Cæteri cognituros se de quo appellati essent aiebant, & si iniuria fieret, auxilium ciuibus laturos. Ad subsellia* T r. *res agebatur. Eò* M. *Popilius consularis aduocatus, centuriones, & consul uenerunt.* C O S. *inde postulanti ut in concione ea res ageretur, populus in concionē aduocatus. Pro centurionibus* M. *Popilius, qui biennio antè consul fuerat, ita uerba fecit. Militares homines, & stipēdia iusta, & corpora & ætate & aßiduis laboribus cōfecta ha-*

bere

bere: nihil recusare tamen quo minus operam R.P. dent, id tantum deprecari, ne inferiores ijs ordines quàm quos cũ militassent habuissent, attribuerentur. P. Licinius cos. S.C. recitari iußit. Primum, quòd bellum senatus Perseo iußisset: deinde quòd ueteres centuriones quàmplurimum ad id bellum scribi censuisset: nec ulli, qui non maior annis quinquaginta esset, uacationem militiæ esse. Deprecatus est deinde, ne nouo bello, tam propinquo Italiæ, aduersus regem potentißimũ, aut tribunos militũ delectũ habenteis impedirent: aut prohiberent cos. quem cuiq; ordinem aßignari è rep. esset, eum aßignare. Si quid in ea re dubiũ esset, ad senatũ reijcerent. Postquã cos. quæ uoluerat dixit, Sp. Ligustinus ex eo numero qui Tr. pl. appellauerãt, à cos. & ab tribunis petijt, ut sibi paucis ad populum agere liceret. Permissu omnium ita locutus fertur: Sp. Ligustinus tribus Crustuminæ ex Sabinis sum oriũdus Quirites. Pater mihi iugerum agri reliquit, & paruum tugurium, in quo natus educatusq; sum, hodieq; ibi habito. Cũ primum in ætatem ueni, pater mihi uxorem, fratris sui filiam dedit: quæ secum nihil attulit præter libertatẽ pudicitiamq;, & cum his fœcunditatem quanta uel in diti domo satis esset. Sex filij nobis, duæ filiæ sunt, utræq; iam nuptæ. Filij IIII. togas uirileis habẽt, duo prætextati sunt. Miles sum factus P. Sulpitio, C. Aurelio coss. In eo exercitu, qui in Macedoniam est transportatus, biennium miles gregarius fui aduersus Philippũ regem: tertio anno uirtutis causa mihi T. Quintius Flamininus decumum ordinem hastatum aßignauit. Deuicto Philippo Macedonibusq;, cum in Italiam portati ac dimißi essemus, continuo miles uoluntarius cum M. Porcio cos. in Hispaniam sum profectus. Neminem omnium imperatorum qui uiuant

acriorem uirtutis spectatorem ac iudicem fuisse sciunt, qui & illum & alios duces longa militia experti sunt. Hic *me imperator dignum iudicauit, cui primum hastatum prioris centuriæ aßignaret.* Tertio *iterum uoluntarius mi les factus sum in eum exercitum, qui aduersus* Aetolos & Antiochum *regem est missus. à* M. *Cælio mihi primus prin ceps prioris centuriæ est aßignatus.* Expulso *rege* Antio- *cho, subactis Aetolis reportati sumus in* Italiam, & *dein- ceps bis quæ annua merebant legiones stipendia feci.* Bis *deinde in* Hispania *militaui, semel* Q. Fuluio Flacco, *iterũ* Tib. Sẽpronio Graccho Pr. *à* Flacco *inter cæteros, quos uirtutis causa secum ex prouincia ad triumphum deduce- bat, deductus sum: à* Tib. Graccho *rogatus in prouinciam ij.* Quater *intra paucos annos primum pilum duxi. quater & tricies uirtutis causa donatus ab imperatoribus sum. sex ciuicas coronas accepi.* XXII. *stipẽdia annua in exer citu emerita habeo, & maior annis sum quinquaginta.* Quòd *si mihi nec stipendia omnia emerita essent, necdum ætas uacationẽ daret, tamen cum quatuor milites pro me uno uobis dare* P. Licini *possem, æquum erat me dimitti.* Sed *hæc pro causa mea dicta accipiatis uelim: ipse me, quoad quisquam qui exercitus scribit idoneum militem iudicabit, nunquã sum excusaturus.* Ordinem *quo me di- gnũ iudicent* Trr. *militum, ipsorum est potestatis: ne quis me uirtute in exercitu præstet dabo operã, ut semper ita fecisse me & imperatores mei, & qui unà stipendia fece- rũt testes sunt.* Vos *quoq; æquũ est cõmilitones, & si ap- pellationis uobis usurpatis ius, cum adulescentes nihil ad- uersus magistratuũ senatusq; autoritatem usquam feceri- tis, nũc quoq; in potestate senatus ac cõsulũ esse, & omnia honesta loca ducere, quibus remp. defensuri sitis.* Hæc *ubi dixit,*

dixit, collaudatũ multis uerbis consul ex concione in senatũ duxit. Ibi quoq; ei ex autoritate senatus gratiæ actæ, tribuniq; militares in legione prima primũ pilum uirtutis causa ei aßignarũt. Cæteri centuriones omißa appellatione, ad delectum obedienter responderunt. Quo maturius in prouincias magistratus proficiscerẽtur, Latinæ Calẽd. Iun. fuere: eoq; solenni perfecto C. Lucretius Pr. omnibus quæ ad classem opus erant præmißis, Brundisium est profectus. Præter eos exercitus quos C O S S. *comparabãt. C. Sulpitio Galbæ Pr. negotium datum, ut quatuor legiones scriberet urbanas, iusto numero peditum equitumq;: iisq;* IIII. *Trr. mil. ex senatu legeret qui præessent. Socijs Latini nominis imperaret* XV. *millia peditũ,* M. *&* CC. *equites. Is exercitus uti paratus esset quò senatus censuisset. P. Licinio* C O S. *ad exercitum ciuilem socialemq; petẽti addita auxilia, Ligurũ* M M. *Cretenses sagittarij incertus numerus, quantũ rogati auxilia Cretenses misissent. Numidæ item equites elephantiq;. In eam rem legati ad Masanissam Carthaginiẽsesq; mißi, L. Posthumius Albinus, Q. Terentius Culleo, C. Aburius. In Cretam itẽ legatos tres ire placuit, A. Posthumiũ Albinũ, C. Decium, A. Licinium Neruam. Per idem tempus legati ab rege Perseo uenerunt. Eos in oppidũ intromitti nõ placuit, cum iam bellum regi eorũ & Macedonibus, & senatus decreßet, & populus iußisset. in ædem Bellonæ in senatum introducti ita uerba fecerũt. Mirari Persea regem, quid in Macedoniam exercitus transportati essent. Si impetrari à senatu posset, ut ij reuocentur, regem de iniurijs, si quas socijs factas quererentur, arbitratu senatus satisfacturum esse. Sp. Caruilius, ad eã ipsam rẽ ex Græcia remissus ab Cn. Sicinio, in senatu erat. Is Perræbiã expugnatã armis Thessa-*

 liæ

liæ aliquot urbes captas, cætera quæ aut ageret, aut pararet rex; cum argueret: respōdere ad ea legati iussi postquā hæsitabāt negantes sibi ultrà quicquam mandatū esse: iussi renuntiare regi: COS. P. Licinium breui cum exercitu futurum in Macedonia esse. Ad eū si satisfacere in animo esset, mitteret legatos: Romam quod præterea mitteret non esse: neminem eorum per Italiam ire liciturum. Ita dimissis, P. Licinio COS. mādatum, intra XI. diem iuberet eos Italia excedere: & Sp. Caruilium mitteret, qui donec nauem conscendissent, custodiret. Hæc Romæ acta nondū profectis in prouinciā COSS. Iā Cn. Sicinius, qui priusquā magistratu abiret, Brundisium ad classem & ad exercitum præmissus erat, traiectus in Epirum V. M. peditum, CCC. equitibus, ad Nymphæum in agro Apolloniati castra habebat. Inde tribunos cum duobus millibus militum, ad occupāda Dassaretiorum & Illyriorum castella, ipsis accersentibus præsidia, ut tutiores à finitimorum impetu Macedonum essent, misit. Paucis pòst diebus Q. Martius, A. Attilius, & P. & Ser. Cornelij Lentuli, & L. Decimius, legati in Græciam missi, Corcyram peditum mille secum aduexerunt: ibi inter se & regiones quas obirent & milites diuiserunt. Decimius missus est ad Gentiū regem Illyriorum: quem, si aliquem respectum amicitiæ cū habere cerneret, tentare, aut etiam ab belli societatē pellicere, iussus. Lentuli in Cephaleniam missi, ut in Peloponnesum traijcerent, oramq; maris in Occidētem uersi ante hyemem circumirent. Martio & Attilio, Epirus, Aetolia & Thessalia circumeundæ aßignantur. Inde Boëtiam atq; Eubœam aspicere iussi, tum in Pelopōnesum traijcere: ibi congressuros se cum Lentulis cōstituunt. Priusquā digrederentur à Corcyra, literæ à Perseo allatæ sunt: quibus

bus quærebat, quæ causa Romanis aut in Græciam traij-ciendi copias, aut urbes occupandi esset. Cui rescribi nihil placuit: nuntio ipsius qui literas attulerat dici, præsidij causa ipsarum urbium Romanos facere. Lentuli circum-euntes Peloponnesi oppida, cum sine discrimine omnes ci uitates adhortarentur: ut quo animo, qua fide adiuuassent Romanos Philippi primum, deinde Antiochi bello, eodē aduersus Persea iuuarent: fremitum in cōcionibus audie-bant: Achæis indignantibus eodem se loco esse, qui omnia à principijs Macedonici belli præstitissent Romanis, & Macedonum Philippi bello hostes fuissent: quo Messenij atque Elij, qui pro Antiocho hoste arma aduersus P.R. tu lissent: ac nuper in Achaicum contributi concilium, uelut præmium belli se uictoribus Achæis tradi quererentur. Martius & Attilius ad Gitanas Epiri oppidum x. millia ab mari cum ascenderent, concilio Epirotarum habito cū magno omnium assensu auditi sunt: & quadringentos iu-uentutis eorum in Orestas, ut præsidio essent liberatis ab se Macedonibus, miserunt. Inde in Aetoliam progreßi, ac paucos ibi morati dies, dum in prætoris mortui locum alius sufficeretur, & Lycisco Pr. facto, quem Romano-rum fauere rebus satis compertum erat, transierunt in Thessaliam. Eò legati Acarnanum, & Boëtorum exules uenerūt. Acarnanes nuntiare iußi, quæ Philippi primum, Antiochi deinde bello, decepti pollicitationibus regis ad-uersus P.R. commisissent, ea corrigendi occasionem illis oblatam. Si male meriti clementiam P.R. experti essent, bene merendo liberalitatem experirentur. Boëtis expro-bratum, societatem eos cum Perseo iunxisse. ijs cum cul-pam in Ismeniam principem alterius partis conferrent, & quasdā ciuitates dissentienteis in causam deductas: ap

pariturum id esse Martius respondit. Singulis enim ciui-
tatibus de se ipsis consulendi potestatem facturos. Thessa
lorum Larissæ fuit concilium. Ibi & Thessalis benigna
materia gratias agendi Romanis pro libertatis munere
fuit: & legatis, quòd & Philippi prius & post Antiochi
bello enixe adiuti à gente Thessalorum essent. hac mutua
commemoratione meritorum accensi animi multitudinis
ad omnia decernenda quæ Romani uellent. Secundum hoc
concilium legati à Perseo rege uenerunt, priuati maxime
hospitij fiducia, quod ei paternum cum Martio erat. Ab
huius necessitudinis commemoratione orsi, petierunt lega
ti, in colloquium ueniendi regi potestatem faceret. Mar-
tius & se ita à patre suo accepisse dixit, amicitiam hospi
tiumq; cum Philippo fuisse: minime immemorem necessitu
dinis eius legationem eam suscepisse. Colloquium, si satis
commode ualeret, non fuisse dilaturum: nunc, ubi primum
posset, ad Peneum flumen, quà transitus ab Omolio Dium
esset, præmissis qui nuntiarent regi, uenturos. Et tum qui-
dem ab Dio Perseus in interiora regni recipit se, leui au-
ra spei obiecta, quòd Martius ipsius causa suscepisse se
legationem dixisset. Post dies paucos ad constitutum lo-
cum uenerunt. Magnus comitatus fuit regius, cum amico-
rum, tum satellitum turba stipante: non minore agmine le
gati uenerunt, & ab Larissa multis prosequentibus, &
legationibus ciuitatium, quæ conuenerant Larissam, &
renuntiare domum certa quæ audissent uolebant. Inerat
cura insita mortalibus uidendi congredienteis nobilem re-
gem, & populi principis terrarum omnium legatos. Post-
quam in conspectu steterunt dirimente amne, paulisper
internuntiando cunctatio fuit, utri transgrederentur: ali-
quid illi regiæ maiestati, aliquid hi P.R. nomini, cũ præser
tim

tim Perseus petiisset colloquium, existimabant deberi, ioco etiam Martius cunctanteis mouit. Minor, inquit, ad maiorem, & (quod Philippo ipsi cognomen erat) filius ad patrem transeat. Facile persuasum id regi est. Aliud deinde ambigebatur, cum quàm multis transiret. Rex cum omni comitatu transire æquum censebat: legati uel cum tribus uenire iubebant, uel si tantum agmen traduceret, obsides daret, nihil fraudis fore in colloquio. Hippian & Pantaucum, quos & legatos miserat, principes amicorum obsides dedit. Nec tam in pignus fidei obsides desiderati erant, quàm ut appareret socijs, nequaquam ex dignitate pari congredi regem cum legatis. Salutatio non tanquam hostium, sed hospitalis ac benigna fuit, positisq; sedibus consederunt. Cum paulisper silentium fuisset: Expectari nos, inquit Martius, arbitror, ut respōdeamus literis tuis quas Corcyram misisti: in quibus quæris, quid ita legati cum militibus uenerimus, & præsidia in singulas urbes dimittamus. Ad hanc interrogationem tuam, & non respondere uereor, ne superbum sit: & uera respondere, ne nimis acerbum audienti tibi uideatur. Sed cum aut uerbis castigandus aut armis sit, qui fœdus rumpit: sicut bellum aduersus te alij quàm mihi mandatum malim: ita orationis acerbitatem aduersus hospitem, utcunque est, subibo: sicut medici, cum salutis causa tristiora remedia adhibent. Ex quo regnum adeptus es, unam rem te quæ facienda fuerit, senatus fecisse censet, quòd legatos Romam ad renouandum iudicat potius quàm cum renouatum esset uiolandum. Abrypolim socium atque amicum populi Romani regno expulisti. Artetari interfectores, ut cæde (ne quid ultrà dicam) lætatum appareret, recepisti: qui omnium Illyriorum fidißimum

mum Romano nomini regulum occiderant. Per Thessa-
liam & Maliensem agrum cum exercitu contra fœdus
Delphos isti. Byzantijs item contra fœdus misisti auxi-
lia. Cum Boëtijs socijs nostris secretam tibiipsi societa-
tem, quam non licebat, iureiurando pepigisti. Theba-
nos legatos Euersam & Callicritum uenienteis à nobis,
quærere malo quis interfecerit, quàm arguere. In Aetolia
bellum intestinum & cædes principum, per quos nisi
per tuos factæ uideri possunt? Dolopes à te ipso euasta-
ti sunt. Eumenes rex ab Roma cum in regnum rediret,
propè ut uictima Delphis in sacrato loco ante aras ma-
ctatus, quem insimulet piget referre: quæ hospes Brundi-
sinus occulta facinora indicet, certum habeo & scripta
tibi omnia ab Roma esse, & legatos tuos renuntiasse.
Hæc ne dicerentur à me, uno modo uitare potuisti, non
quærendo quam ob causam exercitus in Macedoniam
traijcerentur, aut præsidia in sociorum urbes mittere-
mus. Quærenti tibi superbius tacuissemus, quàm ue-
ra respondimus. Equidem pro paterno nostro hospitio
faueo orationi tuæ, & opto ut aliquam mihi materiam
præbeas agendæ tuæ apud senatum causæ. Ad ea rex:
Bonam causam, si apud iudices æquos ageretur, apud
eosdem & accusatores & iudices agam. Eorum autem
quæ obiecta sunt mihi, partim ea sunt quibus nescio an
gloriari debeam, partim quæ fateri non erubescã, partim
quæ uerbo obiecta, uerbo negare sit. Quid enim, si legi-
bus uestris hodie reus sim, aut index Brundisinus, aut Eu-
menes mihi obijciat, ut accusare potius uere, quàm con-
uiciari uideantur? Scilicet nec Eumenes, cum tam multis
grauis publice ac priuatim sit, alium quàm me inimi-
cum habuit: neque ego potiorem quenquam ad mini-
steria

steria facinorum, quàm Rammium, quem neque unquam antè uideram, nec eram postea uisurus, inuenire potui: & Thebanorum, quos naufragio perisse constat, & Arteta-ri cædis mihi reddenda ratio est: in qua tamen nihil ultrà obijcitur, quàm interfectores eius in regno exulasse meo. Cuius conditionis iniquitatem ita non sum recusaturus, si uos quoque accipitis, ut quicunque exules in Italiam aut Romam se contulerunt, his facinorum, propter quæ da-mnati sunt, autores uos fuisse fateamini. Si hoc & uos re cusabitis, & omnes aliæ gentes, ego quoq; inter cæteros ero. Et Hercule quid attinet cuiquam exilium patere, si nusquam exuli futurus locus est? Ego tamen istos, ut pri-mum in Macedonia esse admonitus à uobis comperi, re-quisitos abire ex regno iussi, & in perpetuum interdixi finibus meis. Et hæc quidem mihi tanquam causam dicen-ti reo obiecta sunt: illa tanquam regi, & quæ de fœdere, quod mihi est uobiscum, disceptationem habeant. Nam si est in fœdere ita scriptum, ut ne si bellum quidem quis in-ferat, tueri me regnum'que meum liceat: mihi fatendum est, quòd me armis aduersus Abrypolim socium populi Romani defenderim, fœdus uiolatum esse. Sin autem hoc & ex fœdere licuit, & iure gentium ita comparatum est, ut arma armis propulsentur: quid tandem me facere de-cuit, cum Abrypolis fineis mei regni usque ad Amphipo-lim peruastasset, multa libera capita, magnam uim man-cipiorum, multa milia pecorum abegisset? Quiescerem & paterer, donec Pellam & in regiam meam armatus peruenisset? At enim bello quidem isto sum persecutus: sed uinci non oportuit eum, neque ea quæ uictis accidunt pati: quorum casum cum ego subierim, qui sum armis la-cessitus, quid potest queri sibi accidisse, qui causa belli

fuit? Non sum eodem modo defensurus Romani, quòd Do lopas armis coërcuerim: quia etsi non merito eorum, iure feci meo: cum mei regni, meæ ditionis essent, uestro decre to patri attributi meo. Nec si causa reddenda sit, non uo= bis nec fœderatis, sed ijs qui ne in seruos quidẽ sæua atq; iniusta imperia probant, plus æquo & bono sæuisse eos uideri possum: quippe Euphranorem præfectum à me im= positum ita occiderunt, ut mors pœnarum eius leuissima fuerit. Ac cum processissem inde ad uisendas Larissam & Antrona & Pylleon, quo in propinquo multo antè de= bita uota persoluerem, Delphos sacrificandi causa ascen= di. Et hic criminis augendi causa cum exercitu me fuisse adijcitur: scilicet, ut quod nunc uos facere queror, urbes occuparem, arcibus imponerem præsidia. uocate in con= cilium Græciæ ciuitates, per quas iter feci: queratur unus= quilibet militis mei iniuriam, non recusabo quin simula= to sacrificio aliud petisse uidear. Aetolis & Byzantijs præsidia misimus, & cum Boëtis amicitiam fecimus. Hæc qualiacunq; sunt, per legatos meos non solum indicata, sed etiam excusata sunt sæpe in senatu uestro: ubi aliquos ego disceptatores, non tam æquos quàm te Q. Marti pa ternum amicum & hospitem, habebam. Sed nondum Ro mam accusator Eumenes uenerat, qui calumniãdo omnia detorquendoq; suspecta & inuisa efficeret: & persuade= re uobis conaretur, non posse Græciam in libertate esse, & uestro munere frui, quo ad regnum Macedoniæ incol= lume esset. Circumagetur hic orbis: erit mox qui arguat, nequicquam Antiochum ultra iuga Tauri remotum: gra= uiorem multo Asiæ, quàm Antiochus fuerit Eumenẽ esse. nec conquiescere socios uestros posse, quoad regia Perga mi sit: eam arcem supra capita finitimarum ciuitatium

imposi=

impositam. Ego hæc Q. Marti & A. Attili, quæ aut à uobis obiecta, aut purgata à me sunt, talia esse scio, ut aures, ut animi audientium sint: nec tam referre, quid ego, aut qua mente fecerim, quàm quomodo id uos factum accipiatis. Conscius mihi sum, nihil me scientem deliquisse: & si quid fecerim imprudētia lapsus, corrigi me & emendari castigatione hac posse. Nihil certe insanabile, nec quod & armis persequendū esse censeatis, commisi. Aut frustra clementiæ grauitatisq; uestræ fama uulgata per gentes est, si talibus de causis, quæ uix querela & expostulatiōe dignæ sunt, arma capitis, & regibus socijs bella infertis. Hæc dicenti tum assensus Martius, autor fuit mittendi Romam legati, cum experiēda omnia ad ultimum, nec prætermittendum spem ullam censuisset. reliqua consultatio erat, quo nam modo tutum iter legatis esset. ad id cum necessaria petitio indutiarum uideretur, cuperetq; Martius, neq; aliud colloquio petisset, grauate & in magnam gratiā petentis concessit. Nihil enim satis paratum ad bellū in præsentia habebant Romani, non exercitum, non ducem: cū Perseus, ni spes uana pacis occæcasset cōsilia, omnia præparata atq; instructa haberet, & suo maxime tempore atque alieno hostibus incipere bellum posset. Ab hoc colloquio, fide indutiarum interposita, legati Romani in Boëtiam comparati sunt. Ibi iam motus cœperat esse, discedentibus à societate communis consilij Boētorum quibusdam populis: ex quo renuntiatum erat respondisse legatos, appariturum quibus populis proprie societatem cum rege iungi displicuisset. Primi à Cheronia legati, deinde à Thebis in ipso itinere occurrerunt, affirmantes non interfuisse se quo societas ea decreta esset concilio: queis legati nullo in præsentia responso dato,

Chalcidem

Chalcidē ſe ſequi iuſſerunt. Thebis magna cōtentio orta erat ex alio certamine. Comitijs prætorijs Boëtorum uicta pars iniuriā perſequens, coacta multitudine decretū fecit Thebis, ne Boëtarchæ urbibus exciperentur. Exules Theſpias uniuerſi conceſſerūt: inde (recepti enim ſine cū ſtatione erant) Thebas iam mutatis animis reuocati decretum faciūt, ut XII. qui priuati cœtum & concilium habuiſſent, exilio multarentur. Nouus deinde prætor, Iſmenias is erat uir nobilis ac potens, capitalis pœnæ abſenteis eos decreto damnat. Chalcidem fugerant: inde ad Romanos Lariſſam profecti, cauſam cum Perſeo ſocietatis in Iſmeniam contulerant. Ex contentione ortum certamen: utriuſq; tamen partis legati ad Romanos uenerunt, & exules accuſatoresq; Iſmeniæ & Iſmenias ipſe. Chalcidem ut uentū eſt, aliarū ciuitatiū principes, id, quod maxime gratum erat Romanis, ſuo quique proprio decreto Perſei ſocietatem aſpernati, Romanis ſe adiungebant: Iſmenias gentem Boëtorum in fidem Romanorum permitti æquum cenſebat. Inde certamine orto, niſi in tribunal legatorum perfugiſſet, haud multum abfuit quin ab exulibus fautoribuſq; eorū interficeretur. Thebæ quoq; ipſæ, quod Boëtiæ caput eſt, in magno tumultu erant, alijs ad regem trahentibus ciuitatem, alijs ad Romanos: & turba Coronæorū Aliartiorumq; cōuenerat ad defendendum decretum regiæ ſocietatis. Sed conſtantia principum, docentium cladibus Philippi Antiochiq; quanta eſſet uis & fortuna imperij Romani, uicta eadem multitudo & ut tolleretur regia ſocietas decreuit, & eos, qui autores paciſcendæ amicitiæ fuerant, ad ſatis faciendum legatis Chalcidem miſit, fidei'que legatorum commendari ciuitatem iuſſit. Thebanos Martius & Attilius

læti audierunt, autoresq́; & his separatim singulis fuerunt ad renouandam amicitiam mittendi Romam legatos. Ante omnia exules restitui iusserunt, & autores regiæ societatis decreto suo damnarunt. Ita, quod maxime uolebant, discusso Boëtico consilio Peloponnesum proficiscuntur. Ser. Cornelio Chalcidem accersito, Argis præbitum est ijs concilium: ubi nihil aliud à gente Achæorum petierunt, quàm ut mille milites darent. Id præsidum ad Chalcidem tuendam, dum Romanus exercitus in Græciã traijceretur, missum est. Martius & Attilius, peractis quæ agenda in Græcia erant, principio hyemis Romam redierunt. Inde legatio sub idem tempus in Asiam circum insulas missa. Tres erãt legati, T. Claudius, P. Posthumius, M. Iunius. ij circumeuntes, hortabantur socios ad suscipiendum aduersus Persea pro Romanis bellum: & quo quæq́; opulentior ciuitas erat, eo accuratius agebant: quia minores secuturæ maiorum autoritatem erant. Rhodij maximi ad omnia momenti habebantur: quia non fauere tantum, sed adiuuare etiam uiribus suis bellum poterãt, XL. nauibus autore Hegesilo comparatis. Qui cum in summo magistratu esset (prytanin ipsi uocant) multis rationibus peruicerat Rhodios: ut omissa, quam sæpe uanam experti essent, regum fouendorum spe, Romanam societatem, unam tum in terris uel uiribus, uel fide stabilẽ, retinerent. Bellum imminere cũ Perseo: desideraturos Romanos eundem naualem apparatũ, quem nuper Antiochi, quem Philippi antè bello uidissent: trepidaturos tum repente parãda classe cũ mittenda esset, nisi reficere naues, nisi instruere naualibus socijs cœpissent. Id eo magis enixe faciundũ esse, ut crimina delata ab Eumene, fide rerum refellerent. His incitati XL. nauiũ classem instructam, ornatamq́; legatis

gatis Romanis aduenie̅tibus, ut non expectatam adhorta tionem esse adpareret, ostenderunt. Et hæc legatio magnum ad conciliandos animos ciuitatium Asiæ momentu̅ fuit. Decimius unus sine ullo effectu, captaru̅ etia̅ pecuniaru̅ ab regibus Illyrioru̅ suspicione infamis, Roma̅ redijt. Perseus cum à colloquio Romanoru̅ in Macedoniam recepisset sese, legatos Romam de inchoatis cum Martio conditionibus pacis misit: & Byzantium & Rhodum literas legatis ferendas dedit. In literis eadem sente̅tia ad omneis erat: collocutum se cum Romanorum legatis: quæ audisset quæq; dixisset ita disposita, ut superior fuisse in disceptatione uideri posset. Apud Rhodios legati addiderunt, confidere pacem futuram. Autoribus enim Martio atque Attilio, missos Romam legatos. Si pergerent Romani co̅tra fœdus mouere bellum, tum omni gratia, omni ope enitendum fore Rhodijs, ut reconcilient pacem. Si nihil deprecando proficiant, id agendum ne omniu̅ rerum ius ac potestas ad unum populu̅ perueniat. Cum cæteroru̅ id interesse, tum præcipue Rhodioru̅, qui plus inter alias ciuitates dignitate atq; opibus excellant: quæ serua atque obnoxia fore, si nullus aliò sit quàm ad Romanos respectus. Magis & literæ & uerba legatorum benigne sunt audita, quàm momentum ad mutandos animos habuerunt: potentior esse partis melioris autoritas cœperat. Responsum ex decreto est, optare pacem Rhodios: si bellum esset, ne quid ab Rhodijs speraret aut peteret rex, quòd ueterem amicitiam, multis magnisq; meritis pace belloq; partam, dijungeret sibi ab Romanis. Ab Rhodo redeuntes, Bœtiæ quoq; ciuitates & Thebas, & Coroneam, & Aliartum adierunt, quibus expressum inuitis existimabatur, ut relicta regia societate Romanis adiungerentur.

Thebani

Thebani nihil moti sunt, quanquam nonnihil & damnatis principibus & restitutis exulibus, succensebant Romanis. Coronæi & Aliartij fauore quodã insito in reges, legatos in Macedoniam miserunt, præsidium petentes, quo se aduersus impotem superbiam Thebanorum tueri poßint. Cui legationi responsum ab rege est: præsidium se propter indutias cum Romanis factas mittere nõ posse: tamen suadere ita à Thebanorum iniurijs quà possent ut se uindicarent, ne Romanis præberent causam in se sæuiendi. Martius & Attilius Romam cum uenissent, legationem in Capitolio ita renuntiarunt, ut nulla re magis gloriarentur, quàm decepto per indutias & spem pacis rege. Adeo enim apparatibus belli fuisse instructum, ipsis nulla parata re, ut omnia opportuna loca præoccupari antè ab eo potuerint, quàm exercitus in Græciam traijceretur. Spatio autem indutiarum sumpto, uenturum illum nihilo paratiorem, Romanos omnibus instructiores rebus cœpturos bellum. Boëtorum quoq; se concilium arte distraxisse, ne coniungi amplius ullo consensu Macedonibus possent. Hæc, ut summa ratione acta, magna pars senatus approbabat: ueteres & moris antiqui memores, negabant se in ea legatione Romanas agnoscere artes. Nõ per insidias & nocturna prælia, nec simulatam fugam improuisosq; ad incautum hostem reditus, nec ut astu magis quàm uera uirtute gloriarẽtur, bella maiores geßisse. Indicere prius quàm gerere solitos bella, denuntiare etiã, interdum locum finire in quo dimicaturi essent. Eadẽ fide indicatum Pyrrho regi medicum, uitæ eius insidiantem: eadem Faliscis uinctum traditum proditorem liberorum regis. Hæc Romana esse, non uersutiarum Punicarum, neq; calliditatis Græcæ, apud quos fallere hostem quàm ui supe-

ui superare gloriosius fuerit. Interdũ in præsens tempus plus profici dolo quàm uirtute: sed eius demum animum in perpetuum uinci, cui confeßio expreßa sit, se neque arte, neq; casu, sed collatis comminus uiribus iusto ac pio bello esse superatum. Hæc seniores, quibus noua hæc minus placebat sapiẽtia: uicit tamen ea pars senatus, cui potior utilis quàm honesti cura erat, ut cõprobaretur prior legatio Martij: & eòdem rursus in Græciã cum quinq; remibus remitteretur, iuberetur q; cætera, uti è rep. maxime uisum esset, agere. A. quoque Attiliũ miserunt ad occupandam Larissam in Thessalia, timentes ne si induciarũ dies exisset, Perseus præsidio eò misso, caput Thessaliæ in potestate haberet. duo millia peditũ Attilius ab Cn. Sicinio accipere ad eam rem agẽdam iussus. & P. Lentulo, qui ex Achaia redierat, C C C. milites Italici generis dati, ut Thebis daret operam, ut in potestate Boëtia esset. His præparatis, quanquam ab bellum consilia erant destinata, senatum tamen præberi legatis placuit. Eadem ferè quæ in colloquio ab rege dicta erant, relata ab legatis. Insidiarum Eumeni factarum crimen, & maxima cura, & minime tamẽ probabiliter: manifesta enim res erat, defensum. Cætera deprecatio erat: sed nõ eis animis audiebantur, qui aut doceri, aut flecti possent. Denuntiatũ, extẽplo mœnibus urbis Romæ, Italia intra X X X. diẽ excederẽt. P. Licinio deinde C O S. cui Macedonia prouincia obuenerat, denuntiatũ, ut exercitui diẽ primã quanq; diceret ad cõueniendũ. C. Lucretius Pr. cui claßis prouincia erat, cũ X L. quinqueremibus ab urbe profectus: nã ex refectis nauibus alias in aliũ usum retineri ad urbẽ placuit. Præmissus à Pr. est frater Lucretius cũ quinquereme una: iussusq; ab socijs ex fœdere acceptis nauibus ad Cepaleniã

claßi

claßi occurrere,ab Rheginis triremi una, ab Locris duabus,ab Vritibus quatuor,præter oram Italiæ superuectus Calabriæ extremum promontoriũ in Ionio mari,Dyrrachiũ traijcit. Ibi decẽ ipsorũ Dyrrachinorũ,XII.Issæorum LIIII.Gentij regis lembos nactus, simulans se credere eos in usum Romanorum comparatos esse, omnibus abductis,die tertio Corcyram, inde protinus in Cephaleniã traijcit.C.Lucretius Pr.ab Neapoli profectus,superato freto,die V. in Cephaleniã transmisit. Ibi stetit claßis, simul opperiens ut terrestres copiæ traijcerẽtur,simul ut onerariæ ex agmine suo per altũ dißipatæ cõsequerẽtur. Per hos forte dies P.Licinius COS.uotis in Capitolio nũcupatis,paludatus ab urbe profectus est. Semper quidẽ ea res cum magna dignitate ac maiestate geritur: præcipue conuertit oculos animosq́;,cum ad magnum nobilem'que aut uirtute,aut fortuna hostẽ,euntem COS. prosequuntur. Contrahit enim non officij modo cura, sed etiam studium spectaculi,ut uideant ducem suum, cuius imperio cõsilioq; summam R.P.tuendam permiserunt. Subit deinde cogitatio animum,qui belli casus, quàm incertus fortunæ euentus, communis'que Mars belli sit: aduersa,secunda, quæq; inscitia & temeritate ducum clades sæpe acciderint: quæ contrà bona prudentia & uirtus attulerit. Quem scire mortalium, utrius mentis, utrius fortunæ COS. ad bellum mittant: triumphantem ne mox cum exercitu uictore scandentem Capitolium, ad eosdem deos à quibus proficiscatur, uisuri: an hostibus eam præbituri lætitiam sint. Persi autem regi, aduersus quem ibatur, famam & bello clara Macedonum gens, & Philippus pater, inter multa prospera gesta Romano etiam nobilitatus bello, præbebat: tum ipsius Persei nunquam, ex

*quo regnum accepiſſet, deſitū belli expectatione celebra-ri nomen. cum his cogitationibus omniū ordinum homines proficiſcentem conſulem proſecuti ſunt. Duo conſulares tribuni militum cum eo miſſi, C. Claudius, Q. Mucius: & tres illuſtres iuuenes, P. Lentulus & duo Manlij Acidini: alter M. Manlij, alter L. Manlij filius erat. Cum ijs cos. Brundiſium ad exercitum, atq; inde cum omnibus copijs trāſuectus ad Nympheum in Apolloniati agro poſuit ca-ſtra. Paucos ante dies Perſeus, poſtquam legati ab Roma *regreſſi præciderant ſpem pacis, conſilium habuit. Ibi ali quam diuerſis ſententijs certatū eſt. Erant, quibus uel ſti-pendium pendendum, ſi iniūgeretur, uel agri parte ceden dum, ſi mulctarent, quidquid deniq; aliud pacis cauſa pa-tiendum eſſet, non recuſandum uideretur: nec committen-dum ut in aleam tanti caſus ſe regnum'que daret. Si poſ-ſeſſio haud ambigua regni maneret, multa diem tem-pus'que afferre poſſe, quibus non amiſſa modo recupera-re, ſed timendus ultro ijs eſſe quos nūc timeret, poſſet. Cæ terum multo maior pars ferocioris ſententiæ erat. Quid-quid ceſſiſſet, cum eo ſimul regno protinus cedendum eſſe affirmabant. Neq; enim Romanos pecunia aut agro ege re: ſed hoc ſcire, cum omnia humana, tum maxima quæq; & regna & imperia ſub caſibus multis eſſe. Carthaginiē ſium opes fregiſſe ſeſe, & ceruicibus eorum præpotentem finitimum regem impoſuiſſe: Antiochum progeniem'que eius ultra iuga Tauri remotū. Vnum eſſe Macedoniæ re-gnum, & regione propinquum, & quod ſicubi P. R. ſua fortuna labet, antiquos animos regibus ſuis uideatur poſ-ſe facere. Dum integræ res, apud animū ſuum Perſea debe *re: utrū ſingula concedendo nudatus ad extremum opibus extorriſq; regno, Samothraciam aliam'ue quam inſulā pe tere*

tere ab Romanis,ubi priuatus superstes regno suo in contemptu atq; inopia consenescat, malit:an armatus uindex fortunæ dignitatisq; suæ,ita ut uiro forti dignum sit, patiatur quodcunq; casus belli tulerit: aut uictor liberet orbem terrarum ab imperio Romano. Nō esse admirabilius Romanos Græcia pelli, quàm Annibalē Italia pulsum esse. Neq; hercule uidere,quî cōueniat, fratri affectanti per iniuriam regnum summa ui restitisse,alienigenis bene parto eo cedere.Postremo ita bello & pace quæri,ut inter omnes conueniat,nec turpius quicquam esse quàm sine certamine cessisse regno:nec præclarius quicquam,quàm pro dignitate ac maiestate omnem fortunā expertum esse. Pellæ in uetere regia Macedonum hoc consilium erat. Geramus ergo,inquit,dijs bene iuuantibus, quādo ita uidetur, bellum:literisq; circa præfectos dimissis Citium (Macedoniæ oppidum est) copias omneis contrahit.Ipse centū hostijs sacrificio regaliter Mineruæ quā uocant Alcidem cōfecto,cum purpuratorum & satellitū manu profectus Citium est. Eò iam omnes Macedonū externorumq; auxiliorum cōuenerant copiæ. Castra ante urbē ponit, omneisq; armatos in campo struxit.Summa omniū x L.milia armata fuere:quorū pars ferme dimidia phalāgitæ erant: Hippias Bereus præerat.Delecta deinde & uiribus & robore ætatis ex omni cetratorum numero duo erant agemata, hanc ipsi legionem uocabant: præfectos habebant Leonatum & Thrasippum Eulyestas. Cæterorum cetratorum trium ferme milium hominum dux erat Antiphilus Edessæus. Pæones, & ex Paroria & Parstrymonia (sunt autem ea loca subiecta Thraciæ) & Agrianes admixtis etiam Thracibus incolis trium milium ferme & ipsi expleuerunt numerum. Armauerat contraxerat'que

fff 2 cos

eos Didas Pæon, qui adulescentem Demetrium occiderat. Et armatorum duo milia Gallorum erant, præfecto Asclepiodoto. Ab Heraclea ex Sintijs tria milia Thracum liberorum suum ducem habebant. Cretensium par penè numerus suos duces sequebatur, Susum Phalasarneum & Syllum Gnosium. Et Leonides Lacedæmonius quingentis ex Græcia, mixto generi hominũ, præerat. Regij is generis ferebatur, exul damnatus frequenti concilio Achæorum, literis ad Persea deprensis. Aetolorum & Boëtorũ, qui non explebant plus quàm quingentorũ omnes numerum, Lyco Achæus præfectus erat. Ex his mixtis tot populorũ, tot gentiũ auxilijs XII. milia armatorũ ferme efficiebantur. Equitum ex tota Macedonia cõtraxerat III. milia. Venerat eodem Cotys Seuthæ filius rex gentis Odrysarum cum mille delectis equitibus, pari ferme peditum numero. Summa totius exercitus XXXIX. milia peditum erant, IIII. equitũ. Satis constabat secundũ eum exercitum, quẽ magnus Alexander in Asiam traiecit, nunquam ullius Macedonũ regis copias tantas fuisse. Sextus & uicesimus annus agebatur, ex quo petẽti Philippo data pax erat: per id omne tempus quieta Macedonia, & progeniẽ ediderat, cuius magna pars matura militiæ esset, et leuibus bellis Thracum accolarum quæ exercerẽt magis quàm fatigarẽt, sub aßidua tamen militia fuerat: & diu meditatũ Philippo primo, deinde & Persi Romanum bellum omnia ut instructa parataque essent effecerat. Mota parumper acies, non iusto decursu tamẽ, ne stetisse tantum in armis uiderentur: armatosq́; sicut erant, ad concionem uocauit. Ipse constitit in tribunali, circa se habens filios duos: quorum maior Philippus natura frater, adoptione filius: minor quem Alexandrum uocabant, naturalis erat. Cohortatus est milites

lites ad bellum: iniuriam P.R. in patrem seq; commemorauit. Illum omnibus indignitatibus compulsum ad rebellādum, inter apparatum belli fato oppressum: ad se simul legatos, simul milites ad occupādas Græciæ urbes missos. Fallaci deinde colloquio per speciem reconciliandæ pacis extractam hyemem, ut tempus ad comparandum haberēt. Consulem nunc uenire cum duabus legionibus Romanis, quæ tricenos equites habeant, & pari ferme numero sociorum peditum equitumq;. Eò ut accedant regum auxilia Eumenis & Masanissæ, non plus VII. milia peditum II. equitum futura. Auditis hostiū copijs, respicerent suū ipsi exercitum: quantum numero, quantum genere militū præstarent, tironibus raptim ad id bellum conscriptis, ipsi a pueris eruditi artibus militiæ, tot subacti atq; durati bellis. Auxilia Romanis Lydos, & Phrygas, & Numidas esse: sibi Thracas Gallosq;, ferocissimas gentium. Arma illos habere ea, quæ sibi quisq; parauerit, pauper miles: Macedonas prompta ex regio apparatu, per tot annos patris sui cura & impensa facta. Commeatum illis, cum procul, tum omnibus sub casibus maritimis fore: se & pecuniā & frumentum, præter reditus metallorum, in decē annos seposuisse. Omnia quæ deorum indulgentia, quæ regia cura præparanda fuerant, plena cumulataq; habere Macedonas: animum habendum esse, quem habuerint maiores eorum: qui Europa omni domita transgressi in Asiam, incognitum famæ aperuerint armis orbem terrarum: nec antè uincere desierint, quàm rubro mari inclusis quod uincerēt defuerit. At Hercule nunc non de ultimis Indicæ oris, sed de ipsius Macedoniæ possessione certamen fortunam indixisse. Cum patre suo gerentes bellum Romanos, speciosum Græciæ liberandæ tulisse titulum: nunc propalam

Macedoniam in seruitutem petere: ne rex uicinus imperio sit Romano, ne gens bello nobilis arma habeat. Hæc enim tradenda superbis dominis esse cum rege regnoq;, si absistere bello & facere imperata uelint. Cum per omnem orationem satis frequenti assensu succlamatum esset: tum uero ea uociferatio simul indignantium minitantium'que, partim iubentium bonum animum habere regem, exorta est, ut finem dicendi faceret, tantum iußis ad iter parere: iã enim dici, mouere castra ab Nympheo Romanos. Cõcione dimissa ad audiẽdas legationes ciuitatium Macedoniæ se contulit. Venerant autem ad pecunias, pro facultatibus quæq; suis, & frumentum pollicendum ad bellum. Omnibus gratiæ actæ, remissum omnibus, satis regios apparatus ad ea dictum sufficere: uehicula tantum imperata, ut tormenta, telorumq; mißilium ingẽtem uim præparatam, bellicumq; aliud instrumentumueherent. Profectus inde toto exercitu Eordeam petens, ad Begorritem quem uocant lacum positis castris, postero die in Elimeam ad Haliacmona fluuiũ processit. Deinde saltu angusto superatis montibus, quos Cambunios uocant, descendit ad (Tripolim uocant) Azorum, Pythoum, & Doliche incolenteis. Hæc tria oppida paulisper cunctata, quia obsides Larisseis dederant: uicta tamen præsenti metu in deditionem concessere runt. Benigne his appellatis, haud dubius Perræbos quoq; idem facturos, urbem nihil cunctatis qui incolebant, primo aduentu recipit. Cyretias oppugnare coactus, primo etiam die acri concursu ad portas armatorũ est repulsus: postero die omnibus copijs adortus, in deditionem omnes ante noctem accepit. Mylæ proximum oppidum, ita munitum, ut inexuperabilis munimenti spes incolas ferocioreis faceret: non portas claudere regi satis habuerũt,

sed

sed probris quoque in ipsum Macedonasq; procacibus iaculati sunt. Quæ res cum infestiorē hostem ad oppugnandū fecisset: ipsos desperatione ueniæ ad tuēdos sese acrius accendit. Itaque per triduum ingentibus utrinque animis & oppugnatæ sunt & defensæ. Multitudo Macedonum ad subeundum inuicem prælium haud difficulter succedebat: oppidanos diem, noctem eosdem tuenteis mœnia, non uulnera modo, sed etiam uigiliæ & continens labor conficiebat. Quarto die cum & scalæ undique ad muros erigerentur, & porta ui maiore oppugnaretur: oppidani depulsi muris ad portam tuendam cōcurrunt, eruptionemq; repentinam in hostes faciunt. Quæ cum iræ magis inconsultæ, quàm ueræ fiduciæ uiriū esset: pauci & fessi ab integris pulsi terga dederunt, fugientes'que per patentem portam hostes acceperunt. Ita capta urbs ac direpta est: libera quoque corpora, quæ cædibus superfuerunt, uenundata. Diruto magna ex parte & incēso oppido, profectus ad Phalannam castra mouit: inde postero die Gyrtonem peruenit. Quò cum T. Minucium Rufum & Hippiam Thessalorum Pr. cum præsidio intrasse accepisset: ne tentata quidem oppugnatione prætergressus, Velatias & Connum, perculsis inopinato aduentu oppidanis recepit. Vtraque oppida in faucibus sunt, quæ Tempe adeunt, magis Connus: itaque & firmiore id præsidio tutum equitum peditum'que, ad hoc fossa triplici ac uallo munitum reliquit. Ipse ad Sycurium progressus, opperiri ibi hostium aduentum statuit: simul & frumentari passim exercitum iubet in subiecto hostium agro. Nanq; Sycurium est sub radicibus Ossæ mōtis, quà in meridiem uergit: subiectos habet Thessaliæ campos, ab tergo Macedoniam atque Magnesiam. Ad has opportunitates

accedit summa salubritas & copia, pluribus circumiectis fontibus perennium aquarum. COS. *Romanus per eosdem dies Thessaliam cum exercitu petens, iter expeditum primo per Epirum habuit: deinde postquam in Athamaniam est transgressus, asperi ac propè inuij soli, cum ingenti difficultate paruis itineribus ægre Gomphos peruenit. cui si uexatis hominibus equisq; tironem exercitum ducenti acie instructa & loco suo & tempore obstitisset rex, ne Romani quidem abnuunt magna sua cum clade fuisse pugnaturos. Postquam Gomphos sine certamine uentum est, præter gaudium periculosi saltus superati, contemptus quoque hostium adeo ignorantium opportunitates suas accessit. Sacrificio rite perfecto* COS. *& frumento dato militibus, paucos ad requiem iumentorum hominumq; moratus dies: cum audiret uagari Macedonas effusos per Thessaliam, uastariq; sociorum agros, satis iam refectum militem ad Larissam ducit. Inde cum* III. *milia ferme abesset à Tripoli (Sceam uocant) super Peneum amnem posuit castra. Per idem tempus Eumenes ad Chalcidem nauibus accessit cum Attalo atq; Athenæo fratribus, Philetero fratre relicto Pergami ad tutelam regni. inde cum Attalo & quatuor milibus peditum, mille equitum ad* COS. *uenit. Chalcide relicta duo milia peditum, quibus Athenæus præpositus. Et alia eodem auxilia Romanis ex omnibus undique Græciæ populis conuenerunt, quorum pleraque (adeo parua erant) in obliuionẽ adducta. Apolloniatæ* CCC. *equites, centum pedites miserunt. Aetolorum alæ unius instar, quantum in tota gente equitum erat, uenerant. & Thessalorum omnis equitatus separatus erat: non plus quàm* CCC. *erant equites in castris Romanis. Achæi iuuẽtutis suæ, Cretico maxime armatu,*

matu, ad mille dederunt. Sub idem tempus & C. Lucretius Pr. qui nauibus praeerat ad Cephaleniam, M. Lucretio fratre cum classe super Maleam Chalcidem iusso petere, ipse triremem conscendit sinum Corinthium petens ad praeoccupandas in Boëtia res. tardior ei nauigatio propter infirmitatem corporis fuit. M. Lucretius Chalcidem adueniens, cum à P. Lentulo Aliartum oppugnari audisset, nuntium Pr. uerbis, qui abscedere eum inde iuberet, misit. Boëtorum iuuentute, quae pars cum Romanis stabat, eam rem aggressus legatus à moenibus abscessit. Haec soluta obsidio locum alteri nouae obsidioni dedit. Nanque extemplo M. Lucretius cum exercitu nauali x. milibus armatorum, ad hoc duobus milibus regiorum qui sub Athenaeo erant, Aliartum circumsedit: parantibusq; iam oppugnare superuenit à Creusa Pr. Ad idem ferè tempus & ab socijs naues Chalcidē conuenerunt: duae Punicae quinqueremes, duae ab Heraclea ex Ponto triremes, quatuor Chalcedone, totidem Samo, tum quinq; Rhodiae quadriremes. Pr. quia nusquam erat maritimum bellum, remisit socijs. & Q. Martius Chalcidem nauibus uenit, Halope capta, Larissa quae Cremaste dicitur, oppugnata. Cum hic status in Boëtia esset: Perseus cū ad Sycurium (sicut antè dictum est) statiua haberet, frumento undique circà ex agris conuecto, ad uastandum Pheraeorum misit: ratus ad iuuādas sociorum urbes longius ab castris abstractos deprehēdi Romanos posse. Quos cum eo tumultu nihil motos animaduertisset, praedam quidem praeterquam hominum, pecora autem maxime omnis generis fuere, diuisit ad epulandum militibus. Sub idem deinde tempus consilium & consul & rex habuerunt, unde bellum ordirentur. Regis creuerunt animi uastatione concessa sibi ab

hoste Pheræi agri. Itaq; cundum inde ad castra, nec danadum ultrà spatium cunctandi censebat. & Romani censebant, cunctationem suam infamem apud socios esse, maximopere indigne ferentes non latam Pheræis opem. consultantibus quid agerent: aderant autem Eumenes & Attalus in consilio: trepidus nuntius affert, hostem magno agmine adesse. Consilio dimisso, signum extemplo datur ut arma capiant. Interim placet ex regijs auxilijs cētum equites & parem nūmerum iaculatorum peditum exire. Perseus ferme diei quarta cum paulo plus mille passus abesset à castris Romanis, consistere signa peditum iußit: prægreßius ipse cum equitibus ac leui armatura, & Cotys cum eo ducesq; aliorum auxiliorum præcesserūt. Minus quingentos passus ab castris aberant, cum in conspectu fuere hostium equites: duæ alæ erant magna ex parte Gallorum, Caßignatus præerat: & leuis armaturæ centū ferè & quinquaginta Mysi aut Cretenses. Constitit rex, incertus quantum esset hostium. Duas inde ex agmine turmas Thracum, duas Macedonum, cum binis Cretensium cohortibus & Thracum misit. Prælium, cum pares numero essent, neque ab hac aut illa parte noua auxilia subuenirent, incerta uictoria finitum est. Eumenis ferme xxx. interfecti: inter quos Caßignatus dux Gallorum cecidit. & tunc quidem Perseus ad Sycurium copias reduxit: postero die circa eādem horam in eundem locum rex copias admouit, plaustris cum aqua sequentibus: nam duodecim milium passuum uia omnis sine aqua & plurimi pulueris erat: affectosq; siti, si primo in conspectu dimicassent, pugnaturos fuisse apparebat. Cum Romani quiessent, stationibus etiam intra uallum reductis, regij quoque in castra redeunt. Hoc per aliquot dies fecerunt, sperantes fore

ut

ut Romani equites abeuntium nouißimum agmen aggrederentur: inde certamine orto, cum longius à castris eos elicuissent, facile ubiubi essent, se, qui equitatu & leui armatura plus possent, conuersuros aciem. Postquam inceptum non succedebat, castra propius hostem mouit rex, et à quinque milibus passuum communijt. Inde luce prima in eodem quo solebat loco peditum acie instructa, equitatum omnem leuemq; armaturam ad castra hostium ducit. Visus & plurium & propior solito puluis trepidationē in castris Romanis fecit: & primo uix creditum nuntianti est: quia prioribus continuis diebus nunquam ante horam quartam hostis apparuerat, tum solis ortus erat. Deinde ut plurium clamore & cursu à portis dubitatio exempta est, tumultus ingens oboritur: tribuni præfectiq; & centuriones in prætorium, miles ad sua quisque tentoria discurrit. Minus quingentos passus à uallo instruxerat Perseus suos, circa tumulum quem Callicinum uocant. Læuo cornu Cotys rex præerat cū omnibus suæ gentis: equitum ordines leuis armatura interposita distinguebat. In dextro cornu Macedones erant equites, intermixti turmis eorū Cretenses. Huic armaturæ Midon Bereus, equitibus & summæ partis eius Meno Antigonēsis præerat. Proximi cornibus constiterant regij equites, & mixtum genus delecta plurium gentium auxilia: Patrocles Antigonensis hic & Pæoniæ præfectus Didas, erant præpositi. Medius omnium rex erat: circa eum agema quod uocant, equitumq; sacræ alæ. ante se statuit funditores iaculatoresq;: quadringentorum manus utraq; numerum expleuerat. Ionem Thessalonicensem & Timanora Dolopem ijs præfecit. Sic regij constiterant. Consul intra uallum peditum acie instructa, & ipse equitatū omnem cū leui ar

ui ar

ui armatura misit:pro uallo instructi sunt. Dextro cornu præpositus C. Licinius Crassus consulis frater cum omni Italico equitatu,uelitibus intermixtis:sinistro M. Valerius Læuinus sociorū ex Græcis populis equites habebat,eiusdem gentis leuem armaturam. Mediam autem aciem cum delectis equitibus extraordinarijs tenebat Q. Mucius. CC. equites Galli ante signa horum instructi,& de auxilijs Eumenis Cyrtiorum gentis CCC. Thessali CCCC. equites paruo interuallo super læuum cornu locati. Eumenes rex Attalusq; cum omni manu sua ab tergo inter postremam aciem ac uallum steterunt. In hunc modum maxime instructæ acies, par ferme utrinque numerus equitum ac leuis armaturæ concurrunt, à funditoribus iaculatoribusq; qui præcesserunt prælio orto. Primi omnium Thraces,haud secus quàm diu claustris retentæ feræ, concitati cum ingenti clamore in dextrum cornu Italicos equites incurrerunt,ut usu belli & ingenio impauida gens turbaretur. gladijs hastas petere pedites, nunc succidere crura equis,nunc ilia suffodere. Perseus in mediam inuectus aciem,Græcos primo impetu auertit:quibus cum grauis ab tergo instaret hostis,Thessalorum equitatus, qui à læuo cornu breui spatio diiunctus in subsidijs fuerat, extra concursum primo spectator certaminis, deinde inclinata re,maximo usui fuit. Cedentes enim sensim integris ordinibus, postquam se Eumenis auxilijs adiunxerunt, & cū eo tutum inter ordines suos receptum socijs fuga dissipatis dabant: & cum minus conferti hostes instarēt, progredi etiam ausi multos fugientium obuios exceperunt. Nec regij sparsi iam ipsi passim sequendo, cum ordinatis & certo incedentibus gradu manus conserere audebant:cum uictor equestri prælio rex paruo momento si adiuuisset, debel

debellatum esset, opportune adhortanti superuenit phalanx, quam sua sponte ne audaci cœpto deesset, Hippias & Leonatus raptim adduxerant, postquam prospere pugnasse equitem acceperunt. Fluctuante rege inter spem metumq́; tantæ rei conandæ, Cretensis Euander, quo ministro Delphis ad insidias Eumenis regis usus erat: postquã agmen impeditum uenientium sub signis uidit, ad regem accurrit, & monere institit: ne elatus felicitate summam rerum temere in non necessariam aleam daret. Si contentus bene re gesta quiesset eo die, uel pacis honestæ conditionem habiturum, uel plurimos belli socios, qui fortunam se querentur, si bellare mallet. In hoc cõsilium pronior erat animus regis. Itaque collaudato Euandro, signa referri, peditum'que agmen redire in castra iubet, equitibus receptui canere. cecidere eo die ab Romanis C C. equites, duo mulia haud minus peditum: capti ferme C C. equites. ex regijs autem X X. equites, X L. pedites interfecti. Postquam rediere in castra uictores, omnes quidem læti, ante alios Thracum insolens lætitia eminebat: cum cantu enim superfixa capita hostium portantes redierunt. Apud Romanos non mœstitia tantum ex male gesta re, sed pauor etiã erat, ne extemplo castra hostis aggrederetur. Eumenes suadere, ut trans Peneum transferret castra: ut pro munimento amnem haberet, dum perculsi milites animos colligerent. C O S. moueri flagitio timoris fatendi: uictus tamen ratione, silentio noctis transductis copijs, castra in ulteriore ripa communit. Rex postero die ad lacessendos prælio hostes progressus, postquam trans amnem in tuto posita castra animaduertit, fatebatur quidem peccatum, quod pridie non institisset uictis: sed aliquanto maiorem culpam esse, quòd nocte foret cessatum. Nam ut

nemi

neminem alium suorum moueret, leui armatura immissa, trepidantium in transitu fluminis hostium deleri magna ex parte copias potuisse. Romanis *quidem præsens pauor demptus erat, in tuto castra habentibus: damnum inter cæ tera præcipue famæ mouebat. & in consilio apud* C O S. *pro se quisque in* Aetolos *conferebant causam: ab ijs fu= gæ terrorisq́; principium ortum, secutos pauorem* Aeto= *lorum & cæteros socios* Græcorum *populorum.* Quinq; *principes* Aetolorum *primi terga uertentes conspecti di= cebãtur.* Thessali *pro concione laudati, duces'que eorum etiam uirtutis causa donati.* Ad *regem spolia cæsorum hostium referebantur: dona ex his, alijs arma insignia, a= lijs equos, quibusdam captiuos dono dabat. Scuta erant supra* M. D. *loricæ thoracesq́;* M. *amplius summam exple= bant: galearum gladiorumq́; & mißilium omnis generis maior aliquanto numerus. Hæc per se ampla, pleraq; mul tiplicata uerbis regis, quæ ad concionem uocato exercitu habuit.* Præiudicatum *euentum belli habetis: meliorẽ par= tem hostium, equitatum* Romanum, *quo inuictos se esse gloriabantur, fudistis.* Equites *enim illis principes iuuen= tutis, equites seminarium senatus: inde lectos in patrum numerum consules, inde imperatores creant.* Horum *spo= lia paulò antè diuisimus inter uos.* Nec *minorem de le= gionibus peditum uictoriam habetis, quæ nocturna fuga uobis subtractæ, naufragorum trepidatione paßim na= tantium flumen compleuerunt. Sed facilius nobis sequen= tibus uictos* Peneum *superare erit, quàm illis trepidanti= bus fuit: transgreßiq́; extemplo castra oppugnabimus, quæ hodie cepissemus, ni fugissent.* Aut *si acie decerne= re uolent, eundem pugnæ pedestris euentum expectate, qui equitum in certamine fuerit.* Et *qui uicerant alacres,*

spolia

spolia cæsorum hostium humeris gerentes ante ora sua, audiuere, ex eo quod acciderat spem futuri præcipientes: & pedites aliena gloria accensi, præcipue qui Macedonum phalangis erant, sibi quoque & nauandæ regi operæ, & similem gloriam ex hoste pariendi occasionẽ optabant. concione dimissa, postero die profectus inde ad Mopselum posuit castra: tumulus hic inter Tempe & Larissam medius est. Romani non abscedentes ab ripa Penei, transtulerunt in locum tutiorem castra. Eò Misagenes Numida uenit cum mille equitibus, pari peditum numero, ad hoc elephantis duobus & XX. Per eos dies consilium habenti regi de summa, cum iam consedisset ferocia ab re bene gesta: ausi sunt quidam amicorum consilium dare, ut secunda fortuna in conditione honestæ pacis uteretur, potius quàm spe uana euectus in casum irreuocabilem se daret. Modum imponere secundis rebus, nec nimis credere serenitati præsentis fortunæ, prudentis hominis & merito felicis esse. Mitteret ad COS. qui fœdus in easdem leges renouarent, quibus Philippus pater eius pacem à T. Quintio uictore accepisset: neque finiri bellum magnificentius, quàm à tam memorabili pugna: neque spem firmiorem pacis perpetuæ dari, quàm quæ perculsos aduerso prælio Romanos molliores factura sit ad paciscendum. Quòd si Romani tum quoque insita pertinacia æqua aspernarentur: deos hominésque, & moderationis Persei, & illorum peruicacis superbiæ, futuros testes. Nunquam ab talibus consilijs abhorrebat regis animus: itaque plurium assensu comprobata est sententia. Legati ad COS. missi, adhibito frequenti consilio auditi sunt. Pacem petere, uectigal, quantum Philippus pactus esset, daturum Persea Romanis pollicentes; urbibus,

agris

agris locisq́;,quibus Philippus ceßiſſet,ceſſurum primum. Hæc legati. Summotis his,cum conſultarent,Romana con ſtantia uicit in conſilio. Ita tum mos erat, in aduerſis uul= tum ſecundæ fortunæ gerere, moderari animos in ſecũdis. Reſponderi placuit:ita pacem dari,ſi de ſumma rerum li= berum ſenatui permittat rex de ſe deq́; uniuerſa Macedo= nia ſtatuendi ius. Hæc cum renuntiaſſent legati, miraculo ignaris moris pertinacia Romanorum eſſe: & plerique uetare amplius mentionem pacis facere:ultro mox quæſi= turos quod oblatum faſtidiant. Perſeus hanc ipſam ſuper= biam, quippe ex fiducia uirium eſſe,timere: & ſummam pecuniæ augens,ſi pretio pacem emere poſſet,non deſtitit animum COS. tentare. Poſtquam nihil ex eo,quod primo reſponderat,mutabat:deſperata pace ad Sycurium, unde profectus erat,rediјt belli caſum de integro tentaturus. Fa ma equeſtris pugnæ uulgata per Græciam, nudauit uolun tates hominum: non enim ſolum qui partis Macedonum erant,ſed plerique ingentibus Romanorum obligati be= neficiјs,quidam uim ſuperbiamq́; experti, læti eam famã accepere:non ob aliam cauſam quàm prauo ſtudio, quo etiam in certaminibus ludicris uulgus utitur,deteriori atq́; infirmiori fauendo. Eodem tempore in Boëtia ſumma ui Aliartum Lucretius Pr. oppugnarat: & quãquam nec ha bebant externa auxilia obſeßi,præter Coronæorũ iunio= res,qui prima obſidione mœnia intrauerant, neque ſpera bant: tamen ipſi animis magis quàm uiribus reſiſtebant. Nam & eruptiones in opera crebro faciebant: & arie= tem admotum, libramento plumbi grauatum ad terram urgebant: & ſi quà declinarent qui agebant ictum, pro diruto muro nouum tumultuario opere, raptim ex ipſa ruinæ ſtrage congeſtis ſaxis, extruebant. Cum ope= ribus

ribus oppugnatio lentior esset, scalas per manipulos diui di Pr. iußit, ut corona undiq; mœnia aggressurus: eo magis suffecturam ad id multitudinem ratus, quòd qua parte palus urbem cingit, nec attinebat oppugnari, nec poterat. Ipse ab ea parte, qua duæ turres, quodq; inter eas muri prorutum fuerat, duo milia militum delectorum admouit: ut eodem tempore quo ipse transcendere ruinas conaretur, concursu aduersus se oppidanorum facto, scalis uacua defensoribus mœnia capi parte aliqua possent. Haud segniter oppidani uim eius arcere parãt. Nam super strata tum ruinis locum fascibus aridis sarmentorum iniectis, stantes cum ardentibus facibus accensuros ea se sæpe minabantur, ut incendio intersepti ab hoste spatium ad obijciendum interiorem murum haberent: quod inceptum eorum sors impedijt. Nam tantus repẽte effusus est imber, ut nec accendi facile pateretur, & extingueret accensa. Itaque & transitus per distracta fumantia uirgulta patuit: & in unius loci præsidium omnibus uersis, mœnia quoque pluribus simul partibus scalis capiuntur. In primo tumultu captæ urbis seniores impubesq;, quos casus obuios obtulit, paßim cæsi: armati in arcem confugerunt, & postero die, cum spei nihil superesset, deditione facta sub corona uenierũt. fuerũt autem M M. ferme & D. ornamenta urbis statuæ & tabulæ pictæ, & quicquid preciosæ prædæ fuit, ad naues delatum: urbs diruta à fundamentis. inde Thebas ductus exercitus: quibus sine certamine receptis, urbem tradidit exulibus & qui Romanorũ partis erant: aduersæ factionis hominum fautorũq; regis ac Macedonum, familias sub corona uendidit. His gestis in Boëtia, ad mare ac naues redijt. Cum hæc in Boëtia gererentur, Perseus ad Sycurium statiua dierum aliquot

habuit. Vbi cum audiſſet, raptim Romanos circà ex agris demeſſum frumentum conuehere, deinde ante ſua quenq; tentoria ſpicas faſcibus deſecantem, quo purius frumentum tereret, ingenteis aceruos per tota caſtra ſtramentorum feciſſe: ratus incendio opportuna eſſe, faces tedamq; & malleolos ſtuppæ illitos pice parari iubet: atq; ita media nocte profectus, ut prima luce aggreſſus falleret. nequicquam primæ ſtationes oppreſſæ tumultu ac terrore ſuo cæteros exciuerunt: ſignumq; datum eſt arma extemplo capiendi: ſimulq; in uallo, ad portas, miles inſtructus erat & intentus propugnationi caſtrorum. Perſeus & extemplo circumegit aciem, & prima impedimenta ire, deinde peditum ſigna ferri iuſsit. Ipſe cum equitatu & leui armatura ſubſtitit ad agmen cogendum, ratus id quod accidit inſecuturos ad extrema ab tergo carpenda hoſteis. Breue certamen leuis armaturæ maxime cum procurſatoribus fuit, equites pediteſq; ſine tumultu in caſtra redierunt. Demeſsis circà ſegetibus, Romani ad Crannoniũ intactum agrum caſtra mouent. Ibi cum ſecuri, & propter caſtrorum longinquitatem, & uiæ inopis aquarum difficultatem, quæ inter Sycurium & Crannona eſt, ſtatiua haberent: repente prima luce in imminentibus tumulis equitatus regius cum leui armatura uiſus ingentem tumultum fecit. Pridie per meridiem profecti ab Sycurio erant: peditum agmen ſub lucem reliquerant in proxima planicie. Stetit pauliſper in tumulis, elici poſſe ratus ad equeſtre certamen Romanos: qui poſtquam nihil mouebant, equitem mittit qui pedites referre ad Sycurium ſigna iuberet, ipſe mox inſecutus. Romani equites modico interuallo ſequentes, ſicubi ſparſos ac diſsipatos inuadere poſſent: poſtquam confertos abire ſigna atq; ordines ſeruantes uide

tes uiderunt, & ipsi in castra redeunt. inde offensus longinquitate itineris rex ad Mopselum castra mouit. & Romani demeßis Crannonis segetibus in Phalanneum agrum transeunt. Ibi cum ex transfuga cognosset rex, sine ullo armato præsidio paßim uagantes per agros Romanos metere: cum M. equitibus, duobus milibus Thracum & Cretensium profectus, cum quantum accelerare poterat effuso agmine issent, improuiso aggressus est Romanos. Iuncta uehicula, pleraq; onusta, mille admodum capiuntur. DC. ferme homines. Prædam custodiendam ducendamq; in castra CCC. Cretensium dedit: Ipse reuocato ab effusa cæde equite & reliquis peditũ, ducit ad proximum præsidium, ratus haud magno certamine opprimi posse. L. Pompeius Tr. militum præerat, qui perculsos milites repentino hostium aduentu in propinquum tumulum recepit, loci se præsidio, quia numero & uiribus impar erat, defensurus. Ibi cum in orbem milites coëgisset, ut densatis scutis ab ictu sagittarum & iaculorum sese tuerentur: Perseus circundato armatis tumulo, alios ascensum undiq; tentare iubet, & cõminus prælium conserere, alios eminus tela ingerere. Anceps Romanos terror circumstabat: nam neque conferti pugnare, propter eos qui ascendere in tumulum conabantur, poterant: & ubi ordines procursando soluissent, patebant iaculis sagittis'ue. Maxime cestrosphendonis uulnerabãtur: hoc illo bello nouũ genus teli inuentũ est. Bipalme spiculũ hastili semicubitali infixum erat, craßitudine digiti: huic ad libramen pinnæ tres, uelut sagittis solent, circumdabantur: funda media, duo funalia imparia habebat: cum maiori sinu libratum funditor habena rotaret, excussum uelut glans emicabat. Cũ & hoc & alio omni genere telorũ, pars uulnerata mi-

litum esset, nec facile iam arma fessi sustinerent: instare rex ut dederent se, fidem dare, præmia interdum polliceri: nec cuiusquam ad deditionem flectebatur animus: cum ex insperato iam obstinatis mori spes affulsit. Nam cum ex frumentatoribus refugientes quidam in castra, nuntiassent COS. circumsideri præsidium: motus periculo tot ciuium (nam DCCC. ferme & omnes Romani erant) cum equitatu ac leui armatura (accesserant noua auxilia Numidæ pedites equitesq́; & elephanti) castris egreditur: & tribunis militũ imperat, ut legionum signa sequantur. Ipse uelitibus ad firmanda leuium armorum auxilia adiectis, ad tumulum præcedit. Consulis latera tegunt, Eumenes, Attalus, & Misagenes regulus Numidarũ. Cum in conspectu prima signa suorum circumsessis fuerunt, Romanis quidem ab ultima desperatione recreatus est animus. Perseus, cui primum omnium fuerat, ut contentus fortuito successu, captis aliquot frumentatoribus occisisq́;, non tereret tempus in obsidione præsidij: secundum, ea quoq; tentata utcunq;, cum sciret nihil roboris secum esse, dum liceret intacto, abire: & ipse hostium aduentum elatus successu mansit, & qui phalangem accerserent propere misit: qua & serius quàm res postulabat, & raptim acta, turbati cursu aduersus instructos & præparatos erant aduenturi. COS. antè ueniens, extemplo prælium cõseruit. Primo resistere Macedones, deinde ut nulla re pares erãt, amißis CCC. peditibus, XXIIII. primoribus equitũ ex ala quam Sacrã uocãt, inter quos Antimachus etiã præfectus alæ cecidit, abire conãtur. Cæterũ iter propè ipso prælio tumultuosius fuit. Phalanx abs trepido nuntio accita cum raptim duceretur, primo in angustijs captiuorum agmini oblata uehiculisq; frumento onustis: ijs cæsis ingens

gens ibi uexatio partis utriusq; fuit, nullo expectante utcunq; explicaretur agmen. sed armatis detrudentibus per praeceps impedimenta (neq; enim aliter uia aperiri poterat) iumētis cum stimularentur in turba saeuientibus. Vix ab incondito agmine captiuorum expedierāt sese, cum regio agmini perculsisq; equitibus occurrunt. Ibi uero clamor iubentium referre signa, ruinae quoq; propè similem trepidationem fecit: ut si hostes introire angustias ausi longius insecuti essent, magna clades accipi potuerit. C O S. *recepto ex tumulo praesidio, contentus modico successu, in castra copias reduxit. Sunt qui eo die magno praelio pugnatum autores sunt,* V I I I. *milia hostium caesa, in his Sopatrum & Antipatrum regios duces: uiuos captos circiter* M M D C C C. *Signa militaria capta* X X V I I. *Nec incruentā uictoriā fuisse: supra* I I I I M. *&* C C C. *de exercitu consulis cecidisse: signa sinistrae alae quinq; amissa. Hic dies & Romanis refecit animos, & Persea perculit: ut dies paucos ad Mopseliū moratus, sepulturae maxime militum amissorum cura: praesidio satis ualido ad Connum relicto, in Macedoniam reciperet copias. Timotheū quendā ex regijs praefectis cum modica manu relinquit ad Philam, iussum Magnetas & propinquos tētare. Cum Pellam uenisset, exercitu in hyberna dimisso, ipse cū Cotye Thessalonicā est profectus. Eò fama affertur, Atlesbim regulum Thracum, & Corragum Eumenis praefectum, in Cotyis fines impetū fecisse: & regionē Marenen (quam uocant) cepisse. Itaq; dimittendum Cotyn ad sua tuenda ratus, magnis proficiscentem donis prosequitur. Ducenta talenta, semestre stipendium equitatui numerat: cum primo annuum dare constituisset.* C O S. *postquam profectum Persea audiuit, ad Connum castra mouet, si po-*

tiri oppido posset. Ante ipsa Tempe in faucibus situm, Macedoniæ claustra tutissima præbet, & in Thessaliam opportunum Macedonibus decursum. Cum & loco & præsidio ualido inexpugnabilis res esset. abstitit incœpto. In Perræbiam flexis itineribus, Mallœa primo impetũ capta ac direpta, Tripoli aliaq; Perræbia recepta, Larissam rediit: inde Eumene atq; Attalo domum remissis. Misagenẽ Numidasq; in hyberna in proximis Thessalis urbibus distribuit, & partẽ exercitus ita per totam Thessaliam diuisit, ut & hyberna commoda omnes haberent, & præsidio urbibus essent. Q. Mutium legatum cum duobus milibus ad obtinendam Ambraciam misit. Græcarum ciuitatium socios omnes præter Achæos dimisit. cum exercitus parte profectus in Achaiam Pthiotim, Pteleum desertum fuga oppidanorum diruit à fundamentis, Antrona uoluntate colentium recepit. Ad Larissam deinde exercitum admouit: urbs deserta erat, in arcem omnis multitudo concesserat: eam oppugnare aggreditur. Primi omnium Macedones, regium præsidium, metu excesserant, à quibus relicti oppidani, in deditionem extemplo ueniunt. Dubitari inde, utrum Demetrias prius aggredienda foret, an in Boëtia aspiciendæ res. Thebani uexantibus eos Coroneis in Boëtiam accersebant: ad horum preces, quia hybernis aptior regio q̃ Magnesia erat, in Boëtiam duxit.

Decadis

DECADIS V.
LIBER III.

EADEM æstate, qua in Thessalia equestri pugna uicere Romani, legatus in Illyricum à cos. missus opulenta duo oppida ui atq; armis coëgit in deditionem, omniaq́; ijs sua concessit, ut opinione clementiæ eos qui Carnuntem munitã urbem incolebant, alliceret. Postquam nec ut dederent se compellere, neq; capere obsidendo poterat, ne duabus oppugnationibus nequicquam fatigatus miles esset, quam prius intactam urbem reliquerat, diripuit. Alter cos. C. Caßius nec in Gallia, quam sortitus erat, memorabile quicquam geßit: & per Illyricũ ducere legiones in Macedoniã uano incepto est conatus. Ingressum hoc iter consulem, senatus ex Aquileiensium legatis cognouit: qui querentes coloniam suam nouã & infirmã, necdum satis munitã inter infestas nationes Histrorũ & Illyriorum esse, cum peterent ut senatus curæ haberet quomodo ea colonia muniretur, interrogati uellent'ne eam rem C. Caßio cos. mandari, responderunt Caßium Aquileiam indicto exercitu, profectũ per Illyricum in Macedoniã esse. Ea res primo incredibilis uisa, & pro se quisq; credere, Carnis forsitã aut Histris bellũ illatũ. Tum Aquileienses, nihil se ultrà scire, nec audere affirmare, quàm xxx. dierũ frumentũ militi datum, & duces, qui ex Italia itinera in Macedoniã noßent, cõquisitos abductosq́;. Enimuero senatus indignari, tantũ consulem ausum, ut suam prouinciam relinqueret, in alienã trãsiret, exercitũ nouo periculoso itinere inter exteras gẽtes ducere, uiã tot nationibus in Italiã aperire. Decernũt fre-

quentes ut C. Sulpitius Pr. treis ex senatu nominet legatos, qui eo die proficiscãtur ex urbe, & quantum accelerare possent, Caßium C O S. ubicunq; sit persequantur, nuntient ne bellum cum ulla gente moueat, nisi cum qua senatus gerendum censuerat. Legati ij profecti, M. Cornelius Cethegus, M. Fuluius, P. Martius Rex. Metus de consule atq; exercitu distulit eo tempore muniendæ Aquileiæ curam. Hispaniæ deinde utriusq; legati aliquot populorũ in senatu introducti. Ii de magistratuũ Romanorum auaritia superbiaq; conquesti, nixi genibus ab senatu petierunt, ne se socios fœdius spoliari uexariq; quàm hosteis patiantur. Cum & alia indigna quererentur, manifestum autem esset pecunias captas, L. Canuleio Pr. qui Hispaniã sortitus erat, negotium datum est, ut in singulos à quibus Hispani pecunias peterent, quinos recuperatores ex ordine senatorio daret, patronosq; quos uellent sumendi potestatẽ faceret. Vocatis in curiam legatis, recitatũ est S.C. iusßiq; nominare patronos, quatuor nominauerunt, M. Porcium Catonem, P. Cornelium Cn. F. Scipionem, L. Aemylium M. F. Paulum, C. Sulpitiũ Gallum. Cum M. Titinio primũ, qui Pr. A. Manlio, M. Iunio C O S S. in citeriore Hispania fuerat, recuperatores sumpserũt. Bis ampliatus, tertio absolutus est reus. Dissensio inter duarum prouinciarũ legatos est orta: citerioris Hispaniæ populi M. Catonem & Scipionem, ulterioris L. Paulum & Gallum Sulpitiũ patronos sumpserũt. Ad recuperatores adducti, à citerioribus populis P. Furius Philus, ab ulterioribus M. Matienus. Ille Sp. Posthumio, Q. Mutio C O S S. triennio antè, hic biẽnio prius L. Posthumio, M. Popilio C O S S. Pr. fuerat. Grauißimis criminibus accusati ambo ãpliatiq;, cũ dicẽda de integro causa esset, excusati exilij causa solũ
uertisse,

uertiſſe, Furius Præneſte, Matienus Tibur exulatum abie runt. Fama erat, prohiberi à patronis nobileis ac potentes cōpellare: auxitq; eam ſuſpicionem Canuleius Pr. quòd omiſſa ea re delectum habere inſtituit: dein repente in prouinciam abijt, ne plures ab Hiſpanis uexarentur. Ita præteritis ſilentio obliteratis, in futurum cōſultum ab ſenatu Hiſpanis, quòd impetrarunt ne frumenti æſtimationē magiſtratus Romanus haberet, ne'ue cogeret uiceſimas uēdere Hiſpanos quāti ipſe uellet, & ne præfecti in oppida ſua ad pecunias cogendas imponerentur. Et alia noui generis hominū ex Hiſpania legatio uenit. Ex militibus Romanis, & ex Hiſpanis mulieribus, cū quibus connubiū non eſſet, natos ſe memorantes, ſupra quatuor milia hominum, orabant, ut ſibi oppidū in quo habitarent daretur. ſenatus decreuit, uti nomina ſua apud L. Canuleium profiterentur: eorumq; ſi quos manumiſiſſet, eos Carteiam ad Oceanum deduci placere. Qui Carteienſium domi manere uellēt, poteſtatē fore, uti numero colonorum eſſent, agro aßignato. Latinam eam coloniam fuiſſe, libertinorumq; appellari. Eodē tempore ex Africa & Gulußa Maſaniſſæ regis filius legatus patris, & Carthaginienſes uenerunt. Gulußa prior in ſenatū introductus, & quæ miſſa erant ad bellum Macedonicū à patre ſuo expoſuit, & ſi qua præterea uellent imperare, præſtaturū merito P.R. eſt pollicitus: & monuit patres conſcriptos, ut à fraude Carthaginienſium cauerent. Claßis eos magnæ parandæ conſilium cepiſſe, ſpecie pro Romanis & aduerſus Macedonas: ubi ea parata inſtructaq; eſſet, ipſorum fore poteſtatis quem hoſtem aut ſocium habeant

* *

tantum pauorem ingreßi caſtra oſtētantes capita fecerūt,

ut si admotus extemplo exercitus foret, capi castra potue rint. Tum quoq; fuga ingens facta est: & erant qui legatos mittendos, ad pacem precibus petendã, censerent: ciuitatesq; complures eo nuntio audito in deditionem uenerunt. Quibus purgantibus sese, culpamq; in duorum amẽtiam conferentibus, qui se ultro ad pœnã ipsi obtulissent, cum ueniã dedisset prætor: profectus extemplo ad alias ciuitates, omnibus imperata facientibus, quieto exercitu pacatũ agrum, qui paulo antè ingenti tumultu arserat, peragrauit. Hæc lenitas prætoris, qua sine sanguine ferocissimam gentem domuerat, eo gratior plebi patribusq; fuit, quo crudelius auariusq; in Græcia bellatum & ab consule Licinio & ab Lucretio prætore erat. Lucretium tribuni plebis absentem concionibus assiduis lacerabant, cum reipublicæ causa abesse excusaretur: sed tum adeo uicina etiam inexplorata erant, ut is eo tempore in agro suo Antiati esset, aquamq; ex manubijs Antium ex flumine Loracinæ duceret. Id opus centum triginta milibus æris locasse dicitur: tabulis quoq; pictis ex præda fanum Aesculapij exornauit. Inuidiam infamiamq; ab Lucretio auerterunt in Hortensium successorem eius Abderitæ legati, flentes ante curiam, querentesq; oppidum suum ab Hortensio expugnatũ ac direptũ esse. Causam excidij fuisse urbi, quòd cum centum milia denariûm, & tritici L. milia modiûm imperaret, spatium petierunt, quo de ea re & ad Hostilium consulem & Romam mitterent legatos. uixdum ad consulem se peruenisse, & audisse oppidum expugnatũ, principes securi percussos, sub corona cæteros uenisse. Indigna senatui uisa: decreueruntq; eadem de Abderitis, quæ de Coroneis decreuerant priore anno: eademq; pro concione edicere Q. Mænium prætorem iusserunt. Et

egati duo C. Sempronius Blæsus, Sex. Iulius Cæsar ad restituendos in libertatem Abderitas missi. Iisdem mandatũ, ut & Hostilio consuli & Hortensio prætori nuntiarent: senatũ Abderitis iniustum bellum illatum, conquiriq; omnes qui in seruitute sint, & restitui in libertatem æquum censere. Eodem tempore de C. Caßio, qui COS. priore anno fuerat, tum Tr. militum in Macedonia cum A. Hostilio erat, querelæ ad senatum delatæ sunt: & legati regis Gallorum Cincibili uenerunt. Frater eius uerba in senatu fecit, questus Alpinorum populorum agros sociorum suorum depopulatum C. Caßium esse: & inde multa milia hominum in seruitutem abripuisse. Sub id tempus Carnorum Histrorumq; & Iapidum legati uenerũt: Duces sibi ab consule Caßio primum imperatos, qui in Macedoniam ducenti exercitum iter monstrarent: pacatum ab se tanquam ad aliud bellum gerendum abisse: inde ex medio regressum itinere, hostiliter peragrasse fines suos: paßim rapinasq; & incendia facta: nec se ad id locorum scire, propter quam causam consuli pro hostibus fuerint. Et regulo Gallorum absenti, & his populis responsum est: senatum ea quæ facta querantur, neq; scisse futura, neq; si sint facta probare. Sed indicta causa damnari absentem consularem uirum iniurium esse, cum is reipublicæ causa absit. Vbi ex Macedonia redisset C. Caßius, tum si coràm eũ arguere uellent, cognita re senatũ daturũ operam, uti satis fiat. Nec respõderi tantum ijs gentibus, sed legatos mitti, duos ad regulum trans alpeis, tres circa eos populos placuit: qui indicarent quæ patrum sententia esset. Munera mitti legatis ex binis milibus æris censuerunt: duobus fratribus regulis hæc præcipua, torques duo ex quinq; pondo auri facti, & uasa argentea quinq;

ex uiginti

ex uiginti pondo, & duo equi phalerati cum agasonibus, & equestria arma ac sagula: & comitibus eorum uestimenta liberis seruisq́;. Hæc missa, illa petentibus data, ut denorum equorum ijs commercium esset, educendiq́; ex Italia potestas fieret. legati cum Gallis missi trans Alpeis, C. Lælius, M. Aemilius Lepidus: ad cæteros populos C. Sicinius, P. Cornelius Blasio, T. Memmius. Multarum simul Græciæ Asiæq́; ciuitatium legati Romam conuenerunt. Primi Athenienses introducti: ij se quod nauium habuerint militumq́; P. Licinio consuli & C. Lucretio prætori misisse exposuerunt, quibus eos non usos, frumenti sibi centum millia imperasse: quòd quanquam sterilem terram arent, ipsosq́; etiam agresteis peregrino frumento alerent, tamen ne deessent officio, confecisse: & alia quæ imperarentur præstare paratos esse. Milesij nihil præstitisse memorantes, si quid imperare ad bellum senatus uellet, præstare se paratos esse polliciti sunt. Alabandenses templum urbis Romæ se fecisse commemorauerunt, ludosq́; anniuersarios ei diuæ instituisse: & coronã auream quinquaginta pondo, quam in Capitolio ponerent, donũ Ioui opt. max. attulisse: & scuta equestria c c c. ea cui iußissent tradituros. Donum ut in Capitolio ponere, & sacrificare liceret petebant. Hoc Lampsaceni L X X X. pondo coronam afferentes petebant, commemorantes discessisse se à Perseo, postquam Romanus exercitus in Macedoniã uenisset, cum sub ditione Persei & antè Philippi fuissent. Pro eo, & quòd imperatoribus Romanis omnia præstitissent, id se tantum orare, ut in amicitiã populi Romani reciperentur, & si pax cum Perseo fieret, exciperentur ne in regiam potestatem reciperentur. cæteris legatis comiter responsum. Lampsacenos in sociorum formulam

referre

referre Q. Mænius Pr. iussus. munera omnibus in singu-los binûm millium æris data. Alabandenses scuta reporta-re ad A. Hostilium consulem in Macedoniam iußi. Et ex Africa legati simul Carthaginiensium tritici decies cen-tum milia & hordei quinquaginta indicantes se ad mare deuecta habere, ut quò senatus censuisset deportarent. Id munus officiumq; suum scire minus esse quàm pro meritis populi Romani & uoluntate sua: sed sæpe aliâs bonis in rebus utriusq; populi se gratorum fideliumq; sociûm mu-neribus functos esse. Item Masanissæ legati tritici eãdem summam polliciti, & mille & CC. equites, XII. elephan-tos, & si quid aliud opus esset, uti imperaret senatus: æ-que propenso animo, ac quæ ipse ultro pollicitus sit, præ-staturum esse. Gratiæ & Carthaginiẽsibus & regi actæ, rogatiq; ut ea quæ pollicerẽtur ad Hostilium consulem in Macedoniam deportarent. Legatis in singulos binûm mi-lium æris munera missa. Cretensium legatis commemoran-tibus se quantum sibi imperatum à P. Licinio COS. esset sagittariorum in Macedoniam misisse: cum interrogati non inficiarentur apud Persea maiorem numerum sagitta-riorum quàm apud Romanos militare, responsum est: si Cretenses bene ac gnauiter destinarent potiorem populi Romani quàm regis Persei amicitiam habere, senatum quoq; Romanum ijs tanquam certis socijs responsum da-turum esse. Interea nuntiarent suis, placere senatui, dare operam Cretenses, ut quos milites intra præsidia re-gis Persei haberent, eos primo quoque tempore domum reuocarent. Cretensibus cum hoc responso dimißis, Chal-cidenses uocati: quorum legatio ipso introitu, ob id quòd Miccion princeps eorum pedibus captus lectica est introlatus, ultimæ neceßitatis extemplo uisa res: in

qua

qua ita affecto excusatio ualetudinis, aut ne ipsi quidem petenda uisa foret, aut data petenti non esset. Cum sibi nihil uiui reliquum praeterquam linguam ad deplorandas patriae suae calamitates praefatus esset, exposuit ciuitatis primum suae benefacta, & uetera, & ea quae Persei bello praestitissent ducibus exercitibusq; Romanis: tum quae primo C. Lucretius in populares suos praetor Romanus superbe, auare, crudeliter fecisset: deinde quae tum cum maxime L. Hortensius faceret: Quemadmodum omnia sibi, etiam ijs quae patiātur tristiora, patienda esse ducant, potius quàm se dedant Persi. quod ad Lucretiū Hortensiūq; attineret: scire, tutius fuisse claudere portas, quàm in urbem eos accipere. Qui exclusissent eos Emathiam, Amphipolim, Maroneam, Aenum, incolumes esse: apud se templa omnibus ornamentis compilata spoliataq; sacrilegijs C. Lucretium nauibus Antium deuexisse: libera corpora in seruitutem abrepta, fortunas sociorum P.R. direptas esse, & quotidie diripi. Nam ex instituto C. Lucretij Hortensiū quoq; in tectis hyeme pariter atq; aestate naualeis socios habere, & domos suas plenas turba nautica esse: uersari inter se coniuges liberosq; suos, quibus nihil neq; dicere pēsi, neq; facere. Accersere in senatum Lucretium placuit, ut disceptaret coràm purgaretq; sese. Ceterū multo plura praesens audiuit, quàm in absentem iacta erant: & grauiores potētioresq; accessere accusatores duo Tr. pl. M. Iuuentius Talua, & Cn. Aufidius. Ii non in senatu modo eum lacerarūt, sed in concionē etiā pertracto multis obiectis probris diem dixerunt. Senatus iussu Chalcidensibus Q. Maenius Pr. respondit: quae bene meritos sese, & antè, & in eo bello quod geratur, de populo Romano dicāt, ea & scire uera eos referre senatū, & perinde ac

debeant

debeant grata esse. Quæ facta à C. Lucretio fieriq; ab L. Hortensio Prr. Romanis querantur, ea neq; facta, neq; fieri uoluntate senatus, quem non posse existimare, qui sciat bellum Persi & antè Philippo patri eius intulisse P. R. pro libertate Græciæ, non ut ea à magistratibus socijs atque amicis paterentur. Literas se ad L. Hortensium Pr. daturos esse, quæ Chalcidenses querantur acta, ea senatui non placere. Si qui in seruitutem liberi uenissent, ut eos conquirendos primo quoq; tempore restituendosq; in libertatem curaret. Sociorum naualium neminem præter magistros in hospitia deduci æquum censere. Hæc Hortensio iussu senatus scripta. Munera binûm milium æris legatis missa, & uehicula Miccioni publice locata, quæ eum Brundisium commode perueherent. C. Lucretium, ubi dies quæ dicta erat uenit, tribuni ac populum accusarunt, mulctamq; decies centum milium æris dixerunt. Comitijs habitis omnes quinque & XXX. tribus eum condemnarunt. In Liguribus eo anno nihil memorabile gestum. Nam nec hostes mouerunt arma, neque consul in agrum eorũ legiones induxit: & satis explorata pace eius anni, milites duarum legionum Romanarum, intra dies LX. quàm in prouinciam uenit, dimisit: sociorum nominis Latini exercitu mature in hyberna Lunam & Pisas deducto, ipse cum equitibus Galliæ prouinciæ pleraq; oppida adijt. Nusquam alibi quàm in Macedonia bellũ erat, suspectum tamen & Gentium Illyriorum regem habebant. itaq; & octo naueis ornatas à Brundisio senatus censuit mittendas ad C. Furium legatum Issam, qui cum præsidio duarum Issensium nauium insulæ præerat. duo milia militum in eas naues sunt imposita, quæ Q. Mænius Pr. ex S. C. in ea parte Italiæ, quæ obiecta Illyrico est,

conscri

conscripsit. & COS. Hostilius Ap. Claudium in Illyricum cum quatuor milibus peditum misit, ut accolas Illyrici tutarentur. Qui non contentus ijs quas adduxerat copijs, auxilia ab socijs corrogando ad VIII. millia hominum uario genere armauit: peragrataq; omni ea regione ad Lycnidum Dassaretiorum consedit. Haud procul inde Vscana oppidum finium plerunq; Persei erat. x. milia ciuium habebat, & modicum custodiæ causa Cretensium præsidium. Inde nuntij ad Claudium occulti ueniebant, si propius copias admouisset, paratos fore qui proderent urbem, & operæ pretium esse, non se amicosq; tantum, sed etiam milites præda expleturum. Spes cupiditati admota ita occæcauit animum, ut nec ex ijs qui uenerunt quenquam retineret, nec obsides pignus futuros furto & fraude agendæ rei posceret, nec mitteret exploratum, nec fidem acciperet: die tantum statuta profectus à Lycnido, duodecim milia ab urbe, ad quam tendebat, posuit castra. Quarta inde uigilia signa mouit, mille ferme ad præsidiū castrorum relictis: incōpositi longo agmine effusi, infrequentes, cum nocturnus error dissiparet, ad urbem peruenerunt. Creuit negligentia postquam neminem armatum in muris uiderunt. Cæterum ubi primum sub iactu teli fuerunt, duabus simul portis erumpitur: & ad clamorem erumpentium ingens strepitus è muris ortus ululantium mulierum cum crepitu undiq; æris: & incondita multitudo turba immixta seruili uarijs uocibus personabat. Hic tā multiplex undique obiectus terror effecit, ne sustinere primā procellā eruptionis Romani possent. Itaq; fugientes plures quàm pugnantes interempti sunt: uix duo milia hominū cum ipso legato in castra perfugerunt. Quo longius iter in castra erat, eo plureis fessos cōsectādi hostibus copia

copia fuit. Ne moratus quidem in castris Appius,*ut suos dißipatos fuga colligeret: quæ res palatis per agros saluti fuisset: ad* Lycnidum *protinus reliquias cladis reduxit.* Hæc *& alia haud proſpere in* Macedonia *geſta ex* Sexto Digitio *Tr. militum, qui ſacrificij cauſa* Romam *uenerat, ſunt audita.* Propter *quæ ueriti patres ne quæ maior ignominia acciperetur, legatos in* Macedoniam M. Fuluium Flaccum *&* M. Caninium Rebilum *miſerunt, qui cōperta quæ agerentur referrent: & ut* A. Hoſtilius COS. *comitia conſulibus ſubrogandis ita ediceret, uti menſe* Ianuario *comitia haberi poſſent, & ut primo quoq; tempore in urbem rediret.* Interim M. Recio Pr. *mādatum, ut edicto ſenatores omnes ex tota* Italia, *niſi qui reipublicæ cauſa abeſſent,* Romā *reuocaret: qui* Romæ *eſſent, ne quis ultra mille paſſuum ab* Roma *abeſſet.* Ea *uti ſenatus cēſuit ſunt facta.* Comitia *conſularia ad* V. Calend. Septemb. *fuere.* Creati COSS. *ſunt* Q. Martius Philippus *iterum, &* Q. Seruilius Cepio. *Poſt diem tertium* Prr. *ſunt facti,* C. Decimius, M. Claudius Marcellus, M. Sulpitius Gallus, C. Martius Figulus, Ser. Cornelius Lentulus, P. Fonteius Capito. *Deſignatis* Prr. *præter duas urbanas quatuor prouinciæ ſunt decretæ,* Hiſpania, *&* Sardinia, *&* Sicilia, *& claßis.* Legati *ex* Macedonia *exacto admodum menſe* Februario *redierunt.* Hi *quas res ea æſtate proſpere geßiſſet rex* Perſeus, *referebant: quantusq; timor ſocios populi* Romani *cepiſſet tot urbibus in poteſtatem regis redactis.* Exercitum *conſulis infrequentem commeatibus uulgo datis per ambitionem eſſe: culpam eius rei conſulem in tribunos militum, contra illos in conſulem conferre.* Ignominiam Claudij *temeritate acceptam eleuare eos patres acceperunt, qui perpaucos* Italici *generis, & magna ex*

parte tumultuario delectu conscriptos ibi milites amissos restrebant. Consules designati ubi primum magistratum inissent, de Macedonia referre ad senatum iußi: destinatæq; prouinciæ ijs sunt Italia & Macedonia. Hoc anno intercalatum est: tertio die post Terminalia Calendæ intercalares fuere. Sacerdotes intra eum annum mortui L. Flaminius. pontifices duo decesserũt, L. Furius Philus, & C. Liuius Salinator. In locum Furij T. Manlium Torquatum, in Liuij M. Seruilium pontifices legerunt. Principio insequentis anni cum COSS. noui Q. Martius & Q. Seruilius de prouincijs retulissent, primo quoq; tempore aut comparare eos inter se Italiam, & Macedoniam, aut sortiri placuit. Priusquam id sors cerneret, in incertum, ne quid gratia momenti faceret, in utranq; prouinciam quod res desideraret supplementi decerni. In Macedoniam peditum Romanorũ sex milia, sociorũ nominis Latini VI. milia: equites Romanos CCL. socios CCC. Veteres milites dimitti, ita ut in singulas Romanas legiones ne plus sena milia peditum, CCC. equites essent. Alteri COS. nullus certus finitus numerus ciuium Romanorum quem in supplementum legeret: id modo finitum, ut duas legiones scriberet, quæ quina milia peditum & ducentenos haberent, equites trecenos. Peditum Latinorum maior quàm collegæ decretus numerus: peditum X. milia & DC. equites. quatuor præterea legiones scribi iussæ, quæ si quò opus esset educerentur. Tribunos ijs nõ permissum ut consules facerẽt, populus creauit. Socijs nominis Latini XVI. milia peditum, & mille equites imperati. Hunc exercitum parari tantum placuit, ut exiret si quò res posceret. Macedonia maxime curam præbebat: in classem mille socij nauales ciues Romani, libertini ordinis ex Italia scribi iußi: totidem

totidem ut ex Sicilia scriberentur, & cui ea prouincia euenisset mandatum, ut eos in Macedoniam ubicunque classis esset deportandos curaret. In Hispaniam tria milia peditum Romanorum in supplementum, CCC. equites decreti. Finitus ibi quoque in legiones militum numerus, peditum quina milia, treceni & XXX. equites. Et socijs imperare prætor, cui Hispania obuenisset, iussus IIII. milia peditum, & CCC. equites. Non sum nescius, ab eadem negligentia, qua nihil deos portendere uulgo nunc credant, neque nuntiari admodum nulla prodigia in publicum, neque in annales referri. cæterum & mihi uetustas res scribenti nescio quo pacto antiquus fit animus: & quædam religio tenet, quæ illi prudentißimi uiri publice suscipienda censuerint, ea pro dignis habere, quæ in meos annales referam. Anagnia duo prodigia eo anno sunt nuntiata: facem in cœlo conspectam, & bouem fœminam locutam publice ali. Minturnis quoque per eos dies cœli ardentis species affulserat. Reate imbri lapidauit. Cumis in arce Apollo triduum ac treis nocteis lacrymauit. in urbe Romana duo æditui nuntiarunt: alter in æde Fortunæ anguem iubatum à compluribus uisum esse: alter in æde Primigenæ Fortunæ, quæ in colle est, duo diuersa prodigia: palmam in area enatam, & sanguine interdiu pluuisse. Duo non suscepta prodigia sunt, alterum quod in priuato loco factum esset: palmã enatam impluuio suo T. Martius Figulus nuntiabat. alterũ quod in loco peregrino: Fregellis in domo L. Atrei hasta quam filio militi emerat, interdiu plus duas horas arsisse, ita ut nihil eius ambureret ignis, dicebatur. Publicorũ prodigiorum causa libri à decẽuiris aditi, XL. maioribus hostijs quibus dijs cõsules sacrificarent. & addiderũt uti supplicatio fieret, cunctiq;

magiſtratus circa omnia puluinaria uictimis maioribus ſa crificarent, populuſq; coronatus eſſet. Omnia uti Xuiri *præierunt facta. Cenſoribus deinde creandis comitia edi- cta ſunt*, Petierunt *cenſuram principes ciuitatis* C. Vale- *rius* Læuinus, L. Poſthumius Albinus, P. Mucius Scæuola, C. Iunius Brutus, C. Claudius Pulcher, Tib. *Sempronius* Gracchus. Hos duos *cenſores creauit populus* Romanus. *Cum delectus habendi maior quàm aliâs propter* Mace- *donicum bellum cura eſſet*, coss. *plebem apud ſenatum accuſabant, quòd & iuniores non reſponderent*. Aduer- *ſus quos* C. Sulpitius & M. Claudius *tribuni, plebis cau- ſam egerunt*. Non *conſulibus, ſed ambitioſis conſulibus delectum difficilem eſſe: neminem inuitum militem ab ijs fieri*. Id *ita ut eſſe ſcirent &* Patres *conſcripti: prætores, quibus & uis imperij minor & autoritas eſſet, delectum, ſi ita ſenatui uideretur, perfecturos eſſe*. Id *prætoribus ma gna patrum non ſine ſuggillatione conſulum mandatum eſt*. Cenſores, *ut eam rem adiuuarent, ita in concione edi- xerunt: legem cenſui cẽſendo dicturos eſſe, ut præter com- mune omnium ciuium iuſiurandum hæc adiurarent*: Tu *minor annis ſex & quadraginta es, tuq; ex edicto* C. *Claudij*, Tib. *Sempronij cenſorum ad delectum prodito, & quotieſcunq; delectus erit, quem hic cenſores magiſtra tum habebunt, ſi miles factus non eris, in delectu prodibis*. Item *quia fama erat, multos ex* Macedonicis *legionibus, incertis commeatibus per ambitionem imperatorum ab exercitu abeſſe: edixerunt de militibus* P. Aelio, C. Popilio coss. *poſt'ue eos* coss. *in Macedoniam ſcriptis: ut qui eorum in* Italia *eſſent, intra dies* xx. *cenſi prius apud ſeſe in prouinciam redirent. qui in patris aut aui poteſta- te eſſent, eorum nomina ad ſe ederentur.* Miſſorum *quoq;*

cauſas

causas sese cognituros esse: & quorum ante emerita sti-
pendia gratiosa missio sibi uisa esset, eos milites fieri iussu
ros. Hoc edicto literisq; censorum per fora & conciliabu-
la dimissis, tanta multitudo iuniorum Romam conuenit, ut
grauis urbi turba insolita esset. Præter delectum eorum,
quos in supplementum mitti oportebat, quatuor à C. Sul-
pitio Pr. scriptæ legiones sunt, intraq; undecim dies de-
lectus est perfectus. Consules deinde sortiti prouincias
sunt: nam Prr. propter iurisdictionē maturius sortiti erāt.
Vrbana C. Sulpitio, peregrina C. Decimio obtigerat. Hi-
spaniam M. Claudius Marcellus, Siciliam Ser. Cornelius
Lentulus, Sardiniam P. Fonteius Capito, classem C. Mar
tius Figulus erat sortitus. cōsulum Q. Seruilio Italia, Q.
Martio Macedonia obuenit: Latinisq; actis Martius ex-
templo est profectus. Cepione deinde referente ad senatū,
quas ex nouis legionibus duas legiones secum in Galliam
duceret, decreuere patres ut C. Sulpitius, M. Claudius Prr.
ex his quas scripsissent legionibus quas uideretur consuli
darent. Indigne patiente prætorū arbitrio consulem sub-
iectum, dimisso senatu ad tribunal prætorū stans postula
uit, ex S. C. destinarent sibi duas legiones: prætores con-
suli in eligendo arbitrium fecerunt. Senatum deinde censo
res legerunt: M. Aemilius Lepidus princeps ab tertijs iam
censoribus lectus. Septem è senatu eiecti sunt. In cēsu acci
piēdo populi, milites ex Macedonico exercitu, qui quàm
multi abessent ab signis census docuit, in prouinciam co-
gebant: causas stipendijs missorum cognoscebāt, & cuius
nondum iusta missio uisa esset, ita iusiurandum adigebāt:
Ex tui animi sententia tu ex edicto C. Claudij, Tib. Sem-
pronij censorum in prouinciam Macedoniam redibis,
quod sine dolo malo facere poteris. In equitibus recen-

sendis tristis admodum eorum atque aspera censura fuit: multis equos ademerunt: in ea re cum equestrem ordinem offendissent, flammam inuidiæ adiecere, edicto quo edixerunt, ne quis eorum qui Q. Fuluio, A. Posthumio censoribus publica uectigalia aut ultro tributa cōduxissent, ad hastam suam accederet, socius'ue aut affinis eius conductionis esset. Sæpe id querendo ueteres publicani cum impetrare nequissent ab senatu, ut modum potestati censoriæ imponerent, tandem Tr. pl. Rutilium, ex rei priuatæ contentione iratum censoribus, patronum causæ nacti sunt. Clientem libertinum parietem in Sacra uia aduersus ædes publicas demoliri iusserant, quòd publico inædificatus esset. appellati à priuato tribuni. cum præter Rutiliū nemo intercederet, censores ad pignora capienda miserunt, mulctamq; pro concione priuato dixerunt. Hinc contentione orta, cum ueteres publicani se ad tribunum contulissent, rogatio repente sub unius tribuni nomine promulgatur: Quæ publica uectigalia, ultro tributa, C. Claudius & Tib. Sempronius locassent, ea rata locatio ne esset: de integro locarentur, & ut omnibus redimendi & conducendi promiscue ius esset. Diem ad eius rogationem concilio Tr. pl. dixit. Qui postquā uenit, ut censores ad dissuadendum processerūt, Graccho dicente silentium fuit: cum Claudio obstreperetur, audientiam facere præconē iussit. Eo facto auocatam à se concionem tribunus questus, & in ordinem se coactum, ex Capitolio ubi erat concilium abijt. Postero die ingenteis tumultus ciere. Tib. Gracchi primum bona consecrauit, quòd in mulcta pignoribusq; eius qui tribunum appellasset, intercessioni non parendo se in ordinem coëgisset. C. Claudio diem dixit, quòd concionem ab se auocasset: & utrique censori perduellionem

nem ſe iudicare pronuntiauit, diemq́; comitijs à C. Sulpitio Pr. urbano petijt. Non recuſantibus cenſoribus qui minus primo quoq; tempore iudicium de ſe populus facceret in ante dies VIII. *&* VII. *Calend. Octob. comitijs perduellionis dicta dies. Cẽſores extemplo in atrium Libertatis aſcenderunt, & ibi ſignatis tabellis publicis, clauſoq́; tabulario, & dimißis ſeruis publicis, negarũt ſe prius quidquam publici negocij geſturos, quàm iudicium populi de ſe factum eſſet. Prior Claudius cauſam dixit: & cum ex* XII. *centurijs equitum* VIII. *cenſorem condemnaſſent, multæq́; aliæ primæ claßis: extemplo principes ciuitatis in conſpectu populi annulis aureis poſitis ueſtem mutarunt, ut ſupplices plebem circumirent. Maxime tamen ſententiam uertiſſe dicitur Tib. Gracchus, quòd cum clamor undique plebis eſſet, periculum Graccho non eſſe, conceptis uerbis iurauit, ſi collega damnatus eſſet, non expectato de ſe iudicio comitem exilij eius futurum. Adeo tamen ad extremũ ſpei uenit reus, ut octo centuriæ ad damnationem defuerint. Abſoluto Claudio Tr. pl. negauit ſe Gracchum morari. Eo anno poſtulantibus Aquileiẽſium legatis ut numerũ colonorum augeret,* M. *&* D. *familiæ ex S.C. ſcriptæ: triumuiriq́; qui eas deducerent mißi ſunt T. Annius Luſcus, P. Decius Subulo, M. Cornelius Cethegus. Eodem anno C. Popilius & Cn. Octauius legati, qui in Græciam mißi erant, S.C. Thebis primum recitatum per omnes Peloponneſi urbes circumtulerunt, ne quis ullam rẽ in bellum magiſtratibus Romanis conferret, præterquàm quod ſenatus cenſuiſſet. Hoc fiduciam in poſterum quoque præbuerat, leuatos ſe oneribus impenſisq́;, quibus alia alijs imperantibus exhauriebantur. Achaico concilio Argis agitato benigne*

locuti auditiq́;, egregia ſpe futuri ſtatus fidiſsima gente re licta in Aetoliam traiecerunt. Ibi nondum quidem ſeditio erat, ſed omnia ſuſpecta criminumq́; inter ipſos plena. ob quæ obſidibus poſtulatis, neq; exitu rei impoſito, in Acar naniam inde profecti legati ſunt. Tyrrei concilium legatis Acarnanes dederunt. Ibi quoque inter factiones erat certamen: quidam principum poſtulare, ut præſidia in ur bes ſuas inducerentur, aduerſus amentiam eorum, qui ad Macedonicam gentem trahebant: pars recuſare, ne quod bello captis & hoſtibus mos eſſet, id pacatæ & ſociæ ciuitates ignominiæ acciperent. Iuſta deprecatio hæc uiſa. Lariſſam ad Hoſtiliũ proconſulem, ab eo enim miſsi erãt, legati redierunt. Octauium retinuit ſecum, Popilium cum mille ferme militibus in hyberna Ambraciã miſit. Perſeus principio hyemis egredi Macedoniæ finibus non auſus, ne quà in regnum uacuum irrumperent Romani, ſub tem pus brumæ, cum inexuperabileis ab Theſſalia montes niuis altitudo facit, occaſionem eſſe ratus frangendi finitimorum ſpes animosq́;, ne quid auerſo ſe in Romanum bellum periculi ſubeſſet: cum à Thracia pacem Cotys, ab Epiro Cephalus repentina defectione à Romanis præſtarent, Dardanos recens domuiſſet bello, ſolum infeſtum eſſe Macedoniæ latus, quod ab Illyrico pateret, cernens, neque ipſis quietis Illyrijs, & aditum præbentibus Romanis: ſi domuiſſet proximos Illyriorum, Gentium quoque regem iam diu dubium in ſocietatem perlici poſſe: cũ x. milibus peditum quorum pars phalangitæ erant, & duobus milibus leuium armatorum, & quingentis equitibus profectus Stuberam uenit. Inde frumento complurium dierum ſumpto, iuſſo'que apparatu oppugnandarum urbiũ ſequi, tertio die ad Vſcana (Peneſtianæ terræ

ea

ea maximè urbs est) posuit castra: prius tamen quàm uim admoueret, missis qui tentarent nunc præfectorum præsidij, nunc oppidanorum animos. erat autem ibi cum iuuentute Illyricorum Romanum præsidium. Postquam nihil pacati referebant, oppugnare est adortus, & corona eam capere conatus est. Cum sine intermissione interdiu noctuq; alij alijs succedentes, pars scalas muris ignem portis inferrent, sustinebant tamen eam tempestatem propugnatores urbis: quia spes erat neq; hyemis uim diutius pati Macedonas in aperto posse, nec ab Romano bello tantum regi laxamenti fore, ut posset morari. Cæterum postquam uineas agi turresq́; excitari uiderunt, uicta pertinacia est. Nam præterquàm quòd aduersus uim pares non erant, ne frumenti quidem aut ullius alterius rei copia intus erat, ut in nec opinata obsidione. Itaq; cum spei nihil ad resistendum esset, C. Caruilius Spoletinus, & C. Afranius à præsidio Romano missi, qui à Perseo peterent: primo ut armatos suaq́; secum ferenteis, abire sineret: dein, si id minus impetrarent, uitæ tantum libertatisq́; fidem acciperent. Promissum id benignius est ab rege, quàm præstitum. Exire enim sua secum efferentibus iussis, primum arma ademit. His urbe egressis, & Illyriorũ cohors (quingenti erãt) & Vscanienses se urbemq́; dediderũt. Perseus præsidio Vscanæ imposito, multitudinẽ omnẽ deditorũ, quæ propè numero exercitum æquabat, Stuberam abducit. Ibi Romanis, quatuor millia autem hominum erant, præter principes in custodiam ciuitatum diuisis, Vscanensibus Illyrijsq́; uenditis, in Penestiam exercitum reducit ad Oæneum oppidum in potestatem redigẽdum, & alioqui opportune situm, & transitus eà est in Labeates, ubi Gentius regnabat. Prætereunti frequens castellum Drau-

dacum nomine peritorum quidam regionis eius, nihil Oæneo capto opus esse ait, nisi in potestate & Draudacũ sit, opportunius etiam ad omnia positum esse. Admoto exercitu omnes extemplo dediderunt sese. Qua spe celeriore deditione erectus, postquam animaduertit quantus agminis sui terror esset, undecim alia castella eodem metu in potestatem redigit. Ad perpauca ui opus fuit, cætera uoluntate dedita, & in his recepti M. & D. *dispositi per præsidia milites Romani. Magno usui Caruisius Spoletinus erat in colloquijs, dicendo nihil in ipsos sæuitum. ad Oæneum peruentum est, quod sine iusta oppugnatione capi non poterat: & maiore aliquanto quàm cætera iuuentute & ualidum oppidum mœnibus erat, & hinc amnis Artatus nomine, hinc mons præaltus & aditu difficilis cingebat. Hæc spem ad resistendũ oppidanis dabãt. Perseus circũuallato oppido, aggerem à parte superiore ducere instituit, cuius altitudine muros superaret. Quod opus dum perficitur, crebris interim prælijs, quibus per excursiones & mœnia sua oppidani tutabantur, & opera hostium impediebant, magna eorum multitudo uarijs casibus absumpta est, & qui supererant, labore diurno nocturnoq;, & uulneribus inutiles erãt. Vbi primum agger iniunctus muro est, & cohors regia, quos Nicatoras apellant, transcendit, & scalis multis simul partibus impetus in urbem est factus. Puberes omnes interfecti sunt, coniuges liberosq; eorum in custodiam dedit: prædæ alia militum cessere. Stuberam inde uictor reuertẽs ad Gentium legatos, Pleuratum Illyrium exulãtem apud se, & Apuleum Macedonem à Berœa, mittit. Iis mandat, ut exponerent æstatis eius hyemisq; acta sua aduersus Romanos Dardanosq;: adijcerẽt recentia in Illyrico hybernæ expeditionis*

peditionis opera:hortarentur Gentium in amicitiam secũ & cum Macedonibus iungendam. Hi transgreßi iugum Scordi montis, per Illyrici solitudines, quas de industria populando Macedones fecerant, ne transitus faciles Dardanis in Illyricũ aut Macedoniam essent, Scodram labore ingenti tandem peruenerunt. Lißi rex Gentius erat, eò acciti legati mandata exponentes benigne auditi sunt. Qui responsum sine effectu tulerunt: uoluntatem sibi nõ deesse ad bellandum cum Romanis: cæterum ad conandũ id quod uelit, pecuniam maxime deesse. Hæc Stuberam retulere regi, tum maximè captiuos ex Illyrico uendenti. Extemplo ijdem legati addito Glaucia ex numero custodum corporis, remittuntur, sine mentione pecuniæ, qua una barbarus inops impelli ad bellum poterat. Ancyram inde populatus Perseus in Penestas rursum exercitum reducit: firmatisq; Vscanæ, & circa eam per omnia castella quæ receperat, præsidijs in Macedoniam sese recipit. L. Cœlius legatus Romanus præerat Illyrico: qui moueri nõ ausus cum in ijs locis rex esset, post profectionem demum eius conatus in Penestis Vscanam recipere, à præsidio quod ibi Macedonum erat, cum multis uulneribus repulsus Lycnidum copias reduxit. Inde post dies paucos M. Trebellium Fregellanum cum satis ualida manu in Penestas misit, ad obsides ab his urbibus quæ in amicitia cum fide permanserãt accipiendos. Procedere etiã in Partinos (ij quoq; obsides dare pepigerant) iußit: ab utraq; gente sine tumultu exigi. Penestarum obsides Apolloniam, Partinorũ Dyrrachium (tum Epidamni magis celebre nomẽ Græcis erat) mißi. Ap. Claudius acceptã in Illyrico ignominiam corrigere cupiens, Phanotem Epiri castellũ adortus oppugnari, & auxilia Athamanum Thesprotorumq;

rumq; præter Romanum exercitum ad sex millia hominum secum adduxit: neq; operæprecium fecit, Cleua qui relictus à Perseo erat cum ualido præsidio defendente. Et Perseus in Elimeam profectus, & circa eam exercitu lustrato, ad Stratum uocantibus Epirotis ducit. Stratus ualidißima tum urbs Aetoliæ erat. Sita est super Ambracium sinum, propè amnem Acheloum. Cum decem millibus peditum eò profectus est, & equitibus trecentis, quos pauciores propter angustias uiarum & asperitatem duxit. Tertio die cum peruenisset ad Cirium mōtem, uix transgreßis propter altitudinem niuis, locum quoque castris ægre inuenit. Profectus inde, magis quia manere non poterat, quàm quòd tolerabilis aut uia, aut tempestas esset, cum ingenti uexatione præcipuè iumentorum altero die ad templum Iouis, quem Niceum uocant, posuit castra. Ad Arachthum inde flumen itinere ingenti emenso, retentus altitudine amnis mansit. Quo spatio temporis ponte perfecto, traductis copijs diei progressus iter obuium Archidamum principem Aetolorū, per quem ei Stratus tradebatur, habuit. Eo die ad finē agri Aetoli castra posita. Inde altero die ad Stratū peruentū: ubi prope Acheloum amnem castris positis, cū expectaret effusos omnibus portis Aetolos in fidem suam uenturos, clausas portas, atque ipsa ea nocte qua uenerat receptum Romanū præsidium cum C. Popilio legato inuenit. Principes qui præsentis Archidami autoritate cōpulsi regē accersierant, obuiam egresso Archidamo segniores facti locū aduersæ factioni dederant ad Popilium cum mille peditibus ab Ambracia accersendum. In tempore & Dinarchus præfectus equitū gentis Aetolorum cum DC. peditibus & equitibus centū uenit. Satis constabat, cum tanquam ad Persea tendentem

tem

tem Stratum uenisse: mutato deinde cum fortuna animo, Romanis se aduersus quos uenerat iunxisse. Nec Popilius securior quàm debebat esse, inter tam mobilia ingenia erat: claues portarum custodiamq; murorum suæ extemplo potestatis fecit: Dinarchum Aetolosq; cum iuuentute Stratiorũ in arcem per præsidij speciem amouit. Perseus ab imminẽtibus superiori parti urbis tumulis tentatis colloquijs, cum obstinatos atq; etiam telis procul arcenteis uideret, quinque millia passuum ab urbe trans Petitarum amnem posuit castra. Ibi consilio aduocato, cum Archidamus Epirotarumq; transfugæ retinerent, Macedonum principes non pugnandũ cum infesto tempore anni censerent, nullis præparatis commeatibus: cum inopiam prius obsidentes quàm obsessi sensuri essent, maxime quòd hostium haud procul inde hyberna erãt, territus in Aperantiam castra mouit. Aperantij cum propter Archidami magnam in ea gente gratiam autoritatemq; consensu omniũ acceperunt: is ipse cum octingentorum militum præsidio his est præpositus. Rex cum minore uexatione iumentorum hominumq; quàm uenerat in Macedoniã redijt. Appium tamen ab obsidione Phanotis fama ducentis ad Stratum Persei summouit. Cleuas cum præsidio impigrorum iuuenum insecutus, sub radicibus propè inuijs montium ad mille hominum ex agmine impedito occidit, ad ducentos cepit. Appius superatis angustijs in cãpo quem Eleona uocant, statiua dierum paucorum habuit. Interim Cleuas assumpto Philostrato qui Epirotarum gentem habebat, in agrum Antigonensem transcendit. Macedones ad depopulationem profecti, Philostratus cum cohorte suà in insidijs loco obscuro consedit. In palatos populatores cum erupissent ab Antigonea armati, fugientes eos persequentes

ſequentes effuſius in uallem inſeſſam ab hoſtibus præcipitant. ibi ad mille occiſis, centum ferme captis, ubique proſpere geſta re, propè ſtatiua Appij caſtra mouent, ne qua uis ſocijs ſuis ab Romano exercitu inferri poßit. Appius nequicquam in his locis terens tẽpus, dimißis Chaonumq; & ſi qui alij Epirotæ erant præſidijs, cum Italicis militibus in Illyricum regreſſus, per Partinorum ſocias urbes in hyberna militibus dimißis, ipſe Romam ſacrificij cauſa redijt. Perſeus ex Peneſtarũ gente mille pedites, c c. equites reuocatos Caſſandriam præſidio ut eſſent iuſit. Ab Gentio eadem adferentes redierunt. Nec deinde alios atque alios mittendo tentare eum deſtitit, cum appareret quantum in eo præſidij eſſet: nec tamen impetrare ab animo poſſet, ut impenſam in rem maximi ad omnia momenti faceret.

DECADIS V.
LIBER IIII.

PRINCIPIO ueris, quod hyemẽ eã qua hæc geſta ſunt inſecutũ eſt, ab Roma profectus Q. Martius Philippus c o s. cũ quinq; millibus, quod in ſupplementũ legionũ ſecũ traiecturus erat, Brundiſiũ peruenit. M. Popilius cõſularis & alij pari nobilitate adoleſcentes Tr. mil. in Macedonicas legiones cõſulem ſecuti ſunt. Per eos dies et C. Martius Figulus Pr. cui claßis prouincia euenerat, Brundiſium uenit: & ſimul ex Italia profecti, Corcyram altero die, tertio Actium Acarnaniæ portũ tenuerũt. Inde cõſul ad Ambraciã egreſſus, itinere terreſtri petit Theſſaliã. Pr. ſuperato Leucata Corinthiũ ſinum

ſinum inuectus, & Creuſæ relictis nauibus, terra & ipſe per mediã Boëtiam diei unius expedito itinere Chalcidẽ ad claſſem contendit. Caſtra eo tempore A. Hoſtilius in Theſſalia circa Palæpharſalũ habebat, ſicut nulla re bellica memorabili geſta, ita ad cunctam militarẽ diſciplinam ab effuſa licentia formato milite, & ſocijs cũ fide cultis, et ab omni genere iniuriæ defenſis. Audito ſucceſſoris aduẽtu, cũ arma, uiros, equos cũ cura inexiſſet, ornato exercitu obuiam uenienti cõſuli proceßit. Et primus eorũ congreſſus ex dignitate ipſorũ ac Romani nominis, & in rebus deinde gerendis. Proconſul enim ad exercitũ paucis * *pòſt diebus conſul concionẽ apud milites habuit. orſus à parricidio Perſei perpetrato in fratrẽ, cogitato in parentem, adiecit poſt ſcelere partum regnũ, ueneficia, cædes, latrocinio nefando petitũ Eumenem, iniurias in P. R. direptiones ſociarum urbium cõtra fœdus: ea omnia quàm dijs quoq; inuiſa eſſent, ſenſurum in exitu rerum ſuarum. Fauere enim pietati fideiq; deos, per quæ P. R. ad tantum faſtigij uenerit. Vires deinde P. R. iam terrarũ orbẽ complectentis cum uiribus Macedoniæ, exercitus cũ exercitibus cõparauit. Quãto maiores Philippi Antiochiq; opes nõ maioribus copijs fractas eſſe. Huius generis adhortatione accenſis militum animis, cõſultare de ſumma gerẽdi belli cœpit. Eò & C. Martius Pr. à Chalcide claſſe accepta uenit. Placuit non ultrà morando in Theſſalia tempus terere, ſed monere extemplo caſtra atq; pergere inde in Macedoniam: & prætorem dare operã, ut eodẽ tempore claßis quoq; inuehatur hoſtiũ littoribus. Prætore dimiſſo conſul mẽſtruum iuſſo milite ſecũ ferre, profectus decimo pòſt die quàm exercitũ acceperat, caſtra mouit: & unius diei progreſſus iter, conuocatis itinerum ducibus cum*

exponerent in concilio iußiſſet quà quiſq; ducturus eſſet. ſummotis ijs, quam potißimũ peteret retulit ad cõſilium. Alijs per Pythoum placebat uia: alijs per Cãbunios mon tes, quà priore anno duxerat Hoſtilius C O S. alijs præ ter Aſcuridem paludem. Reſtabat aliquantum uiæ communis: itaq; in id tempus, quo prope diuortium itinerum caſtra poſituri erãt, deliberatio eius rei differtur. In Perræbiam inde ducit, & inter Azorum & Dolichen ſtatiua habuit, ad conſulendum rurſus, quam potißimum caperet uiam. Per eoſdẽ dies Perſeus, cum appropinquare hoſtem ſciret, quod iter petiturus eſſet ignarus, omneis ſaltus inſidere præſidijs ſtatuit. In iugum Cambuniorum montiũ (Voluſtana ipſi uocãt) decẽ millia leuis armaturæ iuuenum cũ duce Aſclepiodoto mittit: ad caſtellum quod ſuper Aſcuridem paludem erat (Lapathus uocatur locus) Hippias tenere ſaltũ cum X I I. millium Macedonũ præſidio iuſſus. Ipſe cum reliquis copijs primo circa Dium ſtatiua habuit: deinde, adeo ut obtorpuiſſe inops conſilij uideretur, cum equitibus expeditis littore nũc Heracleã, nunc Philam percurrebat, eodem inde curſu Dium repetens. Interim conſuli ſententia ſtetit eo ſaltu ducere, ubi propter Octolopum diximus regis caſtra. Præmitti tamẽ quatuor millia armatorum ad loca opportuna præoccupanda placuit, queis præpoſiti ſunt M. Claudius, & Q. Martius conſulis filius: cõfeſtim & uniuerſæ copiæ ſequebantur. Cæterũ adeo ardua & aſpera & confragoſa uia fuit, ut præmißi expediti biduo quindecim millium paſſuũ ægre itinere confecto caſtra poſuerint: turrim Eudieru quẽ cepere locũ appellant. Inde poſtero die V I I. millia progreßi, tumulo haud procul hoſtium caſtris capto nun tium ad conſulẽ remittunt: peruentum ad hoſtem eſſe, lo-

co ſe

co ſe tuto & ad omnia opportuno conſediſſe:ut quantum extendere iter poſſet, conſequeretur. Sollicito conſuli & propter itineris difficultatem quod ingreſſus erat, & eorum uicem quos paucos inter media præſidia hoſtiũ præmiſerat, nuntius ad Aſcuridem paludem occurrit. Addita igitur & ipſi fiducia eſt, coniunctisq́; copijs caſtra tumulo qui tenebatur, quà aptiſsimum ad loci naturam erat, ſunt acclinata. Non hoſtium modo caſtra, quæ paulo plus mille paſſuum aberant, ſed omnis regio ad Dium & Philam, oraq́; maris, late patẽte ex tam alto iugo proſpectu, oculis ſubijcitur. Quæ res accendit militi animos, poſtquam ſummam belli, ac regias omneis copias, terramq́; hoſtilem tam è propinquo conſpexerunt. Itaq; cum alacres, protinus duceret ad caſtra hoſtium, conſulem hortarentur, dies unus feſsis labore uiæ ad quietem datus eſt. Tertio die parte copiarum ad præſidium caſtrorum relicta, conſul ad hoſtem ducit. Hippias nuper ad tuendum ſaltum ab rege miſſus erat: qui ex quo caſtra Romana in tumulo conſpexit, præparatis ad certamen animis ſuorũ, uenienti agmini COS. obuius fuit. & Romani expediti ad pugnam exierant: & hoſtes leuis armatura erat, prõptiſsimum genus ad laceſſendum certamen. Congreſsi igitur extemplo tela coniecerunt: multa utrinq; uulnera temerario incurſu & accepta & illata: pauci utriuſq; partis ceciderũt. Iritatis in poſterũ diẽ animis, maioribus copijs atq; infeſtius cõcurſum ab illis, ſi loci ſatis ad explicãdam aciẽ fuiſſet: iugum montis in anguſtũ dorſum cuneatũ, uix ternis ordinibus armatorũ in fronte patuit. Itaq; paucis pugnãtibus, cætera multitudo præcipue qui grauium armorũ erãt, ſpectatores pugnæ ſtabãt: leuis armatura etiã per anfractus iugi procurrere, & ab lateribus

cum leui armatura cõſcrere, per iniqua atq; æqua loca pugnam petere: ac pluribus ea die uulneratis, quàm interfectis, prælium nocte diremptum eſt. Tertio die egere conſilio Romanus imperator: nam neq; manere in iugo inopi, neq; regredi ſine flagitio atq; etiam periculo, ſed cedenti ex ſuperioribus locis inſtare hoſtis poterat: nec aliud reſtabat, quàm audacter cõmiſſum pertinaci audacia, quæ prudens interdum in exitu eſt, corrigere. Vētum quidem erat eò, ut ſi hoſtem ſimilem antiquis Macedonum regibus habuiſſet conſul, magna clades accipi potuerit. Sed cum ad Dium per littora cum equitibus uagaretur rex, & ab XII. M. propè clamorem & ſtrepitum pugnantiũ audiret, nec auxit copias integros feſsis ſubmittendo, neq; ipſe, quod plurimum intererat, certamini affuit, cum Romanus imperator maior L X. annis et prægrauis corpore, omnia militaria munera ipſe impigre obiret: egregie ad ultimum in audacter commiſſo perſeuerauit, & Popilio relicto in cuſtodia iugi, per inuia tranſgreſſus: præmiſsis qui repurgarent iter: Attalum & Miſagenem, cum ſuæ gentis utrunq; auxiliaribus, præſidio eſſe ſaltum aperientibus iubet. Ipſe equites impedimentaq; præ ſe habens, cũ legionibus agmen cogit. Inenarrabilis labor deſcendentibus cum ruina iumentorum ſarcinarumq;: progreſsis uix dum IIII. millia paſſuum nihil optabilius eſſe quàm redire quà uenerant, ſi poſſent. Hoſtilem propè tumultum agmini elephanti præbebant, qui ubi ad inuia uenerant, deiectis rectoribus cum horrendo ſtridore pauorem ingentem equis maxime incutiebãt, donec traducendi eos ratio inita eſt. Per procliue ſumpto faſtigio, longi duo ualidi aſſeres ex inferiore parte in terra defigebantur, diſtantes inter ſe paulo plus quàm quanta belluæ latitudo eſt: in eos tranſ=

transuersi incumbentes tigni ad tricenos longi pedes, ut pons esset, iniungebantur: humusq; insuper inijciebatur. modico deinde infrà interuallo, similis alter pons: deinde tertius, & plures ex ordine, quà rupes abscisæ erant, fiebant. Solido præcedebat elephas in pontem: cuius priusquam in extremum procederet, succisis asseribus collapsus pons usque alterius initium pontis prolabi eum leniter cogebat: alij elephanti pedibus insistentes, alij clunibus subsidentes prolabebantur: ubi planicies altera pontis excepisset eos, rursus simili ruina inferioris pontis deferebantur, donec ad æquiorem uallem peruentum est. Paulo plus VII. M. die Romani processerunt: minimum pedibus itineris confectum: plerunque prouoluentes se simul cum armis alijsque oneribus, cum omni genere uexationis processerunt: adeo ut ne dux quidem & autor itineris inficiaretur, parua manu deleri omnem exercitum potuisse. Nocte ad modicam planiciem peruenerunt: neq; an infestus is locus esset, septus undiq;, circumspiciēdi spatium fuit. uix tandem ex insperato stabilem ad insistendū nactus locum, postero quoq; die in tam caua ualle opperiri Popilium ac relictas cum eo copias necesse fuit: quos & ipsos cum ab nulla parte hostis terruisset, locorum asperitas hostiliter uexauit. Tertio die coniunctis copijs eunt per saltum, quem incolæ Callipeucen appellant. tertio inde die per æque inuia, sed assuetudine peritius & meliore cum spe, quòd nec hostis unquam apparebat, & mari appropinquabant: digressi in campos, inter Haracetum & Libethrum posuerunt castra peditum, quorū pars maior tumulos tenebat: ij uallem, campi quoq; partem ubi eques tenderet, amplectebantur. Lauāti regi dicitur nuntiatū, hosteis adesse: quo nuntio cū pauidus exiluisset è solio, ui-

uictũ se sine prælio clamitans proripuit. & subinde per alia atq; alia pauida consilia & imperia trepidans, duobus ex amicis Pellam *alterum Asclepiodotũ, ubi pecunia deposita erat, ex præsidijs reuocat: omneisq; aditus aperit bello.* Ipse *ab* Dio *auratis statuis omnibus raptim, ne præda hosti essent, in classem congestis, ocyus demigrare* Pydnam *cogit. & quæ temeritas consulis uideri potuisset: quòd eò processisset, unde inuito hoste regredi nequiret: eam nõ consultam audaciam fecit.* Duos *enim saltus, per quos inde euadere possent, habebant* Romani*: unum per* Tempe *in* Thessaliam*, alterum in* Macedoniam *præter* Dium*, quæ utraq; regijs tenebantur præsidijs.* Itaq; *si dux intrepidus x. dies primam speciem appropinquantis terroris sustinuisset, neq; receptus* Romanis *per* Tempe *in* Thessaliam*, neq; commeatibus peruehendis eò patuisset iter.* Sunt *enim* Tempe *saltus, etiam si nõ bello fiat infestus, trãsitu difficilis. nam præter angustias per quinq; millia, quà exiguũ iumento onusto iter est: rupes utrinque ita abscisæ sunt, ut despici uix sine uertigine quadam simul oculorum animiq; possit. terret & sonitus & altitudo per mediam uallem fluentis* Penei *amnis.* Hic *locus tam suapte natura infestus, per quatuor distantia loca præsidijs regis fuit insessus.* Vnum *in primo aditu ad* Connum *erat, alterum* Condylon *castello inexpugnabili: tertium circa* Lapathunta, *quẽ* Characa *appellant: quartum, uiæ ipsi, quà & media & angustissima uallis est, impositum: quam uel decẽ armatis tueri facile est.* Intercluso *per* Tẽpe *simul aditu commeatibus, simul reditu, ipsi mõtes per quos descenderant repetendi erant. quod ut furto fefellerant: ita propalàm, tenentibus superiora cacumina hostibus, non poterãt: & experta difficultas spem omnem incidisset.*

cidisset. Supererat nihil aliud in temere commisso, quàm in Macedoniam ad Dium per medios euadere hosteis: quod, nisi dij mentem regi ademissent, ipsum ingentis difficultatis erat. Nam cum Olympi radices montis paulo plus quàm mille passuum ad mare relinquant spatium, cuius dimidium loci occupat ostium late restagnans Baphyri amnis partem planitiæ aut Iouis templum aut oppidum tenet: reliquum perexiguum fossa modica uallo'que claudi poterat. & saxorum ad manum syluestrisq; materiæ tantum erat, ut uel murus obijci turresq; excitari potuerint. Quorum nihil cum dispexisset caccata mens subito terrore, nudatis omnibus præsidijs, patefactisq; bello, ad Pydnam refugit. COS. plurimum & præsidij & spei cernens in stultitia & segnitie hostis, remisso nuntio ad Sp. Lucretium Larissam, ut castella relicta ab hoste circa Tempe occuparet: præmisso Popilio ad explorādos trāsitus circa Dium: postquam patere omnia in omnes partes animaduertit, secundis castris peruenit ad Dium: metariq; sub ipso templo, ne quid sacro in loco uiolaretur, iussit. Ipse urbem ingressus sicut non magnam, ita exornatam publicis locis & multitudine statuarum, munitamq; egregie, uix satis credere in tantis rebus sine causa relictis non aliquē subesse dolū. unū diem ad exploranda circà omnia moratus, castra mouet: satisq; credēs paratā frumenti copiam fore, eo die ad amnem nomine Mityn processit. Postero die progressus, Agassam urbem tradentibus sese ipsis recepit: & ut reliquorum Macedonum animos sibi conciliaret, obsidibus contentus sine præsidio relinquere se eis urbem, immunesq; ac suis legibus uicturos est pollicitus. Progressus inde diei iter, ad Ascordum flumen posuit castra: & quantū procederet lōgius à Thessa

lia, eo maiorem rerum omnium inopiam sentiens, regressus ad Dium est: dubitatione omnibus exempta, quid intercluso ab Thessalia patiendum fuisset, cui procul inde abscedere tutum non esset. Perseus cõtractis in unum omnibus copijs ducibusq́;, increpare præfectos præsidiorum, ante omnes Asclepiodotum atq; Hippiam: ab his dicere claustra Macedoniæ tradita Romanis esse: cuius culpæ reus nemo iustius quàm ipse fuisset. Consuli postquam ex alto conspecta classis spem fecit cum commeatu naues uenire (ingens enim caritas annonæ, ac propè inopia erat) ab inuectis iam portum audit, onerarias naues Magnesiæ relictas esse. Incerto inde quid nam agendum foret (adeo sine ulla ope hostis quæ aggrauaret, cum ipsa difficultate rerum pugnandum erat) peropportune literæ à Sp. Lucretio allatæ sunt: castella se quæ super Tempe essent & circa Philan tenere omnia, frumentiq́; in ijs & aliarum in usum rerum copiam inuenisse. His magnopere lætus COS. *ab Dio ad Philan ducit: simul ut præsidiũ eius firmaret, simul ut militi frumentum, cuius tarda subuectio erat, diuideret. Ea profectio famã haudquaquàm secundã habuit: nam alij metu recessisse eum ab hoste ferebãt, quia manenti imperatori prælio dimicandũ foret: alij ignarum belli quæ in dies fortuna nauaret: ut qui offerentibus sese rebus omisisset è manibus ea, quæ mox repeti nõ possent. Simul enim cessit possessione Dij, excitauit hostẽ, ut tunc tandem sentiret recuperanda esse, quæ prius culpa amissa forent. Audita enim profectione cõsulis, regressus Dium quæ disiecta ac uastata ab Romanis erant reficit, pinnas mœniũ decussas reponit, ab omni parte muros firmat: deinde quinq; milia passuum ab urbe citra ripam Enipci amnis castra ponit, amnẽ ipsum trãsitu perdifficilẽ pro mu*

nimento

nimento habiturus. Fluit ex ualle Olympi montis, æstate exiguus. hybernis idem incitatus pluuijs & supra rupes ingēteis gurgitibus facit: & intra prorupta in mare euol uendo terram præ altas uoragines, cauatoq; medio alueo ripas utrinq; præcipites. Hoc flumine Perseus septum iter hostis credens, extrahere reliquum tempus eius æstatis in animo habebat. Inter hæc COS. *à Phila Popilium cum duobus milibus armatorum Heracleā mittit. Abest à Phila* V. M *fermè passuum, media regione inter Dium Tempeq;, in rupe amni imminente positū. Popilius priusquam armatos muris admoueret, misit qui magistratibus principibusq; suaderent, fidē clementiamq; Romanorū quàm uim experiri mallent. Nihil ea consilia mouerunt, quia ignes ad Enipeum ex regis castris apparebant. Tum terra mariq; (& classis appulsa ab littore stabat) simul armis, simul operibus machinisq; oppugnari cœpti. Iuuenes etiam quidam Romani, ludicro circensi ad usum belli uerso, partē humilimā muri ceperunt. Mos erat tum, nondū hac effusione inducta bestijs omniū gentiū circum cōplendi, uaria spectaculorū cōquirere genera: nec semel quadrigis, semel desultore misso, uix unius horæ tempus utrunq; curriculū cōplebat. Inter cætera sexageni ferme iuuenes, interdū plures, apparitoribus ludi armati inducebantur. Horum inductio in parte simulachrū decurrētis exercitus erat: ex parte elegantioris exercitij q̃ militaris artis, propiorq; gladiatoriū armorū usum. Cū alios decursus edidissent motus: quadrato agmine facto, scutis super capita densatis, stātibus primis, secūdis summißioribus, tertijs magis & quartis, postremis etiā genu nixis fastigiatā, sicut tecta ædificiorū sunt, testudinē faciebāt. Hinc* L. *ferme pedū spatio distātes duo armati procurrebāt, cōminatiq; inter*

 se, ab ima

se ab ima in summã testudinẽ per dẽsata scuta cũ euasissẽt: nunc uelut propugnãtes per oras extremæ testudinis, nũc in media inter se concurrentes, haud secus q̃ stabili solo persultabãt. Huic *testudini simillima parti muri admota, cum armati superstãtes subissent, propugnatoribus muri fastigio altitudinis æquabãtur: depulsisq́; ijs, in urbẽ duorum signorũ milites transcẽderunt.* Id *tantũ dissimile fuit, quòd & in fronte extrema, & ex lateribus, soli nõ habebãt super capita elata scuta, ne nudarẽt corpora: sed prætecta pugnantiũ more. ita nec ipsos tela ex muro missa subeũteis læserũt, & testudini iniecta imbris in modũ lubrico fastigio innoxia ad imum labebantur.* Et cos. *capta iam* Heraclea *castra eò promouit, tanquam* Dium, *atq; inde summoto rege in* Pieriam *etiã progressurus.* Sed *hyberna iam præparãs, uians cõmeatibus subuehẽdis ex* Thessalia *muniri iubet, & eligi horreis opportuna loca, tectáq; ædificari ubi diuersari portantes cõmeatus possent.* Perseus *tandẽ pauore eo quo attonitus fuerat recepto animo, mallet imperijs suis nõ obtemperatũ esse, cum trepidans gazã in mare deijci* Pellæ, Thessalonicæ *naualia iusserat incẽdi.* Andronicus Thessalonicã *missus traxerat tẽpus, id ipsum quod accidit, pœnitẽtiæ relinquẽs locũ. incautior* Nicias Pellæ *proijciẽdo pecuniæ partẽ, quod fuerat nactus: sed in rẽ emendabilẽ uisus lapsus esse, quòd per urinatores omne ferme extractum est. tãtusq́; pudor regi pauoris eius fuit, ut urinatores clàm interfici iusserit: deinde* Andronicũ *quoq; &* Niciã, *ne quis tã demẽtis imperij cõscius existeret.* Inter *hæc* C. Martius *cũ classe ab* Heraclea Thessalonicã *profectus, et agrũ pluribus locis expositis per littora armatis late uastauit: et procurrẽtes ab urbe secũdis aliquot prælijs trepidos intra mœnia cõpulit.*

lit. iamq; ipsi urbi terribilis erat, cũ dispositis omnis generis tormentis non uagi modo circa muros temere appropinquantes, sed etiã qui in nauibus erant saxis tormento emicantibus percutiebantur. Reuocatis igitur in naues militibus, omissaq; Thessalonicæ oppugnatione, Aeniam inde petunt. XV. milia passuum ea urbs abest, aduersus Pydnam posita, fertili agro. Peruastatis finibus eius legentes oram Antigoneã peruenerũt: ibi egreßi in terram, primo & uastarunt agros paßim, & aliquantũ prædæ contulerunt ad naues. dein palatos eos adorti Macedones mixti pedites equitesq;, fugientes effuse ad mare persecuti D. ferme occiderũt, & non minus ceperũt. nec aliud quàm ultima neceßitas, cum recipere se tuto ad naues prohiberentur, animos militum Romanorum simul desperatione alia salutis, simul indignitate iritauit. redintegrata in littore pugna est: adiuuere & qui in nauibus erant. Ibi Macedonũ ducenti ferme cæsi, par numerus captus. Ab Antigonea claßis profecta ad agrum Pallenensem excensionẽ ad populandũ fecit. Finium is ager Cassandrensiũ erat, longe fertilißimus omnis oræ quam prætervecti fuerant. Ibi Eumenes rex XX. tectis nauibus ab Elea profectus obuius fuit, & quinq; missæ à Prusia rege tectæ naues. Hac uirium acceßione animus creuit prætori ut Cassandreã oppugnaret. Condita est à Cassandro rege in ipsis faucibus quæ Pallenensem agrum cæteræ Macedoniæ iungunt, hinc Toronaico, hinc Macedonico septa mari. Eminet nanq; in altũ lingua in qua sita est: nec minus quàm in altũ magnitudine Atho mons excurrit, obuersa in regionẽ Magnesiæ duobus imparibus promõtorijs: quorũ maiori Posideũ est nomẽ, minori Canastreum. Diuisis partibus oppugnare adorti. Romanus ad Clitas

quas uocant, munimenta ceruis etiã obiectis ut uiam intercluderet, à Macedonico ad Toronaicum mare perducit. ab altera parte Euripus est: inde Eumenes oppugnabat. Romanis in fossa complẽda, quã nuper obiecerat Perseus, plurimum erat laboris. Ibi quærenti Pr. quia nusquã cumuli apparebant, quò regesta è fossa terra foret: monstrati sunt fornices: non ad eandẽ craßitudinẽ qua ueterẽ murum, sed simplici laterũ ordine structos esse. Consiliũ igitur cepit, transfosso pariete iter in urbem patefacere. Fallere autẽ ita se posse, si muros à parte alia scalis adortus, tumultu iniecto in custodiã eius loci propugnatores urbis auertisset. Erant in præsidio Cassandreæ præter nõ contemnendã iuuentutẽ oppidanorũ D C C C. *Agrianes, &* M M. *Penestarũ Illyriorum à Pleurato inde mißi, belli cosum utrunq; genus. His tuẽtibus muros cum subire Romani summa ui niterentur, momento tẽporis parietes fornicum perfoßi urbem patefecerunt. quòd si qui irrupere armati fuissent, extemplo cepissent. Hoc ubi perfectũ esse opus militibus nuntiatum est, clamorẽ alacres gaudio repente tollunt, alijs parte alia in urbem irrupturis. Hosteis primũ admiratio cepit, quid nam sibi repentinus clamor uellet. Postquàm patere urbẽ accepere præfecti præsidij Pytho & Philippus Proco, qui occupasset aggredi opus factum esse rati, cum ualida manu Agrianũ Illyriorumq; erumpunt: Romanosq; qui alij aliunde coibãt, cõuocabãturq; ut signa in urbẽ inferrent, incõpositos atq; inordinatos fugant persequunturq; ad fossam: in qua compulsos ruina cumulant.* D C. *fermè ibi interfecti, omnesq; propè qui inter murũ fossamq; deprensi erant, uulnerantur. Ita suo ipse conatu perculsus prætor, segnior ad alia factus consilia erat: & ne Eumeni quidem simul à mari, simul à*

terra aggredienti quidquã satis procedebat. Placuit igitur utriq;, custodijs firmatis ne quod præsidiũ ex Macedonia intromitti posset, quoniã uis aperta nõ processisset, operibus mœnia oppugnare. Hæc parantibus his x. regij lembi ab Thessalonica cum delectis Gallorũ auxiliaribus missi, cum in salo stantes hostium naues conspexissent, ipsi obscura nocte simplici ordine quàm poterat proxime littus tenentes intrarunt urbem. Huius noui præsidij fama absistere oppugnatione simul Romanos regemq; coëgit: circũuecti promontorium ad Toronẽ classem appulerunt. Eam quoq; oppugnare adorti, ubi ualida defendi manu animaduerterunt, irrito incepto Demetriadem petunt. Ibi cum appropinquantes repleta mœnia armatis uidissent, præteruecti ad Iolcon classem appulerunt, inde agro uastato Demetriadẽ quoq; aggressuri. Inter hæc & COS. ne segnis sederet tantũ in agro hostico, M. Popilium cum v. milibus militũ ad Melibœã urbem oppugnãdam mittit. Sita est in radicibus Ossæ montis, qua parte in Thessaliam uergit, opportune imminens super Demetriadem. Primus aduentus hostium perculit incolas loci: collectis deinde nec opinato pauore animis, discurrunt armati ad portas ac mœnia qua suspecti aditus erant: spemq; extemplo inciderunt capi primo impetu posse. Obsidio igitur parabatur, & opera oppugnationũ fieri cœpta. Perseus cum audisset simul Melibœã à consulis exercitu oppugnari, simul classem Iolci stare, ut inde Demetriadem aggrederetur: Euphranorẽ quendã ex ducibus cum delectis duobus milibus Melibœã mittit. eidem imperatũ, ut si à Melibœa submouisset Romanos, Demetriadem prius occulto itinere intraret, quàm ab Iolco ad urbem castra mouerent Romani. & ab oppugnatoribus Melibœæ

cum in

cum in superioribus locis repente apparuisset, cum trepidatione multa relicta opera sunt, ignisq; iniectus: ita à Meliboea abscessum est. Euphranor soluta unius urbis obsidione, Demetriadem extemplo ducit. Nec tum moenia modo, sed agros etiam confiderunt se à populationibus tueri posse: & eruptiones in uagos populatores nō sine uulneribus hostium factae sunt. Circumuecti tamen moenia sunt Pr. & rex, situm urbis contemplātes, si qua parte tentare aut opere, aut ui possent. Fama fuit, per Cydātem Cretensem & Antimachum qui Demetriadi praeerat, tractatas inter Eumenen & Persea conditiones amicitiae: ab Demetriade certe abscessum est. Eumenes ad cōsulem nauigat: gratulatus quòd prospere Macedoniam intrasset, Pergamum in regnum abit. Martius Figulus praetor parte claßis in hyberna Sciathum missa, cum reliquis nauibus Oreum Boëtiae petit: eam urbem aptißimā ratus, unde exercitibus, qui in Macedonia, quiq; in Thessalia erant, mitti commeatus possent. De Eumene rege longe diuersa tradūt. Si Valerio Antiati credas, nec classe adiutum ab eo praetorem esse, cum saepe eum literis accersisset, tradit: nec cum gratia ab consule profectum in Asiam, indignatū quòd ut ijsdem castris tenderet permissum non fuerit: ne ut equites quidē Gallos quos secū adduxerat relinqueret impetrari ab eo potuisse. Attalū fratrem eius, & remansisse apud consulē, & sincerā eius fidem aequali tenore, egregiamq; operā in bello fuisse. Dū bellum in Macedonia geritur, legati transalpini ab regulo Gallorū (Balanos ipsius traditur nomē, gentis ex qua fuerit non traditur) Romā uenerunt, pollicentes ad Macedonicū bellū auxilia. Gratiae ab Senatu actae, muneraq; missa, torquis aureus duo pondo, & paterae aureae quatuor pon

tuor pondo, equus phaleratus armaq; equestria. Secũdum Gallos Pamphyli legati coronam auream ex XX. milibus Philippiorum factam in curiam intulerunt: petentibusq; ijs ut id donum in cella I O M. ponere, & sacrificare in Capitolio liceret, permissum: benigneq; amicitiam renouare uolentibus legatis responsum, & binûm milium æris singulis missum munus. Tum ab rege Prusia, & paulopost ab Rhodijs, de eadem re longe aliter differẽtes legati auditi sunt. utraq; legatio de pace recõcilianda cum rege Perseo egit. Prusiæ preces magis quàm postulatio fuere, profitentis & ad id tempus se cum Romanis stetisse, & quoad bellum foret staturũ. Cæterum cum ad se à Perseo legati uenissent de finiendo cum Romanis bello, & ijs pollicitũ deprecatorem apud senatum futurum, petere, si possent inducere in animũ ut finiant iram: se quoq; in gratia reconciliatæ pacis posse uti. Hæc regij legati. Rhodij superbe commemoratis erga P.R. beneficijs, & penè uictoriæ utiq; de Antiocho rege maiore parte à se uindicata, adiecerunt: cum pax inter Macedonas Romanosq; esset, sibi amicitiã cum rege Perseo cœptam. eam se inuitos, nullo eius in se merito, quoniã ita Romanis uisum sit, in societatẽ se belli trahere, interrupisse. Tertiũ se annum multa eius incommoda belli sentire: mari intercluso inopia insulã premi, amißis maritimis uectigalibus atq; cõmeatibus. Cũ id ultrà pati nõ possent, legatos alios ad Persea in Macedoniã misisse, qui ei denuntiarẽt, Rhodijs placere pacẽ eum componere cum Romanis: se Romam eadem nuntiatũ missos: per quos stetisset quominus belli finis fieret, aduersus eos quid sibi faciundũ esset, Rhodios cõsideraturos esse. Ne nunc quidẽ hæc sine indignatione legi audiri'ue posse certum habeo: inde existimari potest

qui habi=

qui habitus animorũ audientibus ea patribus fuerit. Claudius nihil responsum autor est: tantum S.C. recitatũ, quo Caras & Lycios liberos esse iuberet P.R. literasq; extemplo ad utramq; gentem scirent indicatum mitti. Qua audita re, principem legationis, cuius magniloquentiam uix curia pauloãte ceperat, corruisse. Alij responsum esse tradunt: P.R. & principio eius belli, haud uanis autoribus compertum habuisse, Rhodios cum Perseo rege aduersus Remp. suam occulta consilia inisse: & si id antè dubium fuisset, legatorum pauloante uerba ad certum redegisse: & plerunq; ipsam se fraudem, etiam si initio cautior fuerit, detegere. Rhodios nũtio in orbẽ terrarũ arbitria belli pacisq; agere: deorum nutu arma sumpturos positurosq; Romanos esse. Iam non deos fœderũ testeis, sed Rhodios habituros. Ita'ne tandem ijs pareatur, exercitusq; de Macedonia deportentur? Visuros esse quid sibi faciũdum sit. quid Rhodij uisuri sint, ipsos scire: populum certe Romanum deuicto Perseo, quod propediem sperent fore, uisurũ ut pro meritis cuiusq; in eo bello ciuitatis gratiam dignã referat. Munus tamen legatis in singulos binûm milium æris missum est, quod ij non acceperunt. Literæ deinde recitatæ Q. Martij consulis sunt, quemadmodum saltu superato in Macedoniam transisset. Ibi & ex alijs locis commeatus rempublicam prospectos in hyemem habere, & ab Epirotis xx. milia modiûm tritici, x. hordei sumpsisse, ut pro eo frumento pecunia Romæ legatis eorum curaretur. Vestimenta militibus ab Roma mittenda esse: equis cc. ferme opus esse maxime Numidis, nec sibi in his locis ullam copiam esse. S C. ut ea omnia ex literis cõsulis fierent, factum est. C. Sulpitius Pr. VI. M. togarum, xxx. tunicarum, & equos deportanda in Macedoniã præben=

præbendáq; arbitratu consulis locauit: & legatis Epiro tarum pecuniam pro frumento soluit. Et Onesimum Py= thonis filium nobilem Macedonē in senatum introduxit. Is pacis semper autor regi fuerat, monueratq́;, sicut pa= ter eius Philippus institutum usque ad ultimum uitæ diē seruabat, quotidie bis in die fœderis icti cū Romanis per legendi, ut eum morē si non semper, crebro tamen usurpa ret. Postquā deterrere eum à bello nequijt, primo subtra= here sese per alias atq; alios causas, ne interesset ijs quæ non probabat, cœpit: postremo cum suspectum se esse cer neret, & proditionis interdum crimine insimulari, ad Romanos transfugit: magnoq́; usui consuli fuit. Ea intro ductus in curiam cum memorasset, senatus in formulam sociorum eum referri iußit: locum lautia præberi: agri Ta renti, qui publicus populi Romani esset, ducenta iugera dari, & ædes Tarenti emi: uti ea curaret, C. Decimio præ tori mādatum. Censores censum Idibus Decembribus se= uerius quàm antè habuerunt: multis equi adempti, inter quos P. Rutilio qui tribunus pl. eos uiolenter accusarat: tribu quoque is motus, & operarius factus ad opera pu= blica facienda. Cum eis dimidium ex uectigalibus eius anni attributum ex S C. à quæstoribus esset: Tib. Sem= pronius ex ea pecunia quæ ipsi attributa erat, ædes P. Africani pone Veteres ad Vortumni signum, laneas'que & tabernas coniunctas in publicum emit, basilicam'que faciendam curauit, quæ postea Sempronia appellata est. Iam in exitu annus erat, & propter Macedonici maxi= me belli curam in sermonibus homines habebant, quos in annum consules ad finiendum tandem id bellum crearent. Itaque S C. factum est, ut Cn. Seruilius primo quoque tempore ad comitia habenda ueniret. S C. Sulpitius

Pr. ad

* Pr. ad consulem post paucos dies recitauit, quibus ante diem in urbem uenturum. & COS. maturauit: & comitia eo die qui dictus erat, sunt perfecta. Cōsules creati L. Aemylius Paulus iterum, septimodecimo anno postquam primo COS. fuerat, & C. Licinius Crassus. Prætores postero die facti, Cn. Bæbius Pamphilus, L. Anitius Gallus, Cn. Octauius, P. Fonteius Balbus, M. Ebutius Helua, C. Papirius Carbo. Omnia ut maturius agerentur belli Macedonici stimulabat cura. Itaq; designatos extemplo sortiri placuit prouincias, ut utri Macedonia consuli, cui'que prætori claßis uenisset sciretur: ut iam inde cogitarent pararentq́; quæ bello usui forent, senatumq́; consulerent, si qua re consulto opus esset. Latinas ubi magistratum inissent, quod per religiones posset, primo quoq; tempore fieri placere, neque consulem, cui eundum in Macedoniam esset, teneri. His decretis, consulibus Italia & Macedonia, prætoribus præter duas iurisdictiones in urbe, claßis, & Hispania, & Sicilia, & Sardinia prouinciæ nominatæ sunt. Consulum Aemilio Macedonia, Licinio Italia euenit. Prætores Cn. Bæbius urbanā, L. Anitius peregrinam, & si quò senatus censuisset, Cn. Octauius classem, P. Fonteius Hispaniam, M. Ebutius Siciliam, C. Papirius Sardiniam est sortitus. Extemplo apparuit omnibus non segniter id bellum L. Aemilium gesturum, prææterquam quòd alius uir erat, etiam quòd dies noctesq́; intentus ea sola quæ ad id bellum pertinerent animo agitabat. Iam omnium primum à senatu petit, ut legatos in Macedoniam mitterent ad exercitus uisendos classemq́;, & comperta ferenda, quid aut terrestribus, aut naualibus copijs opus est. Præterea ut explorarēt copias regias quantum possent, qua'que prouincia nostra, quà hostium

foret:

foret: utrum intra saltus castra Romani *haberent, an iam omnes angustiæ exuperatæ & in æqua loca peruenissent: qui fideles nobis socij, qui dubij suspensǽq; ex fortuna fidei, qui certi hostes uiderentur: quanti præparati cōmeatus, & unde terrestri itinere, unde nauibus supportarētur: quid ea æstate terra mariq; rerum gestarum esset: ex his bene cognitis certa in futurum consilia capi posse ratus.* Senatus *Cn.* Seruilio *cos.negotium dedit, ut is in* Macedoniam *quos L.* Aemilio *uideretur legaret. Legati biduo pòst profecti, Cn.* Domitius Aenobarbus, *A.* Licinius Nerua, *L.* Bæbius. *Bis in exitu anni eius lapidatum esse nūtiatum est, in* Romano *agro, simul in* Veientibus: *nouēdiale sacrum factum est.* Sacerdotes *eo anno mortui sunt,* P. Quintilius Varus *flamen* Martialis, & *M.* Claudius Marcellus *Xuir, in cuius locum Cn.* Octauius *suffectus.* Et *iam magnificentia crescente notatum est, ludis* Circensibus P. Cornelij Scipionis Nasicæ, & P. Lentuli *ædiliū curuliū* LXIII. *Africanas, &* XL. *ursos & elephantos lusisse.* L. Aemylio Paulo, C. Licinio cos. *Idib.* Martijs *principio insequētis anni cum in expectatione patres fuissent, maxime quid nam consul de* Macedonia *cuius ea prouincia esset referret, nihil se habere* Paulus *quod referret, cum nondum legati redissent, dixit.* Cæterum Brundisij *legatos iam esse, bis ex cursu* Dyrrachium *eiectos.* Cognitis *mox quæ nosci prius in rem esset, relaturum: id fore intra perpaucos dies.* Et *ne quid profectionem suam teneret, pridie* Id. April. Latinis *esse constitutam diem.* Sacrificio *rite perfecto, se & Cn.* Octauium *simul senatus censuisset exituros esse: C.* Licinio *collegæ suo fore curæ se absente, ut si qua parari mitti'ue ad id bellum opus sit, parentur mittantur'que.* Interea *legationes exterarum nationum*

audiri posse. Sacrificio rite perfecto, primi Alexandrini legati ab Ptolemæo & Cleopatra regibus uocati sunt. Sordidati, barba & capillo promisso, cũ ramis oleæ ingreßi curiam procubuerunt: & oratio quàm habitus fuit miserabilior. Antiochus Syriæ rex, qui obses Romæ fuerat: per honestam speciem maioris Ptolemæi reducendi in regnum bellum cum minore fratre eius, qui tum Alexandriã tenebat, gerens: & ad Pelusium nauali prælio uictor fuerat, & tumultuario opere ponte per Nilum facto transgressus cum exercitu obsidione ipsam Alexandriam tenebat: nec procul abesse quin potiretur regno opulentißimo uidebatur. Ea legati querentes orabant senatum, ut opem regno regibusq; amicis imperio ferrent. Ea merita P.R. in Antiochum, eam apud omnes reges gentesq; autoritatem esse: ut si legatos misissent, qui denuntiarent non placere senatui socijs regibus bellum fieri, extemplo abscessurus à mœnibus Alexandreæ abducturusq; exercitum in Syriam esset. Quod si cunctentur facere, breui extorres regno Ptolemæum & Cleopatram Romam uenturos cũ pudore quodam P.R. quòd nullam opem in ultimo discrimine fortunarum tulissent. Moti patres precibus Alexandrinorum, extemplo C. Popilium Lenatem, & C. Decimium, & C. Hostilium, legatos ad finiendum inter reges bellum miserũt. Prius Antiochum, dein Ptolemæum adire iußi, & nuntiare, ni absistatur bello, per utrum stetisset, eum non pro amico, nec pro socio habituros esse. His intra triduum simul cum legatis Alexandrinis profectis, legati ex Macedonia quinquatribus ultimis adeo expectati uenerunt, uti nisi uesper esset, extemplo senatum uocaturi consules fuerint. Postero die senatus fuit, legatíque auditi sunt. Ii nuntiant, maiore periculo quàm emolumento

mento

mento exercitum per inuios saltus in Macedoniam indu=ctum. Pieriam, quò processisset, regem tenere: castra ca=stris propè ita collata esse, ut flumine Enipeo interiecto arceantur: neq; regem pugnandi potestatem facere, nec nostris uim ad cogendum esse: hyemem etiam asperam re=bus gerendis interuenisse, in otio mulitē ali, nec plus quàm VI. frumentum habere. Macedonum dici XXX. milia armatorum esse. Si Ap. Claudio circa Lycnidum satis ua=lidus exercitus foret, potuisse ancipiti bello detinere re=gem: nūc & Appium, & quod cū eo præsidij sit, in sum=mo periculo esse: nisi propere aut iustus exercitus eò mit=tatur, aut illi inde deducātur. Ad classem se ex castris pro=fectos, sociorum naualium partem morbo audisse absum=ptam, partem, qui ex Sicilia fuerint, domos suas abisse, & homines nauibus deesse: qui sint, neque stipendium ac=cepisse, neq; uestimenta habere. Eumenen classemq; eius, tanquam uento allatas naues, sine causa & uenisse, & abisse: nec animum eius regis constare satis uisum. Sicut omnia de Eumene dubia, Attali egregie constantem fidem nuntiabant. Legatis auditis tunc de bello referre sese L. Aemilius dixit. Senatus decreuit, ut in octo legiones parē numerum tribunorum consules & populus crearēt: crea=ri autem neminem eo anno placere, nisi qui honorem ges=sisset. Tum ex omnibus Tr. mil. uti L. Aemilius in duas le=giones in Macedoniam quos eorum uelit eligat: & ut so=lenni Latinarum perfecto, L. Aemilius COS. Cn. Octauius Pr. cui classis obtigisset, in prouinciam proficiscātur. Ad=ditus est his tertius L. Anicius Pr. cuius inter peregrinos iurisdictio erat. Eum in prouinciā Illyricum circa Lyceni dum Ap. Claudio succedere placuit. Delectus cura C. Li=cinio consuli imposita: is VII. milia ciuium Romanorum

& equites c c. scribere iussus: & socijs nominis Latini septem milia peditum imperare, c c c c.equites:& Cn. Seruilio Galliam obtinenti prouinciam literas mittere, ut D c.equites conscriberet. Hunc exercitum ad collegã primo quoq; tempore mittere in Macedoniam iussus, neque in ea prouincia plus quàm duas legiones esse. eas repleri, ut sena milia peditum, trecenos haberent equites. cæteros equites peditesq; in præsidijs disponi. Qui eorum idonei ad militandum non essent, dimitti. x. præterea milia peditum imperata socijs, & D c c c. equites. Id præsidij additũ Anicio præter duas legiones, quas portare in Macedoniam est iussus, quina milia peditum & ducenos habentes, trecenos equites. & in classem v.milia naualium sociûm sunt scripta. Licinius cõsul duabus legionibus obtinere prouinciam iussus: eò addere sociorum x. milia peditum, & D c.equites. S.C. perfectis L. Aemilius c o s. è curia in concionem processit, orationemq; talem habuit. Animaduertisse uideor Quirites, maiorẽ mihi sortito Macedoniam prouinciam gratulationem factam, quàm cum aut consul essem consalutatus, aut quo die magistratum inissem: neq; id ob aliam causam, quàm quia bello in Macedonia, quod diu trahitur, existimastis dignum maiestate P.R. exitum per me imponi posse. deos quoq; huic fauisse sorti spero, eosdemq; in rebus gerendis affuturos esse. Hæc partim opinari, partim sperare possum: Illud affirmare pro certo habeo audeoq;, me omni ope adnisurum esse, ne frustra uos hanc spem de me conceperitis. Quæ ad bellum opus sunt, & senatus decreuit, & (quoniam extemplo proficisci placet, neq; ego in mora sum) C. Licinius collega, uir egregius, æque enixe parabit, ac si ipse id bellum gesturus esset. Vos quæ scripsero senatui aut uobis, credite

credite:rumores credulitate uestra ne alatis, quorum autor nemo extabit. Nam nũc quidem quod uulgo fieri hoc præcipue bello animaduerti, nemo tam famæ contemptor est, cuius non debilitari animus poßit. In omnibus circulis,atq; etiam(si dijs placet) in conuiuijs sunt qui exercitum in Macedoniam ducant: ubi castra locãda sint sciãt, quæ loca præsidijs occupanda; quando aut quo saltu intrãda Macedonia: ubi horrea ponenda, quà terra,mari subuehantur commeatus:quando cum hoste manus conserendæ,quando quiescendum sit. Nec quid melius faciendum sit modo statuunt,sed quidquid aliter quàm ipsi censuere factum est, consulem ueluti dicta die accusant. Hæc magna impedimenta res gerentibus sunt. Neque enim omnes tam firmi & constantis animi contra aduersum rumorem esse possent, quàm Fabius fuit: qui suum imperiũ minui per uanitatem populi maluit, quàm secunda fama male rem gerere. Non sum is qui non existimem admonendos duces esse:imò eum, qui de sua unius sententia omnia gerat,superbum iudico magis quàm sapientẽ. Quid ergo est? Primum à prudentibus, & proprie rei militaris peritis, & usu doctis monendi imperatores sunt: deinde ab his qui intersunt gerendis loco,qui hostem,qui temporum opportunitatem uident, qui in eodem uelut nauigio participes sunt periculi. Itaq; si quis est qui quod è Rep. sit suadere se mihi in eo bello quod gesturus sum cõfidat, ne deneget operam Reip. & in Macedoniam mecum ueniat:naue,equo,tabernaculo, uiatico etiã à me iuuabitur. Si quem id facere piget,ocium urbanum militiæ laboribus præoptat, è terra ne gubernauerit. Sermonum satis ipsa præbet urbs: loquacitatem suam contineat: nos castrensibus consilijs contentos futuros esse sciat. Ab hac con-

concione, Latinis quæ pridie Calend. April. fuerunt, in monte sacrificio rite perpetrato, protinus inde & C O S. & Pr. Cn. Octauius in Macedoniā profecti sunt. Traditum est memoriæ, maiore quàm solita frequentia prosequentium consulem celebratum: ac propè certa spe ominatos esse homines, finem esse Macedonico bello, maturumq; reditum cū egregio triumpho consulis fore. Dum hæc in Italia geruntur, Perseus quod iam inchoatum perficere, quia impensa pecuniæ facienda erat, non inducebat in animum, ut Gentium Illyriorum regem sibi adiungeret: hoc postquam intrasse saltum Romanos, & adesse discrimen ultimum belli animaduertit, non ultrà differendum ratus: cum per Hippiam legatum C C C. argenti talenta pactus esset, ita ut obsides ultro citroq; darētur, Pantaucum misit ex fidißimis amicis ad ea perficienda. Medeone Labeatidis terræ Pantaucus regi Illyrio occurrit: ibi & iusiurādum ab rege, & obsides accepit. Missus & à Gentio est legatus nomine Olympio, qui iusiurandum à Perseo obsidesq; exigeret. Cum eodem ad pecuniam accipiendam mißi sunt: & autore Pantauco, qui Rhodum legati cum Macedonibus irent, Parmenio & Morcus destinatur. Quibus ita mandatum, uti iureiurando obsidibusq; & pecunia accepta, tum demum Rhodum proficiscerentur. Duorum simul regū nomine incitari Rhodios ad bellum Romanum posse. Adiunctam ciuitatem penes quam unam tum rei naualis gloria esset, nec terra, nec mari spem relictură Romanis. Venientibus Illyrijs, Perseus ab Enipeo amni ex castris cum omni equitatu profectus, ad Diū occurrit. Ibi ea quæ conuenerūt circumfuso agmine equitum facta, quos adesse fœderi sancitæ cū Gentio societatis uolebat rex, aliquantum eam rem ratus animorū ijs adie-

cturam

cturam. & obsides in conspectu omnium dati acceptiq;: & Pellam ad thesauros regios missi qui pecuniam acciperent, qui Rhodum irent cum Illyrijs legatis Thessalonicæ conscendere iussi. Ibi Metrodorus erat, qui nuper ab Rhodo uenerat: autoribusq; Dione & Polyarato principibus ciuitatis eius, affirmabat Rhodios paratos ad bellũ esse. Is princeps iunctæ cum Illyrijs legationis datus est. Eodem tempore ad Eumenen, & ad Antiochum communia mandata, quæ subijcere cõditio rerum poterat. Natura inimica inter se esse liberam ciuitatem & regem. Singulos P.R. aggredi, & quod indignius sit, regum uiribus reges oppugnare. Attalo adiutore patrem suum oppressum: Eumene adiuuante, & quadam ex parte etiam Philippo patre suo, Antiochum oppugnatum: in se nunc & Eumenen & Prusian armatos esse. Si Macedoniæ regnũ sublatum foret, proximam Asiam esse: quam iam ex parte sub specie liberandarum ciuitatium suam fecerint: deinde Syriam. Iam Prusiam Eumeni honore præferri, iam Antiochum uictorem præmio belli ab Aegypto arceri. Hæc cogitantem prouidere iubebat, ut aut ad pacem secum faciendam compelleret Romanos, aut perseuerãtes in bello iniusto cõmunes duceret omnium regũ hostes. Ad Antiochum aperta mãdata erant, ad Eumenẽ per speciẽ captiuorũ redimendorũ missus legatus erat: uerũ occultiora quædam agebãtur, quæ in præsentia inuisum quidẽ & suspectum Romanis Eumenẽ falsis grauioribus. Proditor enim ac propè hostis habitus, dum inter se duo reges captantes fraude & auaritia certant. Cydas erat Cretensis ex intimis Eumenis: hic prius ad Amphipolim cũ Chimaro quodam populari suo militante apud Persea, inde postea ad Demetriadem semel cum Menecrate quodam, iterum

*

cum Antiocho regijs ducibus sub ipsis mœnibus urbis col
locutus fuerat. Eropon quoq;,qui tum missus est, duabus
ad eundem Eumenen iam antè legationibus functus erat.
Quæ colloquia occulta & legationes infames quidē erāt,
sed quid actum esset,quid'ue inter reges conuenisset,igno
rabatur. Res autem ita se habuit. Eumenes neq; fauit ui-
ctoriæ Persei,neq; bello cum inuadere animo habuit: non
tam quia paternæ inter eos inimicitiæ erant, quàm ipso-
rum odijs inter se accensæ. Non ea regum æmulatio, ut
æquo animo,Persea tantas adipisci opes, tantamq; gloriā
quanta Romanis uictis cū manebat, Eumenes uisurus fue
rit. Cernebat & Persea iam inde ab initio belli omni mo-
do spem pacis tentasse, & in dies magis quo propior ad-
moueretur terror, nihil neq; agere aliud neque cogitare.
Romanos quoq; quia traheretur diutius spe ipsorum bel-
lum, & ipsos duces & senatum non abhorrere à finiēdo
tam incommodo ac difficili bello. Hac utriusq; partis uo-
luntate explorata, quod fieri etiam sua sponte tædio uali-
dioris,metu infirmioris credebat posse,in eo suam operam
uenditare concilianda gratia magis cupijt. Nam modo ne
iuuaret bello Romanos terra mariq;, modo pacis patran-
dæ cum Romanis paciscebatur mercedem: ne bello inter-
esset M. & D. in utroque non fidem modo se, sed obsides
quoq; dare paratum esse ostendebat. Perseus ad rem in-
choandam promptißimus erat cogente metu,& de obsidi
bus accipiendis sine dilatione agebat, cōueneratq; ut ac-
cepti Cretam mitterētur. ubi ad pecuniæ mentionē uentū
erat,ibi hæsitabat: et utiq; alterā in tanti nominis regibus
turpē ac sordidā,& danti & magis accipienti mercedem
esse. Malebat in spem Romanæ pacis nō recusare impen-
sam:sed eam pecuniam perfecta re daturū, interea Samo-
thracæ

thracæ in templo depositurum. Ea insula cum ipsius ditio nis esset, uidere Eumenes nihil interesse an Pellæ pecunia esset: id agere ut partem aliquã præsentem ferret. Ita ne- quicquam inter se captati nihil præter infamiam mouere. Nec hæc tantum Perseo per auaritiam est dimissa res, cũ pecuniã tutam & pacẽ habere per Eumenen, quæ uel par te regni redimenda esset: ac receptus protrahere inimicũ mercede onustum, & hostes merito ei Romanos posset fa cere. Sed etiam Gentij regis parata societas, & tum Gal- lorum effusorũ per Illyricũ ingens oblatum auaritia di- missum est. Veniebãt decẽ millia equitũ, par numerus pe- ditum, & ipsorũ iungentium cursum equis, & in uicem prolapsorũ equitũ uacuos capientium ad pugnam equos. Hipacti erant, eques denos præsentes aureos, pedes qui- nos, mille dux eorum. Venientibus his Perseus ab Enipeo ex castris profectus obuiam cũ dimidia copiarum parte, denuntiare per uicos urbes'que quæ uiæ propinquæ sunt cœpit, ut cõmeatus expedirent, frumẽti, uini, pecorum ut copia esset. Ipse equos phalerasq; & sagula donum prin cipibus ferre, et parum auri quod inter paucos diuideret, multitudinẽ credens trahi spe posse. Ad Almanam urbem peruenit, & in ripa fluminis Axij posuit castra: circa Desudabam in Mædica exercitus Gallorũ cõsederat mer cedem pactam opperiens. Eò mittit Antigonũ ex purpu- ratis unum, qui iuberet multitudinẽ Gallorũ ad Bylazo- ra (Pæoniæ is locus est) castra mouere, principes ad se ue nire frequentes. LXXV. millia ab Axio flumine & castris regis aberant. Hæc mandata ad eos cum pertulisset Anti- gonus, adiecissetq; per uiam quanta omnium præparata cura regis copia multitudini foret, quibusq; muneribus principes aduenientes uestis, argenti equorumq; exceptu

 rus rex

rus rex esset: de his quidem se corám cognituros respondent. Illud quod præsens pepigissent interrogant, ecquid aurum, quod in singulos pedites equites'que diuidendum esset, secũ adduxisset. Cũ ad id nihil responderetur, Clondicus regulus eorum, Abi, renuntia ergo, inquit, regi: nisi aurũ obsidesq; accepissent, nusquam inde Gallos longius uestigium moturos. Hæc relata regi cum essent aduocato consiliô, cũ quid omnes suasuri essent appareret: ipse, pecuniæ quàm regni melior custos, institit de perfidia & feritate Gallorum disserere. Multorum iam antè cladibus expertũ, periculosum esse tantam multitudinẽ in Macedoniam accipere, ne grauiores eos socios habeant, quàm hostes Romanos. Quinq; millia equitum sat esse, quibus & uti ad bellum possent, & quorũ multitudinẽ ipsi non timeant. Apparebat in omnibus mercedẽ multitudinis timere, nec quicquã aliud: sed cũ suadere cõsulenti nemo auderet, remittitur Antigonus qui nuntiaret, quinque millium equitũ opera tantum uti regẽ, contemnere multitudinem aliam. Quod ubi audiuere barbari, cæterorũ quidem fremitus fuit indignantium se frustra excitos sedibus suis: Clondicus rursus interrogat, ecquid ipsis quinq; millibus quod cõuenisset numeraret. Cũ aduersus id quoq; misceri ambages cerneret, inuiolato fallaci nuntio (quod uix sperauerat ipse posse contingere) retro ad Histrum perpopulati Thraciam quà uicina erat uiæ redierũt. Quæ manus quieto sedẽte rege ad Enipeum, aduersus Romanos Perrhæbiæ saltũ in Thessaliam traducta, nõ agros tantũ nudare populando potuit, ne quos inde Romani cõmeatus expectarẽt, sed ipsas excindere urbes, tenente ad Enipeũ Perseo Romanos, ne urbibus socijs opitulari possent. Ipsis quoque Romanis de se cogitandum fuisset: quando neque

manere

manere amissa Thessalia, unde exercitus alebatur, potuissent, neq; progredi, cum ex aduerso castra Macedonum, qui ea pependerãt spe, haud mediocriter debilitauit. Eadẽ auaritia Gentium regẽ sibi alienauit. Nam cũ C C C. talenta Pellæ missis à Gentio numerasset, signare eos pecuniam passus est. Inde X. talenta ad Pantaucum missa, eáq; præsentia dari regi iussit: reliquã pecuniã signatam Illyriorum signo portantibus suis præcipit paruis itineribus ueherent: dein cum ad finẽ Macedoniæ uentum esset, subsisterent ibi, ac nuntios ab se opperirẽtur. Gẽtius exigua parte pecuniæ accepta, cũ assidue Pãtauco ad lacessendos hostili facto Romanos stimularetur, M. Perpennã & L. Petilium legatos, qui tum fortè ad eum uenerant, in custodiam coniecit. Hoc audito Perseus, cõtraxisse cum necessitates ratus ad bellum utiq; cum Romanis, ad reuocandum qui pecuniã portabat misit: uelut nihil aliud agens, quàm ut quanta maxima posset præda ex uicto Romanis referuaretur. Et ab Eumene Eropon ignotis quæ occulte acta erant, redit. De captiuis actum esse & ipsi euulgauerant, & Eumenes consulem uitandæ suspitionis causa certiorẽ fecit. Perseus post reditum ab Eumene Eropontis spe deiectus, Antenorem & Callippũ præfectos classis cũ X L. lembis (adiectæ ad hunc numerum quinq; pristes erant) Tenedum mittit, ut inde sparsæ per Cycladas insulas naues, Macedoniam cũ frumento petentes, tutarentur. Cassandreæ deductæ naues, in portus primum qui sub Atho monte sunt, inde Tenedum placido mari cum traiecissent: stãtes in portu Rhodias apertas naues Eudamumq; præfectum earum, inuiolatas atque etiam benigne appellatos dimiserunt. Cognito deinde in latere altero quinquaginta onerarias suarum, stantibus in ostio portus Eumenis

rostratis

rostratis, quibus Damius præerat, inclusas esse: circumuectus propere ac summotis terrore hostium nauibus, onerarias datis qui prosequerentur decem lembis in Macedoniam mittit: ita ut in totum prosecuti redirent Tenedum. Nono pòst die ad classem iam ad Sigium stantem redierunt. Inde Subota (insula est interiecta Eleæ & Atho) traijciũt. Forte postero die quàm Subota classis tenuit, quinque & XXX. naues quas hippagogus uocant, ab Elea profectæ cum equitibus Gallis equisq;, Phanas promontorium Chiorum petebant, unde transmittere in Macedoniam possent: Attalo ab Eumene mittebantur. Has naues per altũ ferri cũ ex specula signum datũ Antenori esset, profectus à Subotis, inter Erythrarum promontorium Chiumq;, quà arctißimũ fretũ est, ijs occurrit. Nihil minus credere præfecti Eumenis, quàm Macedonũ classem in illo uagari mari: nunc Romanos esse, nunc Attalum, aut remissos aliquos ab Attalo ex castris Romanis Pergamũ petere. Sed cum iam appropinquantium forma lemborum haud dubia esset, & concitatio remorum, directæq; in se proræ, hosteis appropinquare apparuisset: tunc iniecta trepidatio est, cum resistendi spes nulla esset, inhabili'que nauium genere, & Gallis uix quietem ferentibus in mari. Pars eorũ qui propiores continenti littori erant, in Erythream enarunt: pars uelis datis ad Chium naues eiecere, relictisq; equis effusa fuga urbem petebant. Sed propius urbem lembi accessuq; commodiore cum exposuissent armatos, partim in uia fugientes Gallos adepti Macedones ceciderunt: partim ante portam exclusos: clauserant enim Chij portam, ignari qui fugerent aut sequerẽtur. DCCC. ferme Gallorum occisi, CC. uiui capti: equi pars in mari fractis nauibus absumpti, partim neruos succiderunt in

littore Macedones. XX. *eximiæ æquos formæ cũ captiuis, eosdẽ decẽ lembos, quos antè miserat, Antenor deuehere* Thessalonicam *iussit, & primo quoq; tempore ad classem reuerti:Phanis se eos expectaturum. Triduum ferme classis ad urbem stetit.Phanas inde progressi sunt, & spe celerius reuersis decẽ lembis euecti Aegeo mari Delũ traiecerunt. Dum hæc geruntur,legati Romani* C. Popilius *&* C.Decimius, *&* C. Hostilius *à* Chalcide *profecti tribus quinqueremibus* Delum *cũ uenissent, lembos ibi* Macedonum XL. *& quinq; regis* Eumenis *quinqueremeis inuenerunt. Sanctitas templi insulæq; inuiolatos præstabat omnes. Itaq; permixti Romaniq; & Macedones, & Eumenis nauales socij, in templo: inducias religione loci præbente,uersabantur.* Antenor Persei *præfectus,cũ aliquas alto præferri onerarias naues ex speculis significatũ foret:parte lemborum ipse insequens,parte per* Cyclades *disposita, præterquàm si quæ* Macedoniam *peterent, omnes aut supprimebat,aut spoliabat naues: quibus poterat* Popilius *aut* Eumenis *naues,succurrebat:sed uecti nocte binis aut ternis plerunq; lembis* Macedones *fallebãt.* Per *id ferè tẽpus legati* Macedones Illyrijq; *simul* Rhodum *uenerunt:quibus autoritatem addidit,non lemborum modo aduentus passim per* Cycladas *atq;* Aegeum *uagantium mare, sed etiam coniunctio ipsa regum* Persei Gentijq;, *& fama cum magno numero peditum equitumq́ue uenientium* Gallorum. *Et iam cũ accessissent animi* Dioni *ac* Polyarato,*qui* Persei *partium erant, non benigne modo responsum regibus est,sed palàm pronuntiatũ bello finem se autoritate sua impossituros esse: itaq; ipsi quoque reges æquos adhiberent animos ad pacem accipiendam.* Iam *ueris principium erat, nouiq; duces in prouinciam*

uenerant

uenerant: COS. *Aemilius in* Macedoniam, O*ctauius* Oreũ *ad classem, Anicius in* Illyricum, *cui bellandum aduersus* Gentium. Patre Pleurato rege Illyriorum, & *matre* Eu*rydica genitus, fratres duos,* Platorem utroque parente, Carauantium *matre eadem natum habuit*. Hoc propter *ignobilitatẽ paternam minus suspecto,* Platorem occidit: & *duos amicos eius,* Ettritum & Epicadum, *impigros uiros: quo tutius regnaret. Fama fuit* Honuni Dardanorũ *principis filiam* Etutam *pacto fratri eum inuidisse, tanquam his nuptijs adiungenti sibi* Dardanorum *gentem: & similius id uero fecit ducta ea uirgo.* Platore *interfecto grauis deinde dempto fratris metu popularibus esse cœpit: uiolentiam insitam ingenio intemperantia uini accendebat. Cæterum, sicut antè dictum est, ad* Romanum *incitatus bellum,* Lissum *omneis copias contraxit.* XV. *millia armatorum fuerunt. Inde fratre in* Cauiorum *gentem ui aut terrore subigendam cum mille peditibus & quinquaginta equitibus misso, ipse ad* Bassaniam *urbem quinque millia ab* Lisso *ducit. Socij erant* Romanorum: *itaque per missos nuntios prius tentati, obsidionem pati, quàm dedere sese maluerunt.* Carauantium *in* Cauijs Durnium *oppidum aduenientem benigne accepit:* Carauãtis *altera urbs exclusit: & cum agros eorum effuse uastaret, aliquot palati milites agrestium concursu interfecti sunt.* Iam & Ap. Claudius, *adsumptis ad eum exercitum quem habebat* Bullianorum & Apolloniatium & Dyrracinorum *auxilijs, profectus ex hybernis circa* Genusuum *amnem castra habebat: audito fœdere inter* Persea & Gentium, & *legatorum uiolatorum iniuria accensus, bellum haud dubie aduersus eum gesturus.* Anicius Pr. *eo tẽpore* Apolloniæ *auditis quæ in* Illyrico *gererentur, præmißisque*

ad Ap

ad Appium literis, ut se ad Genusuum opperiretur, triduo & ipse in castra uenit: & ad ea quæ habebat auxilia, Partinorum iuuentutis duobus millibus peditum, & equitibus C C. *peditibus* Epicadus, *equitibus* Agal*sus præerat.* Parabat *ducere in* Illyricum, *maximè ut* Bassanitas *solueret obsidione: tenuit impetum eius fama lemborum uastantium maritimam oram.* L X X X. *erant lembi, autore* Pantauco *missi à* Gentio *ad* Dyrracinorum *&* Apolloniatium *agros populandos.* Tum *classis ad*

* *

to eo tradiderunt se: deinceps & urbes regionis eius idem faciebant, adiuuante inclinationem animorum clementia in omneis & iustitia pretoris Romani. Ad Scodram *inde uentum est, id quod belli caput fuerat: non eo solum quòd* Gentius *eam sibi ceperat uelut regni totius arcem, sed etiam quòd* Labeatium *gentis munitissima longe est & difficilis aditu.* Duo *cingunt eam flumina,* Clausala *latere urbis quod in* Orientem *patet præfluens,* Barbana *ab regione* Occidentis *ex* Labeatide *palude oriens.* Hi Duo *confluentes incidunt* Oriundi *flumini, quod ortum ex monte* Scodro, *multis & alijs auctum aquis mari* Hadriatico *infertur.* Mons Scodrus *longè altissimus regionis eius, ab* Oriente Dardaniam *subiectam habet, à* Meridie Macedoniam, *ab* Occasu Illyricum. Quanquam *munitum situ naturali oppidum erat, gens'que id tota* Illyriorum *& rex ipse tuebatur: tamen prætor* Romanus, *quia prima successerant prospere, fortunam totius rei principia secuturam esse ratus, & repentinum ualiturum terrorem, instructo exercitu ad mœnia succedit.* Quod *si clausis portis muros portarum'que turreis dispositis armatis defendissent, uano cum incepto mœnibus pepulissent* Romanos

manos. Nunc *porta egreßi prælium loco æquo maiore animo commiserunt, quàm sustinuerunt*. Pulsi *enim & fuga conglobati, cum* C C. *amplius in ipsis faucibus portæ cecidissent, tantum intulerunt terrorem, ut oratores extemplo ad prætorem mitteret* Gentius Teuticum & Bellum *principes gentis, per quos inducias peteret, ut deliberare de statu rerum suarum posset*. Triduo *in hoc dato, cum castra Romana quingentos ferme passus ab urbe abessent, nauem conscendit, & flumine* Barbano *nauigat in lacum* Labeatum, *uelut secretum locum petens ad consultandũ: sed ut apparuit, falsa spe excitus*, Carauantium *fratrem multis millibus armatorum actis ex ea regione, in quam missus erat, aduentare, qui postquam euanuit rumor, tertio pòst die nauem eadem secũdo amni* Scodram *dimisit: præmißis'que nuntijs ut sibi appellandi prætoris potestas fieret, copia facta in castra uenit*. Et *principium orationis ab accusatione stultitiæ orsus suæ, postremo ad preces lacrymasq; effusus, genibus prætoris accidens in potestatem sese dedit*. Primo *bonum animum habere iussus, ad cœnam etiam inuitatus, in urbem ad suos redijt, & cum prætore eo die honorifice est epulatus: deinde in custodiam* C. Caßio Tr. *militum traditus, uix gladiatorio accepto decẽ talentis ab rege rex ut in eam fortunam recideret*. Anicius Scodra *recepta nihil prius quàm requisitos* Petilium Perpẽnamq; *legatos ad se duci iußit: quibus splendore suo restituto*, Perpennam *extẽplo mittit ad comprehendendos amicos cognatosq; regis. qui* Medeonem Labeatium *gentis urbem profectus*, Etleuam *uxorem cum filijs duobus* Scerdilio Pleurato'que, & Carauantium *fratrem* Scodram *in castra adduxit*. Anicius *bello* Illyrico *intra* x x. *dies perfecto, nuntiũ uictoriæ*

Perpennam

Perpennam Romam misit: & post dies paucos Gentium regẽ ipsum cũ parente coniuge ac liberis ac fratre alijsq; principibus Illyriorum. Hoc unum bellum prius perpetratum quàm cœptum Romæ auditum est. Quibus diebus hæc agebantur, Perseus quoque in magno terrore erat, propter aduentum simul Aemilij noui cõsulis, quem cum ingentibus minis aduentare audiebat, simul Octauij Pr. Nec minus terroris à classe Romana & periculo maritimæ oræ habebat. Thessalonicæ Eumenes & Athenagoras præerãt cum paruo præsidio M. M. cetratorum. Eò & Androclen præfectum mittit, iussum sub ipsis naualibus castra habere. Aeniam M. equites cum Antigono misit ad tutandam maritimam oram, ut quocunque litore applicuisse naues hostium audissent, extemplo ferrẽt agrestibus opem. V. M. Macedonum missa ad præsidium Pythoi & Petræ, quibus præpositi erant Histiæus & Theogenes & Midon. His profectis ripam munire Enipei fluminis aggressus est, quia sicco aluco transiri poterat. Huic ut omnis multitudo uacaret, fœminæ ex propinquis urbibus coactæ cibaria in castra afferebant: miles iussus ex propinquis syluis

* *

postremo sequi se utrarios ad mare, quod minus C C C. passus aberat, iussit, & in litore alios alibi modicis interuallis fodere. montes ingẽtis altitudinis spem faciebant, eo magis quia nullos apertos euergerent riuos, occultos continere latices, quorum uenæ in mare permanantes undæ miscerẽtur. Vix deducta summa harena erat, cũ scaturigines turbidæ primo & tenues emicare, dein liquidam multamq; fundere aquam uelut deûm dono cœperũt. Aliquantum ea quoque res duci famæ & autoritatis apud milites

LII adijcit,

adijcit. Iußis deinde militibus expedire arma, ipse cum tribunis primisq; ordinibus uadit ad contemplãdos transitus, quà descensus facilis armatis, quà in ulteriorem ripam minime iniquus ascensus esset. His satis exploratis, illa quoque primum ut ordine ac sine tumultu omnia in agmine ad nutum imperiumq; ducis fierent prouidit. Vbi omnibus simul pronuntiaretur quod fieret, neq; omnes exaudirent, incerto imperio accepto alios ab se adijcientes, plus eo quod imperatum sit, alios minus facere: clamores deinde dissonos oriri omnibus locis, & prius hostes quàm ipsos quid paretur scire. Placere igitur, Tr. militũ primo pilo legionis secretum edere imperium: illum & dein singulos proximo cuiq; in ordine centurioni dicere quid opus facto sit: siue à primis signis ad nouißimum agmen, siue ab extremis ad primos perferendum imperium sit. Vigiles etiam nouo more scutum in uigiliam ferre uetuit: non enim in pugnam uigilem ire ut armis utatur, sed ad uigilandum: ut cum senserit hostium aduentum, recipiat se excitetq; ad arma alios. Scuto præ se erecto stare galeatos: deinde ubi feßi sint innixos pilo, capite super marginem scuti posito sopitos stare: ut fulgentibus armis procul conspici ab hoste poßit, ipse nihil prouideat. Stationum quoque morem mutauit. armati omnes, & frænatis equis equites, diem totũ perstabant. id cum æstiuis diebus urente aßiduo sole fieret, tot horarum æstu & languore ipsos equosq; fessos, integri sæpe adorti hostes uel pauci plures uexabant. Itaq; ex matutina statione ad meridiem decedi, & in postmeridianam succedere alios iussit: ita nunquam fatigatos recens hostis aggredi poterat. Hæc cum ita fieri placere concione aduocata pronuntiasset, adiecit urbanæ concioni conuenientem orationem.

Vnum

Vnum imperatorem in exercitu prouidere & consulere quid agendum sit debere, nunc per se, nunc cum ijs quos aduocauerit in consilium: qui non sint aduocati eos nec palàm nec secreto iactare consilia sua. Militem hæc tria curare debere: corpus ut quàm ualidißimum & pernicissimum habeat, arma apta, cibum paratum ad subita imperia: cætera scire de se dijs immortalibus & imperatori suo curæ esse. In quo exercitu milites cõsul & imperator rumoribus uulgi circumagatur, ibi nihil salutare esse. Se, quod sit officium imperatoris prouisurum, ut bene gerendæ rei occasionem eis præbeat: illos nihil quod futurum sit quærere, ubi datum signum sit, tum militarem operam nauare. Ab his præceptis concionem dimisit, uulgò etiam ueteranis fatentibus, se illo primum die tanquam tirones quid agendum esset in re militari didicisse. Non sermonibus tantum his, cum quanto assensu audissent uerba consulis, ostẽderunt: sed rerum præsens effectus erat. Neminem totis mox castris quietum uideres. acuere alij gladios: alij galeas bucculasq́; , scuta alij loricasq́; tergere: alij aptare corpori arma, expeririq́; sub his membrorum agilitatem: quatere alij pila, alij micare gladijs, mucronemq́; intueri: ut facile quis cerneret, ubi primum cõferendi manum cum hoste data occasio esset, aut uictoria egregia, aut morte memorabili inituros bellum. Perseus quoque, cum aduentu consulis, simul & ueris principio strepere omnia moueriq́; apud hostes uelut nouo bello cerneret: mota à Phila castra in aduersa ripa posita: nunc ad contemplanda opera sua circumire ducem, haud dubie transitus speculantem

* *

norum esse. Quæ res Romanis auxit animos, Macedoni- bus regiq; eorum haud mediocrem attulit terrorē. Et primo supprimere in occulto famam eius rei est conatus, missis qui Pantaucum inde uenientem appropinquare castris uetarent: sed iam & pueri quidam uisi ab suis erant inter obsides Illyrios ducti, & quo quæq; accuratius curātur, eo facilius loquacitate regiorum ministrorum emanant. Sub idem tempus Rhodij legati in castra uenerunt, cum ijsdem de pace mandatis, quæ Romæ ingentē iram patrū excitauere. Multo iniquioribus animis à castrensi consi- lio auditi sunt. Itaq; cum alij præcipites sine responso a- gendos castris, pronuntiauit post diem quintumdecimum se responsum daturum. Interim ut appareret quantum pa cificantium Rhodiorum autoritas ualuisset, consultare de ratione belli gerendi cœpit. Placebat quibusdam & ma- xime maioribus natu, per Enipei ripam munitiones q; uim facere; confertis & uim facientibus resistere Macedonas non posse, ex tot castellis aliquāto altioribus ac munitio- ribus, quæ ualidis præsidijs insedissent, priore anno deie- ctos. alijs placebat Octauium cum classe Thessalonicam petere, & populatione maritimæ oræ distringere copias regias: ut altero ab tergo se ostendente bello, circumactus ad interiorē partem regni tuendam, nudare aliqua parte transitus Enipei cogeretur. Ipsi natura & operibus inex uperabilis ripa uidebatur: & præterquàm quòd tormen ta ubiq; disposita essent, missilibus etiam melius & certio re ictu hosteis uti audierat. Aliò spectabat mens tota du- cis: diuissoq; consilio Perræbos mercatores Schœnum & Menophilum, notæ & fidei iam sibi & prudentiæ homi nes, accersitos secreto percūctatur, quales ad Perræbiam transitus sint. Cum loca nō iniqua esse dicerent, præsidijs

autem

autem regis obsideri: spem cepit, si nocte improuiso ualida manu aggressus nec opinãteis esset, deiici præsidia posse. Iacula enim & sagittas & cætera mißilia in tenebris, ubi quid petatur procul prouideri nequeat, inutilia esse: gladio comminus geri rem in permixta turba, quo miles Romanus uincat. His ducibus usurus, prætorē Octauium accersitum, exposito quid pararet, Heracliam cum classe petere iubet, & mille hominibus decem dierum cocta cibaria habere. Ipse P. Scipionem Nasicam, Q. Fabium Maximum filium suum cum quinq; delectis milibus Heracleam mittit, uelut classem cõscensuros ad maritimam oram interioris Macedoniæ, quod in consilio agitatum erat, uastandam. Secreto indicatum cibaria his præparata ad classem esse, ne quid eos moraretur. Inde iußi duces itineris ita diuidere uiam, ut quarta uigilia tertio die Pythoum adoriri possent. Ipse postero die, ut distineret regem ab circũspectu rerum aliarum, prima luce medio in alueo cum stationibus hostium prælium commisit: pugnatumq; utrinq; est leui armatura, nec grauioribus armis in tã inæquali alueo pugnari poterat. Descensus ripæ utriusq; in alueum trecẽtorum ferme passuum erat: medium spatium torrentis alibi aliter cauati paulo plus quàm mille passus patebat. Ibi in medio, spectantibus utrinque ex uallo castrorum hinc rege, hinc consule cum suis legionibus, pugnatum est. Mißilibus procul regia auxilia melius pugnabant, comminus stabilior & tutior aut parma, aut scuto Ligustino Romanus erat. Meridie ferè receptui cani suis consul iußit: ita eo die diremptũ prælium est. haud paucis utrinq; interfectis. Sole orto postero die, iritatis certamine animis etiam acrius cõcursum est: sed Romani, non ab his tantum cum quibus contractum certamen erat, sed multo

 magis ab

magis ab ea multitudine, quæ diſpoſita in turribus ſta=bat, omni genere miſſilium telorum ac ſaxis maximę uul=nerabantur. Vbi propius ripam hoſtium ſubiſſent, tormentis miſſa etiam ad ultimos perueniebant. Multo pluribus eo die amiſſis, conſul paulo ſerius recepit ſuos. Tertio die prælio abſtinuit, digreſſus ad imam partem caſtrorum, ueluti per deuexum in mare brachium tranſitum tentaturus. Perſeus quòd in oculis erat

* *

anni poſt circumactum ſolſtitium erat, hora diei iam ad meridiem uergebat, iter multo puluere & incaleſcente ſole factum erat. laſſitudo & ſitis iam ſentiebatur, & meridie inſtante magis acceſſurum utrunq; apparebat. Statuit ſic affectos recenti atque integro hoſti non obijcere. Sed tantus ardor in animis ad dimicandum utrinque erat, ut conſuli non minore arte ad ſuos eludendos quàm ad hoſteis opus eſſet. Nondum omnibus inſtructis, inſtabat tribunis militum ut maturarent inſtruere, circumibat ipſe ordines, animos militum hortando in pugnam accendebat. Ibi primo alacres ſignum poſcebant: deinde quantum increſceret æſtus, & uultus minus uigentes & uoces ſegniores erant, & quidam incumbentes ſcutis nixiq; pilis ſtabant. Tum iam aperte primis ordinibus imperat, metarentur frontem caſtrorum, & impedimenta conſtituerent. Quòd ubi fieri milites ſenſere, alij gaudere palàm, quòd feſſos uiæ labore flagrantiſſimo æſtu nõ coëgiſſet pugnare: legati circa imperatorem ducesque externi erant, inter quos & Attalus, omnes approbantes, cum pugnaturum conſulem credebant. Neque enim ne his cunctationem aperuerat ſuam. Tunc mutatione conſilij ſubita cum alij ſilerent, Naſica unus ex omnibus auſus eſt monere conſulem.

consulem: ne hostem quidem ludificatos priores imperatores. fugiendo certamen manibus emittere. uereri ne nocte abeat sequendus maximo labore ac periculo in intima Macedoniæ: exercitusq́;, sicut prioribus ducibus, per calles saltusq́; Macedonicorum montium uagando circumagatur. Se magnopere suadere: dum in campo patenti hostem habeat, aggrediatur, nec oblatam occasionem uincēdi amittat. Consul nihil offensus libera admonitione tam clari adulescentis: Et ego, inquit, animum istum habui Nasica, quem tu nunc habes: & quem ego nunc habeo, tu habebis. Multis belli casibus didici, quando pugnandum, quando abstinendum pugna sit. Non operæ sit stanti nunc in acie docere, quibus de causis hodie quiesse melius sit: rationes aliâs reposcito, nunc autoritate ueteris imperatoris contentus eris. Conticuit adulescens: haud dubie uidere aliqua impedimenta pugnæ consulem, quæ sibi non apparerent. Paulus postquàm metata castra impedimenta'que collocata animaduertit, ex postrema acie triarios primos subducit, deinde principes, stantibus in prima acie hastatis, si quid hostis moueret: postremo hastatos, ab dextro primum cornu singulorum paulatim signorum milites subtrahens. Ita pedites equitibus cum leui armatura ante aciem hosti oppositis, sine tumultu abducti: nec antè, quàm prima frons ualli ac fossa perducta est, ex statione equites reuocati sunt. Rex quoque, cum sine detrectatione paratus pugnare eo die fuisset, contentus quòd per hostem moram fuisse pugnæ scirent, & ipse in castra copias reduxit. Castris permunitis C. Sulpitius Gallus tribunus militum secundæ legionis, qui prætor superiore anno fuerat, consulis permissu ad concionem

militibus uocatis pronuntiauit: nocte proxima, ne quis id pro portento acciperet, ab hora secunda usque ad quartā horam noctis lunam defecturam esse. Id quia naturali ordine statis tēporibus fiat, & sciri antè & prædici posse. Itaque quemadmodum, quia certi solis lunæq; & ortus & occasus sint, nunc pleno orbe, nunc senescente exiguo cornu fulgere lunam nō mirarentur: ita ne obscurari quidem, cum condatur umbra terræ, trahere in prodigium debere. Nocte, quam pridie Nonas Septembris insecuta est dies, edita hora luna cū defecißet, Romanis militibus Galli sapientia propè diuina uideri: Macedonas ut triste prodigium occasum regni perniciemq; gentis portēndens mouit: nec aliter uates clamor ululatusq; in castris Macedonum fuit, donec luna in suam lucem emersit. Postero die tantus utrique ardor exercitui ad concurrendum fuerat, ut & regem & consulem suorum quidam quòd sine prælio discessum esset accusarent. Regi prompta defensio erat, non eo solum quòd hostis prior aperte pugnam detrectans in castra copias reduxisset: sed etiam quòd eo loco signa constituisset, quo phalanx, quam inutilem uel mediocris iniquitas loci efficeret, promoueri non posset. Consul ad id quòd pridie prætermisisse pugnandi occasionem uidebatur, & locum dedisse hosti, si nocte abire uellet, tunc quoque per speciem immolandi terere uidebatur tempus, cum luce prima signum propositum pugnæ ad exeundum in aciem fuisset. Tertia demum hora, sacrificio rite perpetrato, ad consilium uocauit: atque ibi quod rei gerendæ tempus esset, loquendo & intempestiue consultando uidebatur quibusdam extrahere: post sermones tamen consul orationem habuit. P. Nasica egregius adulescens omnibus ex unus, quibus hesterna die pu=

die pugnari placuit, denudauit mihi suum consilium: idem postea, ita ut transisse in sententiam meam uideri posset, tacuit. Quibusdam alijs absentem carpere impe=ratorem quàm præsentē monere melius uisum est. & tibi. P. Nasica & quicunq; idem quod tu occultius senserūt, non grauabor reddere dilatæ pugnæ rationem. Nam tan tum abest ut me hesternæ quietis peniteat, ut seruatum à me exercitum eo consilio credā. In qua me opinione esse ne quis sine causa uestrum credat, recognoscat agedum mecum, si uidetur, quàm multa pro hoste & aduersus nos fuerint. Iam omnium primum quantum numero nos præ=stent, neminem uestrū nec antè ignorasse, & hesterno die implicatam intuenteis aciem animaduertisse certum ha=beo. Ex hac nostra paucitate quarta pars militum præsi=dio impedimentis relicta erat, nec ignauißimum quemq; relinqui ad custodiam sarcinarum scitis. Sed fuerimus o=mnes: paruū hoc tandem esse credimus, quod ex his castris in quibus hac nocte mansimus, exituri in aciem hodierno aut summum crastino die, si ita uidebitur, dijs bene iuuan tibus sumus? Nihil'ne interest, utrum militē, quem neque uiæ labor hodie neq; operis fatigauerit, requietum, inte=grum in tentorio suo arma capere iubeas, atq; in acie ple num uirium, uigentē & corpore & animo educas: an lon go itinere fatigatum, & onere fessum, madentem sudore, ardentibus siti faucibus, ore atq; oculis repletis puluere, torrentē meridiano sole, hosti obijciās recēti, quieto, qui nulla re ante consumptas uires ad præliū adferat? Quis, prò deûm fidē, ita cōparatus uel iners atq; imbellis fortißi mum uirum non uicerit? Quid quòd hostes per summum otium instruxerant aciē, reparauerāt animos, stabāt com positi suis quisq; ordinibus: nobis tunc repēte trepidādum

in acie instruenda erat, & incompositis concurrendũ? At Hercule aciem quidem incõditam inordinatamq; habuissemus: castra munita, prouisam aquationẽ, tutum ad eam iter, præsidijs impositis, explorata circà omnia: an nihil nostri habentes præter nudum campum in quo pugnaremus? Maiores uestri castra munita, portum ad omneis casus exercitus ducebãt esse: unde ad pugnã exirent, quò iactati tempestate pugnæ receptũ haberent. Ideo cum munimentis ea sepissent, præsidio quoq; ualido firmabant: quòd qui castris exutus erat, etiam si pugnãdo acie uicisset, pro uicto haberetur. Castra sunt uictori receptaculũ, uicto perfugiũ. Quàm multi exercitus, quibus minus prospera pugnæ fortuna fuit, intra uallum compulsi, tempore suo, interdum momento pòst eruptione facta uictorem hostem pepulerunt? Patria altera est militaris hæc sedes, uallumq; pro mœnibus, & tentoriũ suum cuiq; militi domus ac penates sunt. Sine ulla sede uagi dimicassemus, ut quò uictores nos reciperemus? His difficultatibus & impedimẽtis pugnæ illud opponitur: Quid si hostis hac interposita nocte abisset, quantum rursus sequendo eo penitus in ultimam Macedoniam exhauriẽdum laboris erat? Ego autem neq; mansurũ eum, neq; in aciem copias educturum fuisse certum habeo, si cedere hinc statuisset. Quãto enim facilius abire fuit cum procul abessemus, quàm nunc cum in ceruicibus sumus? Nec falleret nos, nec interdiu, nec nocte abeundo. Quid autem est nobis optatius, quàm ut quorum castra præalta fluminis ripa tuta, uallo insuper septa ac crebris turribus, oppugnare adorti sumus, eos relictis munimentis agmine effuso abeunteis in patẽtibus campis ab tergo adoriamur? Hæ dilatæ pugnæ ex hesterno die in hodiernũ causæ fuerunt. Pugnare enim

& ipsi

& ipsi mihi placet: & ideo quia per Enipeum amnem septa ad hostem uia erat, alio saltu deiectis hostium præsidijs nouum iter aperui: neq; prius, quàm debellauero absistam. post hanc orationem silẽtium fuit, partim traductis in sententiam eius, partim uerentibus nequicquam offendere in eo quod utcunq; prætermissum reuocari non posset. Ac ne illo ipso quidem die aut consule, aut rege, quòd nec fessos ut pridie ex uia neq; trepidanteis in acie instruenda & uixdum compositos aggressurus erat: consule, quòd in nouis castris non ligna, non pabulum conuectum erat, ad quæ petenda ex propinquis agris magna pars militum è castris exierat: neutro imperatorum uolente, fortuna quæ plus consilijs humanis pollet, contraxit certamen. Flumen erat haud magnum propius hostium castris, ex quo & Macedones & Romani aquabãtur, præsidijs ex utraq; ripa positis, ut id facere tuto possent. Duæ cohortes à parte Romanorum erant Marrucina & Peligna, duæ turmæ Samnitium equitum, quibus præerat M. Sergius Sylus legatus: & aliud pro castris statiuum erat præsidium sub C. Cluuio legato, tres cohortes, Firmana, Vestina, Cremonensis, duæ turmæ equitum, Placentina & Essernina. Cum otium ad flumen esset neutris lacessentibus, hora circiter quarta iumentum è manibus curantium elapsum, in ulteriorẽ ripam effugit. Quod cum per aquam ferme genu tenus altam tres milites sequerentur, Thraces duo id iumentum ex medio alueo in suam ripam trahentes: altero eorum occiso, receptóque eo iumento ad stationem suorum se recipiebant. Octingentorum Thracum præsidium in hostium ripa erat: ex his pauci primo, ægre paßi popularem in suo conspectu cæsum ad persequendos interfectores fluuium transgreßi *

sunt:

ſunt, dein plures, poſtremo omnes, & cum præſidio
* *

præliũ ducit. Mouebat imperij maieſtas, gloria uiri, antè omnia ætas, quòd maior L X. annis iuuenum munia in parte præcipua laboris periculiq́; capeſſebat. Interuallũ, quod inter cetratos & phalanges erat, impleuit legio, atq; aciem hoſtium interrupit. A tergo cetratis erat, frontem aduerſus clypeatos habebat: aglaſpides appellabantur. Secundam legionem L. Albinus conſularis ducere aduerſus leucaſpidem phalangem iuſſus: ea media acies hoſtium fuit. In dextrũ cornu, unde circa fluuium cõmiſſum prælium erat, elephãtes inducti & ala ſociorum: & hinc primum fuga Macedonũ eſt orta. Nam ſicut pleraq; noua commenta mortalium in uerbis uim habent explendo, cum agi non quemadmodũ agantur ediſſeri oportet, ſine ullo effectu euaneſcunt: ita tum elephanti in acie nomen tantum ſine uſu fuerant. Elephantorũ impetum ſubſecuti ſunt ſocij nominis Latini, pepuleruntq́; læuum cornu. In medio ſecunda legio immiſſa diſsipauit phalangem: neq; ulla euidentior cauſa uictoriæ fuit, quàm quòd multa paſſim prælia erant, quæ fluctuantẽ turbarunt primo, deinde diſiecerunt phalangẽ: cuius confertæ & intentis horrẽtis haſtis intolerabiles uires ſunt. Si carptim aggrediẽdo circumagere immobilẽ longitudine & grauitate haſtam cogas, confuſa ſtrue implicantur: ſi uero aut ab latere, aut ab tergo aliquid tumultus increpuit, ruinæ modo turbantur: ſicut tum aduerſus cateruatim incurrẽtes Romanos, & interrupta multifariã acie obuiam ire cogebantur: & Romani quacunq; data interualla eſſent, inſinuabant ordines ſuos. Qui ſi uniuerſa acie in frõtem aduerſus inſtructam phalangem concurriſſent, quod Pelignis principio

pugnæ

pugnæ incaute cōgreßis aduersus cetratos euenit, induissent se hastis, nec confertā aciem sustinuissent. Cæterū sicut peditum paßim cædes fiebant, nisi qui abiectis armis fugerunt: sic equitatus propè integer pugna exceßit. Princeps fugæ rex ipse erat: iam à Pydna cum sacris alis equitum Pellam petebat. cōfestim Cotocus sequebatur, Odrysarumq́; equitatus. cæteræ quoq; Macedonū alæ integris abibant ordinibus: quia interiecta peditū acies, cuius cædes uictores tenebant, immemores fecerat sequendi equites. Diu phalanx à fronte, à lateribus, ab tergo cæsa est: postremo qui ex hostium manibus elapsi erant, inermes ad mare fugientes, quidā aquam etiam ingreßi, manus ad eos qui in classe erant tendētes, suppliciter uitā orabant. & cum scaphas concurrere undiq; ab nauibus cernerent, ad excipiendos sese uenire rati, ut caperent potius quàm occiderent: longius in aquam quidam etiam natantes progreßi sunt. Sed cum hostiliter è scaphis cæderentur, retro qui poterant nando repetentes terram, in aliam fœdiorē pestem incidebant: Elephanti enim ab rectoribus ad litus acti exeunteis obterebant elidebantq́;. Facile cōueniebat Romanis nunquam una acie tantum Macedonū interfectum. Cæsa enim ad XX. milia hominum sunt: ad sex M. qui Pydnam ex acie perfugerant, uiui in potestatem peruenerunt: & uagi è fuga V. M. hominum capta. Ex uictoribus ceciderunt nō plus centum, & eorum multo maior pars Peligni: uulnerati aliquāto plures sunt. Quòd si maturius pugnari cœptū esset, ut satis diei uictoribus ad persequendū superesset, deletæ omnes copiæ forent: nunc imminens nox & fugientes texit, & Romanis pigritiē ad sequendū locis ignotis fecit. Perseus ad Pieriā syluam uia militari frequenti agmine equitū & regio comitatu fugit.

Simul

Simul in syluam uentum est, ubi plures diuersæ semitæ erant, & nox appropinquabat, cum perpaucis maxime fidis uia diuertit. Equites sine duce relicti alij aliâ in ciui tates suas dilapsi sunt: perpauci inde Pellā celerius quàm ipse Perseus, quia rectâ expedita uia ierant, peruenerunt. Rex ad mediam ferme noctem terrore & uarijs difficultatibus uiæ uexatus est. In regia Perseo qui Pellæ præerat Euctus regijq; pueri præsto erāt: contra eà amicorum qui alij alio casu seruati ex prælio Pellam uenerant, cum sæpe accersiti essent, nemo ad eum uenit. Tres erant tantū cum eo fugæ comites, Euander Cretensis, Neōn Boëtius, & Archidamus Aetolus. Cum ijs iam metuens, ne qui uenire ad se abnuerent, maius aliquid mox auderent, quarta uigilia profugit. Secuti eum sunt admodum D. Cretenses: petebat Amphipolim. sed nocte à Pella exierat, properans ante lucē Axium amnem traijcere, eum finē sequēdi propter difficultatē transitus fore ratus Romanis. Con sulē cū se in castra uictor recepisset, ne sincero gaudio frueretur, cura de minore filio stimulabat. P. Scipio is erat, Africanus & ipse postea deleta Carthagine appellatus, naturalis consulis Pauli, adoptione Africani nepos. Is septimum decimum tunc annū agens, quod ipsum curā augebat, dum effuse sequitur hostes in partem aliā turba ablatus erat: & serius cum redijsset, tunc demū recepto sospite filio uictoriæ tantæ gaudium consul sensit. Amphipolim cum iam fama pugnæ peruenisset, concursusq; matronarum in templum Dianæ, quam Tauropolon uocant, ad opem exposcendam fieret, Diodorus qui præerat urbi metuens ne Thraces, quorū duo milia in præsidio erant, urbem in tumultu diriperent, ab subornato ab se per falaciam in tabellarij speciem, literas in foro medio accepit.

Scriptū

Scriptũ in ijs erat, ad Emathiam classem Romanã appulsam esse, agrosq; circa uexari: orare præfectos Emathiæ ut præsidium aduersus populatores mittat. His lectis hortatur Thracas, ut ad tuendã Emathiæ oram proficiscantur: magnam eos cædem prædamq; palatis paßim per agros Romanis facturos: simul eleuat famam aduersæ pugnæ: quæ si uera foret, alium super alium recentes ex fuga uenturos fuisse. Per hanc causam Thracibus ablegatis, simul transgressos eos Strymonẽ uidit, portas clausit. Tertio die Perseus quàm pugnatum erat, Amphipolim uenit: inde oratores cum caduceo ad Paulũ misit. Interim Hippias & Midon & Pantaucus principes amicorum regis Berœam quò ex acie confugerant, ipsi ad consulem profecti Romanis dedunt: hoc idem & aliæ deinceps metu perculsæ parabant facere. COS. nuntijs uictoriæ Q. Fabio filio & L. Lentulo, & Q. Metello cum literis Romam mißis, spolia iacentis hostium exercitus peditibus cõceßit: equitibus prædam circũiecti agri, dum ne amplius duabus noctibus à castris abessent. Ipse propius mare ad Pydnam castra mouit. Berœa primũ, deinde Thessalonica & Pella, & deinceps omnis ferme Macedonia intra biduum dedita. Pydnæi qui proximi erant nondũ miserãt legatos: multitudo incõdita plurium simul gentium, turbaq; quæ ex acie fuga in unum cõpulsa erat, consiliũ & consensum ciuitatis impediebat: nec clausæ modo portæ, sed etiã inædificatæ erãt. Mißi Midon & Pantaucus sub muros ad colloquiũ Solonis qui præsidio erat: per eũ emittitur militaris turba, oppidum deditũ, militibus datur diripiendũ. Perseus una tantũ spe Bisaltarũ auxilij tentati, ad quos nequicquã miserat legatos, in cõcionẽ proceßit Philippum secũ filiũ habẽs, ut & ipsos Amphipolitanos, &

equitum

equitũ peditumq́;,qui aut ſemper ſecuti, aut fuga eòdem
delati erant,adhortando animos confirmaret. Sed aliquo
ties dicere incipientem cum lacrymæ præpediſſent, quia
ipſe dicere nequijt,Euandro Cretenſi editis quæ agi cum
multitudine uellet,de templo deſcendit. Multitudo ſicut
ad cõſpectum regis fletũq; tam miſerabilẽ & ipſa ingemu
erat lacrymaueratq́;,ita Euandri orationẽ aſpernabatur:
& quidã auſi ſunt media ex concione ſucclamare, Abite
hinc,ne qui pauci ſuperſumus propter uos pereamus. Ho
rum ferocia uocẽ Euãdri clauſit.Rex in domũ ſe recepit,
pecuniaq́; & auro argentoq́; in lembos qui in Strymone
ſtabant delatis,& ipſe ad flumẽ deſcendit. Thraces naui
bus ſe cõmittere non auſi domos dilapſi, & aliæ militaris
generis turbæ:Cretenſes ſpẽ pecuniæ ſecuti.& quoniã in
diuidendo plus offenſionũ quàm gratiæ erat, L.talenta ijs
poſita ſunt in ripa diripienda. Ab hac direptione cũ per
tumultũ naues conſcenderent,lembũ unum in oſtio amnis
multitudine grauatũ merſerũt.Galipſum eo die,poſtero,
Samothracã quam petebant perueniunt: ad duo milia ta-
lentûm perueċta eò dicũtur.Paulus per omnes deditas ci-
uitates dimiſsis qui præeſſent,ne qua iniuria in noua pace
uictis fieret:retẽtisq; apud ſe caduceatoribus regis,P. Na
ſicam ignarus fugæ regis Amphipolim miſit cum modica
peditum equitum'que manu,ſimul ut Sinticen euaſtaret,
& ad omnes conatus regis impedimento eſſet. Inter hæc
Meliboea à Cn.Octauio capitur diripiturq́;:ad Aeginiũ,
ad quod oppugnandum Cn. Anitius legatus miſſus erat,
CC.eruptione ex oppido facta amiſsi ſunt, ignaris Aegi-
nienſibus debellatũ eſſe.COS. à Pydna profectus cum to
to exercitu die altero Pellam peruenit:& cum caſtra M.
paſſus inde poſuiſſet, per aliquot dies ibi ſtatiua habuit,
ſitum

situm urbis undiq; aspiciens, quam non sine causa delectã esse regiam aduertit. Sita est in tumulo uergente in occidentem hybernum: cingũt paludes inexuperabilis altitudinis æstate & hyeme, quas restagnantes faciunt lacus. In ipsa palude quà proxima urbi est, uelut insula eminet aggeri operis ingentis imposita: qui & murum sustineat, et humore circunfusæ paludis nihil lædatur. Muro urbis cõiuncta procul uidetur: diuisa est intermurali amni, & eadem ponte iuncta: ut nec oppugnante externo aditum ab ulla parte habeat, nec si quem ibi rex includat, ullum nisi per facilimæ custodiæ pontem effugium. Et gaza regia in eo loco erat: sed tum nihil præter C C C. *talenta, quæ missa Gentio regi, deinde retenta fuerant, inuentum est. Per quos dies ad Pellam statiua fuerunt, legationes frequentes quæ ad gratulandum conuenerant, maxime ex Thessalia, auditæ sunt. Nuntio deinde accepto Persea Samothracam traiecisse, profectus à Pella consul quartis castris Amphipolim peruenit. Effusa omnis obuiam turba cuiuis indicio erat, non bono ac iusto rege ob ra* * *

DECADÍS V.

LIBER V.

VICTORIAE *nũtij Quintus Fabius & Lucius Lentulus, & Quintus Metellus quanta potuit adhiberi festinatio, celeriter Romam cum uenissent, præcerptam tamen eius rei lætitiam inuenerũt. Quarto pòst die quàm cũ rege est pugnatũ, cũ in circo ludi fierent, murmur repẽte populi tota spectacula peruasit, pugnatũ in Macedonia & deuictũ regem esse: dein fremitus*

increbruit, postremo clamor plausúsq; uelut certo nũtio ui ctoriæ allato est exortus. Mirari magistratus, & quærere autorẽ repentinæ lætitiæ: qui postquã nullus erat, euanuit quidem tanquã certæ rei gaudiũ, omen tamẽ lætũ insidebat animis. Quod postquam ueris nuntijs Fabij Lentulíq; & Metelli aduẽtu firmatum est, cũ uictoria ipsa, tũ augurio animorũ suorum lætabãtur. Et aliter traditur circẽsis tur bæ nõ minus similis ueri lætitia. ad x. Cal. Octob. ludorum Romanorũ secũdo die, C. Licinio cõsuli ad quadrigas mit tendas exscendenti tabellarius, qui se ex Macedonia ueni
* re diceret, laureatas literas dicitur. quadrigis mißis cõsul currum conscendit: & cum per circum reueheretur ad fo ros publicos laureatas tabellas populo ostendit. Quibus conspectis repente immemor spectaculi populus in mediũ decurrit: eò senatum consul uocauit, recitatísq; tabellis, ex autoritate patrum pro foris publicis denuntiauit populo: L. Aemilium collegam signis collatis cum rege Perseo pugnasse: Macedonum exercitum cæsum fusumq;, regem cũ paucis fugisse: ciuitates omnes Macedoniæ in ditionem P.R. uenisse. His auditis clamor cum ingenti plausu ortus: ludis relictis domus magna pars hominum ad coniuges li berosq; lætum nuntium portabant. Tertiusdecimus dies erat ab eo quo in Macedonia pugnatũ est. Postero die senatus in curia habitus, supplicationesq; decretæ; & S. C. factum est, ut consul quos præter milites sociosq; nauales coniuratos haberet, dimitteret: de militibus socijsq; naualibus dimittendis referretur, cum legati ab L. Aemilio con
* sule, à quibus præmissus tabellarius esset. Ad v i. Calend. Octob. hora ferè secunda legati urbem ingreßi sunt: ingentem secum occurrentium quacunque ibant prosequentiumq; trahentes turbam in forum ad tribunal perrexerunt.

runt. Senatus forte in curia erat: eò legatos COS. introduxit. Ibi tantum temporis retenti dum exponerent, quantæ regiæ copiæ peditum equitum'que fuissent, quot milia ex his cæsa, quot capta forent, quàm paucorum militum iactura tanta hostium strages facta, quàm cum paucis rex fugisset: existimari Samothraciam petiturum, paratam classem ad persequendum esse, neque terra neque mari elabi posse: eadem hæc paulo pòst in concionem traducti exposuerunt: renouata'que lætitia, cum COS. edixisset, ut omnes ædes sacræ aperirentur, pro se quisq; ex concione ad gratias agendas ire dijs: ingenti'que turba nõ uirorum modo, sed etiam fœminarum conferta tota urbe deorum immortalium templa. Senatus reuocatus in curiam supplicationes ob rem egregie gestam ab L. Aemilio COS. in quinque dies circa omnia puluinaria decreuit, hostijs'que maioribus sacrificari iussit. Naues quæ in Tiberi paratæ instructæ'que stabant, ut si rex posset resistere, in Macedoniam mitterentur, subduci & in naualibus collocari: socios naualeis dato annuo stipendio dimitti, & cum his omnes qui in consulis uerba iurauerant: & quod militum Corcyræ, Brundisij, ad mare Superum, aut in agro Larinati esset (omnibus his locis dispositus exercitus fuerat, cum quo si res posceret C. Licinius collegæ ferret opem) hos omnes milites dimitti placuit. Supplicatio pro concione populi indicta est ex ante ad V. Idus Octob. cum eo die in quinque dies. Ex Illyrico duo legati C. Licinius Nerua & P. Decius nuntiarunt, exercitum Illyriorum cæsum, Gentiũ regem captũ in ditione P.R. et Illyricũ esse. Ob eas res gestas ductu auspicioq; L. Anicij Pr. senatus in triduũ supplicatiões decreuit, ut Latinæ edictæ à cõsule sunt in ante IIII. & III. et prid. Id. Nouẽb.

Tradidere quidam legatos Rhodios nondum miſſos, poſt uictoriam nũtiatam,uelut ad ludibrium ſtolidæ ſuperbiæ, in ſenatum uocatos eſſe. Ibi Agepolim principem eorũ ita locutũ:miſſos eſſe legatos ab Rhodijs ad pacem inter Romanos & Perſea faciendam,quòd id bellum graue atque incommodum Græciæ omni, ſumptuoſum ac damnoſum ipſis Romanis eſſet. Fortunam perbene feciſſe,quando finito aliter bello,gratulandi ſibi de uictoria egregia Romanis opportunitatem dediſſet. Hæc ab Rhodio dicta. Reſponſum ab ſenatu eſſe,Rhodios nec utilitatium Græciæ, neq; cura impenſarum P.R. ſed pro Perſeo legationẽ eam miſiſſe. Nam ſi ea fuiſſet cura quæ ſimularetur, tum mittendos legatos fuiſſe, cum Perſeus in Theſſaliam exercitu inducto per biennium Græcas urbes,alias obſideret, alias denuntiatione armorũ terreret. Tum nullã pacis ab Rhodijs mentionem factam: poſtquam ſuperatos ſaltus tranſgreſſosq; in Macedoniam Romanos audirent, & incluſum teneri Perſea,tunc Rhodios legationem miſiſſe, non ad ullam aliam rem,quàm ad Perſea ex imminenti periculo eripiendũ. Cum hoc reſponſo legatos dimiſſos. Per eoſdem dies & M. Marcellus ex prouincia Hiſpania decedens Marcolica nobili urbe capta x. pondo auri,& argẽti ad ſummam ſeſtertium decies in ærarium retulit. Paulus Aemilius COS. cum caſtra,ut ſuprà dictum eſt, ad Siras terræ Odomãtidicæ haberet, cum literas ab rege Perſeo per ignobiles tres legatos cerneret,& ipſe illacrymaſſe dicitur ſortis humanæ: quod qui paulò antè non contentus regno Macedoniæ Dardanos Illyriosq; oppugnaſſet, Baſtardarum ciuiſſet auxilia: is tum amiſſo exercitu, extorris regno,in paruam inſulam compulſus, ſupplex,ſani religione,non uiribus ſuis tutus eſſet. Sed poſtquam re-

gem

gem Persea consuli Paulo S. legit, miserationem omnẽ stul * titia ignorantis fortunam suam exemit. Itaq; quãquam in reliqua parte literarum minime regiæ preces erant, tamen sine responso ac sine literis ea legatio dimissa est. Sensit Perseus cuius nominis obliuiscendum uicto esset: itaq; alteræ literæ cum priuati nominis titulo missæ & petiere & impetrauere, ut aliqui ad eum mitterentur, cum quibus loqui de statu & conditione suæ fortunæ posset. Missi sunt tres legati, P. Lentulus, A. Posthumius Albinus, A. Antonius. nihil ea legatione perfectum est, Perseo regium nomẽ omni ui amplectente: Paulo, ut se suaq; omnia in fidem & clementiam P. R. permitteret, contẽdente. Dum hæc aguntur, classis Cn. Octauij Samothracam est appulsa. Is quoque præsenti admoto terrore, modo minis, modo spe perlicere ut se traderet cum conaretur, adiuuit in hoc eum res seu casu contracta, seu consilio. L. Attilius illustris adulescens cum in concione esse populum Samothracum animum aduertisset, à magistratibus petijt, ut sibi paucis alloquendi populi potestatem facerent. Permisso, Vtrum nos, hospites Samothraces, uere accepimus an falsò sacram hanc insulam & augusti totam atque inuiolati soli esse? Cũ creditæ sanctitati assentirẽtur omnes, Cur igitur, inquit, pollutã homicida sanguine regis Eumenis uiolauit? & cum omnis præfatio sacrorum eos quibus non sint puræ manus, sacris arceat, uos penetralia uestra contaminari cruẽto latronis corpore sinetis? Nobilis fama erat apud omnes Græciæ ciuitates, Eumenis regis per Euandrũ Delphis propè perpetrata cædes. Itaque præterquam quòd in potestate Romanorum sese insulamq; totam & templum cernebant esse, ne immerito quidem ea sibi exprobrari rati, Theondam qui summus magistratus apud eos erat

 (regem

(regem ipsi appellant) ad Persea mittunt, qui nuntiaret argui cædis Euandrum Cretensem: esse autem iudicia apud sese more maiorum cõparata, de ijs qui incestas manus intulisse intra terminos sacratos templi dicantur. Si confideret Euander innoxiũ se rei capitalis argui, ueniret ad causam dicendam: si committere se iudicio non auderet, liberaret religione templum ac sibimet ipse cõsuleret. Perseus euocato Euandro, iudicium subeundi nullo pacto autor esse: nec causa nec gratia parem fore. Suberat & ille metus, ne damnatus autorem se nefandi facinoris protraheret. Reliqui quid esset, nisi ut fortiter moriatur. Nihil palàm abnuere Euãder. Sed cum ueneno se malle mori quam ferro dixisset, occulte fugam parabat. Quod cum renuntiatum regi esset, metuens ne, tanquam à se subtracto pœnæ reo, iram Samothracũ in se converteret, interfici Euandrum iussit. Qua perpetrata temere cæde, subijt extemplo animum, in se nimirum receptam labem quæ Euandri fuisset: ab illo Delphis uulneratum Eumenen, ab se Samothracæ Euandrum occisum: ita duo sanctissima in terris tẽpla, se uno autore sanguine humano uiolata. Huius rei crimen corrupto pecunia Theonda auertitur, ut renuntiaret populo Euandrum sibi ipsum mortem consciisse. Cæterũ tanto facinore in unicum relictum amicum, ab ipso per tot casus expertum, proditumq; quia non prodiderat, omnium ab se abalienauit animos. pro se quisque transire ad Romanos: fugæq; consilium capere solum propè relictũ coëgerunt: Oroandẽq; Cretensem, cui nota Thraciæ ora erat, quia mercaturas in ea regione fecerat: appellat, ut se sublatum in lembum ad Cotym deueheret. Demetrium est portus in promontorio quodam Samothracæ: ibi lembus stabat. Sub occasum solis deferuntur quæ ad usum necessaria

ria erant, defertur & pecunia quanta clàm deferri poterat. Rex ipse nocte media cum tribus cõscijs fugæ per po sticum ædium in propinquum cubiculo hortum, atq; inde maceriam ægre transgressus ad mare peruenit. Oroandes iam tum dum pecunia deferretur, primis tenebris soluerat nauem, ac per altum Cretam petebat. Postquam in portu nauis non inuenta est, uagatus Perseus aliquandiu in litto re, postremo timens lucem iam appropinquantem, in hospitium redire non ausus, in latere templi prope angulum obscurum delituit. Pueri regij apud Macedonas uocaban tur principum liberi ad ministeriũ electi regis: ea cohors persecuta regem fugiẽtem, ne tum quidem abscedebat, donec iussu Cn. Octauij pronuntiatum est per præconem: regios pueros Macedonasq; alios qui Samothracæ essent, si transirent ad Romanos incolumitatem libertatem'que & sua omnia seruaturos, quæ aut secũ haberent, aut in Macedonia reliquissent. Ad hanc uocem transitio omnium facta est, nominaq; dabant ad C. Posthumium tribunum militum. Liberos quoque paruos regios Ion Thessalonicensis Octauio tradidit: nec quisquam præter Philippum maximum natu è filijs cum rege relictus. Tum sese filiumq; Octauio tradidit, fortunam deosq; quorum templo erant, nulla ope supplicem iuuanteis accusans. In prætoriam nauem imponi iussus, eôdem & pecunia quæ superfuit delata est, extemploq; classis Amphipolim repetit. Inde Octauius regem in castra ad COS. misit, præmissis literis ut in potestate eum esse & adduci sciret. Secundam eam Paulus, sicut erat, uictoriam ratus, uictimas cecidit eo nuntio: & consilio aduocato literas Pr. cum recitasset, Q. Aelium Tuberonem obuiam regi misit, cæteros manere in prætorio frequenteis iussit. Non aliâs ad ullum

ſpectaculum tanta multitudo occurrit. Patrum ætate Syphax rex captus in caſtra Romana adductus erat: præter quàm quòd nec ſua, nec gentis fama comparandus, tunc quoq; acceßio Punici belli fuerat, ſicut Gentius Macedonici. Perſeus caput belli erat: nec ipſius tantũ, patris auiq; quos ſanguine ac genere contingebat, fama conſpectum eum efficiebat: ſed effulgebant Philippus ac Magnus Alexander, qui ſummum imperium in orbe terrarum Macedonum fecerant. Pullo amictus illo Perſeus ingreſſus eſt caſtra, nullo ſuorum alio comite qui ſocius calamitatis miſerabiliorem eum faceret. progredi præ turba occurrẽtium ad ſpectaculum non poterat, donec C O S. *lictores miſiſſet, qui ſummouendo iter ad prætorium facerent. Conſurrexit* C O S. *& iußis ſedere alijs, progreſſusq; paulum introeunti regi dextram porrexit: ſummittentemq; ſe ad pedes ſuſtulit: nec attingere genua paſſus, introductum in tabernaculum aduerſus aduocatos in conſiliũ conſidere iuſſit. Prima percontatio fuit, qua ſubactus iniuria contra* P. R. *bellum tam infeſto animo ſuſcepiſſet, quo ſe regnũq; ſuum ad ultimum diſcrimen adduceret. Cum reſponſum expectantibus cũctis, terram intuens diu tacitus fleret, rurſum* C O S. *Si iuuenis regnum accepiſſes, minus equidem mirarer ignoraſſe te quàm grauis aut amicus, aut inimicus eſſet* P. R. *nũc uero cum & bello patris tui, quod nobiſcũ geßit, interfuiſſes, & pacis poſteà, quam cum ſumma fide aduerſus eum coluimus, meminiſſes, quod conſilium quorum & uim bello & fidem in pace expertus eſſes, cum ijs tibi bellum eſſe quàm pacem malle? Nec interrogatus, nec accuſatus cum reſponderet: Vtcunque tamen hæc ſiue errore humano, ſeu caſu, ſeu neceßitate inciderunt, bonum animum habe: multorum regum, populorum, caſibus*

* (margin mark)

bus cognita P.R.clementia non modo ſpem tibi,ſed propè certam fiduciā ſalutis præbet. Hæc Græco ſermone Perſeo,Latinè deinde ſuis.Exēplum inſigne cernitis, inquit, mutationis rerum humanarum : uobis hoc præcipue dico iuuenes:ideo in ſecundis rebus nihil in quenquam ſuperbe ac uiolēter conſulere decet, nec præſenti credere fortunæ, cum quid ueſper ferat incertum ſit.Is demum uir erit,cuius animū nec proſpera ſtatu ſuo efferet, nec aduerſa infringet.Conſilio dimiſſo tuendi cura regis Q.Aelio mandatur. Eo die & inuitatus ad conſulem Perſeus, & alius omnis ei honos habitus eſt, qui haberi in tali fortuna poterat. Exercitus deinde in hyberna dimiſſus eſt:maximā partem copiarum Amphipolis,reliquas propinquæ urbes acceperunt. Hic finis belli, cum quadriennium continuum bellatum eſſet inter Romanos ac Perſea,fuit:idemq; finis inclyti per Europæ plerunque atq; Aſiam omnem regni. Viceſimum ab Carano qui primus regnauit,Perſea numerabant.Perſeus Q.Fuluio,L.Manlio COSS.regnū accepit:à ſenatu rex eſt appellatus M.Iunio,A.Mālio COSS. regnauit XI. annos. Macedonum obſcura admodum fama uſque ad Philippum Amyntæ filium fuit : inde ac per eum creſcere cum cœpiſſet,Europæ ſe tamen finibus continuit,Græciam omnem & partem Thraciæ atque Illyrici amplexa.Superfudit deinde ſe in Aſiam:& XIII.annis quibus Alexander regnauit,primum omnia, quà Perſarum propè immenſo ſpatio imperium fuerat, ſuæ ditionis fecit.Arabas hinc Indiamq;, quà terrarum ultimus finis Rubrum mare amplectitur,peragrauit. Tum maximū in terris Macedonum regnum nomenq;, inde morte Alexandri diſtractum in multa regna : dum ad ſe quiſq; opes rapiunt lacerantes uiribus, à ſummo culmine fortunæ ad

mmm 5 ultimum

ultimum finem centum quinquaginta annos ſtetit. Victoriæ Romanæ fama cũ peruaſiſſet in Aſiam, Antenor qui cum claſſe lemborum ad Phanas ſtabat, Caſſandriam inde traiecit. C. Popilius qui ad Delum præſidio nauibus Macedoniam petentibus erat, poſtquam debellatum in Macedonia & ſtatione ſummotos hoſtium lembos audiuit, dimiſsis & ipſe Atticis nauibus, ad ſuſceptam legationem peragendam nauigare Aegyptum pergit: ut prius occurrere Antiocho poſſet, quàm ad Alexandreæ mœnia accederet. Cum prætervueherentur Aſiam legati & Loryma ueniſſent, qui portus x x. paulo amplius milia ab Rhodo abeſt, ex aduerſo urbi ipſi poſitus: principes Rhodiorum occurrunt (iam enim eò quoq; uictoriæ fama perlata erat) orantes ut Rhodum deueherentur. pertinere id ad famam ſalutemq; ciuitatis, noſcere ipſos omnia quæ acta eſsent agerenturq; Rhodi, & comperta per ſe, non uulgata fama Romam referre. Diu negantes perpulerunt, ut moram nauigationis breuem pro ſalute ſociæ urbis paterentur. Poſtquam Rhodum uentum eſt, in concionem quoq; eos iijdem precibus pertraxerunt. Aduentus legatorum auxit potius timorem ciuitati quàm minuit: omnia enim Popilius, quæ ſinguli uniuerſi'que eo bello hoſtiliter dixerant fecerant'que, retulit: & uir aſper ingenio augebat atrocitatem eorum quæ dicerentur, uultu truci & accuſatoria uoce, ut cum propriæ ſimultatis nulla cauſa cum ciuitate eſſet, ex unius ſenatoris Romani acerbitate, qualis in ſe uniuerſi ſenatus animus eſset, coniectarent. C. Decimij moderatior oratio fuit: qui in pleriſq; eorum quæ commemorata à Popilio eſsent, culpam nõ penes populũ, ſed penes paucos concitores uulgi eſſe dixit: eos uenalem linguam habenteis decreta plena regiæ aſſentationis feciſſe,

& eas

*& eas legationes misisse, quarum Rhodios semper nō minus puderet quàm pœniteret: quæ omnia, si tamen populo * foret, in capita noxiorum uersura. Cum magno assensu auditus est, non magis eò quòd multitudinis noxam eleuabat, quàm quòd culpam in autores uerterat. Itaque cum principes eorum Romanis responderent, nequaquam tamen tam grata oratio eorum fuit, qui quæ Popilius obiecerat, diluere utcunque conati sunt: quàm eorū qui Decimio in autoribus ad piaculum noxæ obijciendis assensi sunt. Decretū igitur extemplo, ut qui pro Perseo aduersus Romanos dixisse quid aut fecisse conuincerentur, capitis condemnarentur. Excesserunt urbe sub aduentum Romanorum quidam, alij mortem sibi consciuerunt. Legati nō ultra quàm quinq; dies Rhodi morati, Alexandriam proficiscuntur. Nec eo segnius iudicia ex decreto coram his făcto Rhodi exercebàtur: quàm perseuerantiam in exequēda re Decimij lenitas. Cum hæc gererentur, Antiochus frustra tentatis mœnibus Alexandriæ abscesserat: cæteráque Aegypto potitus, relicto Memphi maiore Ptolemæo, cui regnum quæri suis uiribus simulabat, ut uictorem mox aggrederetur, in Syriam exercitum abduxit. Nec huius uoluntatis eius ignarus Ptolemæus, dum conterritum obsidionis metu minorem fratrem haberet, posse se recipi Alexandreæ & sorore adiuuāte & non repugnantibus fratris amicis ratus: primum ad sororē, deinde ad fratrē amicosq́; eius nō prius destitit mittere quàm pacem cum ijs cōfirmaret. Suspectum Antiochum effecerat, quòd cætera Aegypto sibi tradita Pelusij ualidum relictum erat præsidium: apparebat claustra Aegypti teneri, ut cū uelit, rursus exercitum induceret. Bello intestino cum fratre eum exitum fore, ut uictor fessus certamine nequaquam par Antio-*

cho

*cho futurus esset. Hæc prudenter animaduersa à maiore, cum assensu minor frater quiq; cum eo erant acceperunt: soror plurimum adiuuit, non consilio modo, sed etiam precibus. Itaque consentientibus cunctis pace facta Alexandream recipitur, ne multitudine quidem aduersante: quæ in bello non per obsidionem modo, sed etiam postquam à mœnibus abscessum est, quia nihil ex Aegypto subuehebatur, omnium rerum attenuata inopia erat. His cum lætari Antiochũ conueniens esset, si reducendi eius causa exercitum Aegyptum induxisset, quo specioso titulo ad omneis Asiæ & Græciæ ciuitates legationibus recipiẽdis literisq; dimittendis usus erat: adeo est offensus, ut multo acrius infestiusq; aduersus duos, quàm ante aduersus unũ pararet bellum. Cyprum extemplo classem misit: ipse primo uere cum exercitu Aegyptum petens in Cœlen Syriam processit. Circa Rhinocolura Ptolemæi legatis agentibus gratias, quòd per eum regnum patrium recepisset, petentibusq; ut suum munus tueretur, & diceret potius quid fieri uellet, quàm hostis ex socio factus ui atque armis ageret, respondit: non aliter neque classem reuocaturum, neque exercitum reducturum, nisi sibi & tota Cypro et Pelusio agroq; qui circa Pelusiacum ostium Nili esset cederet: diemq; præstituit, intra quam de conditionibus peractis respõsum acciperet. Postquam dies data inducijs præterijt, nauigantibus hostio Nili ad Pelusium per deserta * Arabiæ ad Memphim incolebãt, & ab cæteris Aegyptijs partim uoluntate, partim metu, ad Alexandriã modicis itineribus descendit. Ad Leusinẽ transgresso flumen, qui locus quatuor milia ab Alexandria abest, legati Romani occurrerunt. Quos cum aduenienteis salutasset, dextramq; Popilio porrigeret, tabellas ei Popilius scriptũ habenteis*

tradit,

tradit, atq; omnium primum id legere iubet. Quibus perlectis, cũ se cõsideraturum adhibitis amicis quid faciendũ sibi esset dixisset: Popilius pro cætera asperitate animi uirga quam in manu gerebat circunscripsit regem, ac prius quàm hoc circulo excedas, inquit, redde responsum senatui quod referam. Obstupefactus tam uiolento imperio pàrumper cum hæsitasset, Faciam, inquit, quod censet senatus. Tum denum Popilius dextram regi tanquam socio atque amico porrexit. Die deinde finita cũ excessisset Aegypto Antiochus, legati concordia etiam autoritate sua inter fratres firmata, inter quos uixdum conuenerat, pars Cyprum nauigant: & inde quæ iã uicerat prælio Aegyptias naues classem Antiochi dimittunt. Clara ea per genteis legatio fuit, quòd haud dubie adempta Antiocho Aegyptus habenti iam, redditumq; patrium regnum stirpi Ptolemæi fuerat. COSS. eius anni sicut alterius clarus cõsulatus insigni uictoria, ita alterius obscura fama, quia materiam res gerendi nõ habuit. Iam primũ cum legionibus ad conueniendum diem dixit, nõ auspicato templum intrauit: uitio diem dictam esse augures, cum ad eos relatũ est, decreuerunt. Profectus in Galliam circa Macros campos ad monteis Siciminam & Papinum statiua habuit: deinde circa eadem loca cũ socijs nominis Latini hybernabat. Legiones Romanæ, quod uitio dies exercitui ad conueniendum dicta erat, Romæ manserant. Et prætores, præter C. Papirium Carbonẽ cui Sardinia euenerat, in prouincias iere: eum ius dicere Romæ (nã eam quoq; sortẽ habebat) inter ciues & peregrinos patres censuerant. Et Popilius & ea legatio quæ missa ad Antiochũ erat, Romam redijt: retulit controuersias inter reges sublatas esse, exercitũq; ex Aegypto in Syriam reductum. Pòst ipsorũ regum legati ue

ti uenerunt: Atiochi legati referentes omni uictoria potio rem pacem regi quæ senatui placuisset uisam, cumq; haud secus quàm deorum imperio legatorum Romanorum iussis paruisse. gratulati deinde uictoriam sunt, ad quam ope si quid imperatum foret, adfuturũ regem fuisse. Ptolemæi legati communi nomine regis & Cleopatræ gratias egerunt. plus eos S. P. Q. R. *quàm parentibus suis, plus quàm dijs immortalibus debere: per quos obsidione miserrima liberati essent, regnum patrium propè amissum recepissent. Responsum ab senatu est, Antiochum rectè atq; ordine fecisse quòd legatis paruisset, gratumq; id esse* S. P. Q. R. *Regibus Aegypti Ptolemæo Cleopatræq; si quid per se boni commodiq; euenisset, id magnopere senatum lætari, daturumq; operam, ut regni sui maximum semper præsidium positum esse in fide populi Romani ducãt. Munera legatis ut ex instituto mittenda curaret, C. Papirio prætori mã datum. Literæ deinde Macedonia allatæ, quæ uictoriæ lætitiam geminarent: Persea regem in potestatem* C O S. *uenisse. Dimißis legatis, disceptatũ inter Pisanos Lunẽsesq; legatos: Pisanis querẽtibus agro se à colonis Romanis pelli, Lunensibus affirmantibus eum de quo agatur à triumuiris agrum sibi aßignatum esse. Senatus qui de finibus cognoscerent statuerentq; quinqueuiros misit, Q. Fabium Buteonem, P. Cornelium Blasionem, T. Sempronium Muscam, L. Næuium Balbum, C. Apuleium Saturninum. Et ab Eumene & ab Attalo, & ab Athenæo fratribus communis legatio de uictoria gratulatum uenit. Et Masgabæ regis Masanissæ filio Puteolis nauem egresso præsto fuit obuiam missus cum pecunia L. Manlius quæstor, qui Romam eum publico sumptu perduceret. Aduenienti extemplo senatus datus est. Is adulescens ita locutus est, ut*

quæ

quæ rebus grata erant, gratiora uerbis faceret. Commemo *rauit quot pedites equitesq́;, quot elephantos, quantum frumenti eo quadriennio pater suus in Macedoniam mi= sit. Sed duas res ei rubori fuisse, unam quòd rogasset eum per legatos senatus quæ ad bellum opus esset, & non im= perasset, alteram quòd pecuniam ei pro frumēto misisset. Masanissam meminisse regnum à populo Romano par= tum auctum'que & multiplicatum habere: usu regni con tentum, scire dominium & ius eorum qui dederint esse. Sumere itaque eosdem non se rogare æquum esse: neque emere ea ex fructibus agri ab se dati quæ ibi proueniant. Id Masanissæ satis esse & fore, quod populo Romano su= peresset. Cum ijs mandatis à patre profectum, postea con secutos equites, qui deuictam Macedoniam nuntiarent: gratulatum'que senatui iuberent indicare, tantæ eam rem lætitiæ patri suo esse, ut Romam uenire uelit, Iouiq́; Opt. Max. in Capitolio sacrificare & grates agere: id, ni= si molestum sit, ut ei permittatur ab senatu petere. Respon sum regulo est: Facere patrem eius Masanissam quod ui= rum gratum bonum'que facere deceat, ut pretium hono= remq́; debito beneficio addat. Et populum Romanum ab eo bello Punico forti fideli'que opera adiutū, & illum fa= uente regnum populo Romano adeptum: æquitate sua po stea trium regum bellis deinceps, omnibus functū officijs. Victoria uero populi Romani lætari eum regem mirum non esse, qui sortem omnem fortunæ regni'que sui cum re= bus Romanis immiscuisset. Grates dijs pro populi Ro= mani uictoria apud suos penates ageret, Romæ filium pro eo acturum. Gratulatum quoque satis suo ac patris nomine esse. Ipsum relinquere regnum & Africa excede re, præterquā quòd illi inutile esset, nō esse è reipub. P.R.*

sena

senatum censere. petenti Masgabæ ut Hanno Hamilcaris
* *filius obses in locum exigeret. Munera ex senatus consul to emere regulo quæstor iussus ex* C. *pondo argenti, & prosequi eum* Puteolos, *omnemq; sumptum quoad in Ita=lia esset præbere, & duas naues conducere, quibus ipse co mitesq; regis in Africam deueherentur: & comitibus o=mnibus liberis seruisq; uestimẽta data.* Haud *ita multo pòst de altero Masanissæ filio Misagene literæ allatæ sunt: mis sum eum ab* L. Paulo *post deuictum Persea in Africam cũ equitibus suis, nauigantem dispersa classe in* Hadriatico *mari Brundisium tribus nauibus ægrum delatum.* Ad *eum cum ijsdem muneribus, quæ data Romæ fratri eius erant,* L. Stertinius *quæstor Brundisium missus: iussusq; curare ut ædes hospi*

* *

In *quatuor urbanas tribus descripti erant libertini, præ=ter eos quibus filius quinquenni maior ex* S. C. *esset.* Eos *ubi proximo lustro censi essent censeri iusserunt: & eos qui prædium prædia'ue rustica pluris sestertium* X X X. *milium haberent, censendi ius factum est.* Hoc *cum ita ser=uatum esset, negabat Claudius suffragij lationem iniussu populi censorem cuiquam homini, nedum ordini uniuerso adimere posse. Neq; enim si tribu mouere posset, quod sit nihil aliud quàm mutare iubere tribũ, ideo omnibus* V. & X X X. *tribubus emouere posse: id est ciuitatem libertatẽq; eripere, non ubi censeatur finire, sed censu excludere.* Hæc *inter ipsos disceptata; postremo eò descensum est, ut ex* IIII. *urbanis tribubus unam palàm in atrio* Li=*bertatis sortirentur, in quam omnes qui seruitutem ser=uissent conijcerent.* Exquilinæ *sors exijt; in ea* Tib. Grac*chus pronuntiauit libertinos omneis censeri placere.* Ma=

gno

gno ea res honori censoribus apud senatum fuit. gratiæ actæ & Sempronio, qui in bene cœpto perseuerasset: & Claudio, qui non impedisset. Plures quàm à superioribus, & senatu emoti sunt, & equos uendere iußi: omnes ijdem ab utroq; & tribu remoti, & ærarij facti: neque ullius quem alter notaret, ab altero leuata ignominia. Petentibus ut ex instituto ad sarta tecta exigenda, & ad opera quæ locassent probanda, anni & bimensis tempus prorogaretur: Cn. Tremellius tribunus, quia lectus non erat in senatum, intercesit. Eodem anno C. Cicereius ædem in monte Albano dedicauit, quinquennio postquam uouit. Flamen Martialis inauguratus est eo anno L. Posthumius Albinus. Q. Aelio, M. Iunio COSS. *de prouincijs referentibus censuere patres duas prouincias Hispaniam rursus fieri, quæ una per bellum Macedonicum fuerat: & Macedoniam Illyricumq; eosdem L. Paulum, & L. Anicium obtinere, donec de sententia legatorum & res bello turbatas, & statum alium eius regni formando composuissent.* COSS. *Pisæ & Gallia decretæ cum binis legionibus peditum, & equitum quadringentis. Prætorum sortes fuere, Q. Caßij urbana, M. Iuuentij Taluæ inter peregrinos, Tib. Claudij Neronis Sicilia, Cn. Fuluij Hispania citerior, C. Licinij Neruæ ulterior. A. Manlio Torquato Sardinia obuenerat: nequijt ire in prouinciam ad res capitaleis quærendas ex S.C. retentus. De prodigijs deinde nuntiatis senatus est consultus. Aedes deorum penatium in Velia de cœlo tacta erat, & in oppido Mineruio duæ portæ & muri aliquantum. Anagniæ terra pluerat, & Lanuuij fax in cœlo uisa erat. Et Calatiæ in publico agro M. Valerius ciuis Romanus nuntiabat è foco suo sanguine per triduum & duas noctes*

nnn manasse.

manasse. Ob id maxime Xuiri libros adire iussi, supplicationem in diem unum populo edixerunt, & L. capris in foro sacrificauerunt, & aliorum prodigiorum causa diem alterum supplicatio circa omnia puluinaria fuit, & hostijs maioribus sacrificatū est, & urbs lustrata. Inde quòd ad honorem deûm immortalium pertineret, decreuit senatus, ut quoniam perduelles superati Perseus & Gentius reges cum Macedonia atq; Illyrico in potestate P.R. essent: ut quanta dona Ap. Claudio, M. Sempronio COSS. ob deuictum Antiochum regem data ad omnia puluinaria essent, tāta Q. Caßius & M. Iuuentius Prr. curarēt dāda. Legatos deinde, quorū de sentētia impp. L. Paulus, L. Anicius, cōponerent res, decreuerūt: decē in Macedoniā, quinq; in Illyricū. In Macedoniā sunt hi nominati, A. Posthumius Luscus, C. Claudius, ambo censorij: C. Licinius Crassus collega in consulatu Pauli, tum prorogato imperio prouinciā Galliam habebat. His cōsularibus addidere Cn. Domitiū Aenobarbum, Ser. Cornelium Syllam, L. Iuniū, C. Antistium Labeonē, T. Numisium Tarquiniēsem, A. Terentiū Varronē. In Illyricum autem hi nominati, P. Aelius Ligus cōsularis, C. Cicereius, & Cn. Bæbius Pamphilus (hic priore anno, Cicereius multis antè annis Pr. fuerat) P. Terentius Tuscīueicanus, P. Manilius. Moniti deinde COSS. à patribus, ut quoniā alterū ex his succedere C. Licinio, qui legatus nominatus erat, in Galliam oporteret: primo quoq; tēpore prouincias aut compararēt inter se, aut sortirentur. sortiti sunt. M. Iunio Pisæ obuenerunt (quē prius quàm in prouinciā iret, legationes quæ undiq; Romā gratulatum cōuenerunt, introducere in senatū placuit) Q. Aelio Gallia. Cæterū quanquam tales uiri mitterētur, quorū de consilio sperari posset impp. nihil

indignum

indignũ nec clemẽtia, nec grauitate P. R. decreturos esse: tamen in senatu quoq; agitata est summa cõsiliorũ, ut inchoata omnia legati ab domo ferre ad imperatores possent. Omniũ primũ liberos esse placebat Macedonas atq; Illyrios, ut omnibus gẽtibus appareret, arma P. R. non liberis seruitutẽ, sed cõtrà seruientibus libertatẽ afferre: ut & in libertate gentes quæ essent tutã eam sibi perpetuãq; sub tutela esse: & quæ sub regibus uiuerẽt, & in præsens tẽpus mitiores eos iustioresq; respectu populi Romani habere se: & si quãdo bellum cum populo Romano regibus fuisset suis, exitum eius uictoriam Romanis, sibi libertatẽ allaturum crederent. Metalli quoq; Macedonici quod ingens uectigal erat, locationesq; prædiorum rusticorum tolli placebat. Nam neq; sine publicano exerceri posse: & ubi publicanus est, ibi aut ius publicum uanum, aut libertatẽ socijs nullã esse. Ne ipsos quidẽ Macedonas idem exercere posse: ubi in medio præda administrãtibus esset, ibi nunquam causas seditionum & certaminis defore. Commune consilium gentis esset, ne improbum uulgus à senatu aliquando libertatem salubri moderationi datam, ad licentiam pestilentẽ traheret. In quatuor regiones describi Macedoniam, ut suum quæq; consilium haberet, placuit: & dimidium tributi quàm quod regibus ferre soliti erãt, populo Romano pendere. Similia his & in Illyricum mandata: cætera ipsis imperatoribus legatis'que relicta, in quibus præsens tractatio rerum certiora subiectura erat consilia. Inter multas regum gentium'que & populorum legationes Attalus frater regis Eumenis maxime conuertit in se omnium oculos animos'que. exceptus enim est ab his qui simul eo bello militauerant, haud paulo benignius quàm si ipse rex Eumenes uenisset. Adduxerant

cum duæ in ſpeciem honeſtæ res: una gratulatio conueniens in ea uictoria quam ipſe adiuuiſſet: altera querimonia Gallici tumultus, Aduertæq; gladijs regnum in dubium adductum eſſe. Suberat & ſecreta ſpes honorum præmiorumq; ab ſenatu, quæ uix ſalua pietate eius contingere poterant. Erant enim quidam Romanorum quoque non boni autores, qui ſpe cupiditatem eius elicerent: eam opinionem de Attalo & Eumene Romæ eſſe, tanquam de altero Romanis certo amico, altero nec Romanis, nec Perſi fido ſocio. Itaque uix ſtatui poſſe, utrum quæ pro ſe, an quæ contra fratrem petiturus eſſet, ab ſenatu magis impetrabilia forent: adeo uniuerſos omnia & huic tribuere, & illi uero negare. Eorum hominum (ut res docuit) Attalus erat, qui quantum ſpes ſpopondiſſet cuperent, ni unius amici prudēs monitio uelut frænos animo eius geſtienti ſecundis rebus impoſuiſſet. Stratius cum eo fuit medicus, ad id ipſum à non ſecuro Eumene Romā miſſus ſpeculator rerum quæ à fratre agerētur, monitorq; fidus, ſi decedi fide uidiſſet. Is ad occupatas iam aures ſollicitatumq; iam animum cum ueniſſet, aggreſſus tempeſtiuis temporibus rem propè prolapſam reſtituit: alijs alia regna creuiſſe rebus dicendo, regnum eorum nouum, nullis uetuſtis fundatū opibus fraterna ſtare concordia: quòd unus nomen regium & præcipuum capitis inſigne gerat, omnes fratres regnent. Attalum uero, quia ætate proximus, quis non pro rege habeat: neq; eo ſolum quia tantas præſentes eius opes cernat, ſed quòd haud ambiguum propediem regnaturum eum infirmitate ætateq; Eumenis eſſet nullam ſtirpem liberûm habentis (necdum enim agnouerat eum qui poſtea regnauit) Quid attineret uim afferre rei ſuæ ſponte mox ad eum aduenturæ? Ac-

ceßiſſe

cessisse etiam nouam tempestatem regno tumultus Gallici, cui uix consensu & concordia regum resisti queat. Si uero ad externum bellum domestica seditio adijciatur, si sti non posse: nec aliud eum quam ne frater in regno moriatur, sibi ipsi spem propinquam regni erepturum. Si utraq; gloriosa res esset, & seruasse fratri regnum & eripuisse, seruati tamen regni quae iuncta pietati sit potiorem laudē fuisse. Sed enimuero cum detestabilis altera res & proxima parricidio sit, quid ad deliberationē dubij super esse? Vtrum enim partē regni petiturum esse, an totum erepturum? si partem: ambo infirmos distractis uiribus, & omnibus iniurijs obnoxios fore. Si totum: priuatū'ne ergo maiorē fratrem, an exulē illa aetate, illa corporis infirmitate, an ultimum mori iussurum? Egregium enim, ut fabulis traditus impiorum fratrum euentus taceatur, Persei exitū uideri: qui ex fraterna caede raptum diadema, in templo Samothracum, uelut praesentibus dijs exigentibus poenas, ad pedes uictoris hostis prostratus posuerit. Eos ipsos, qui non illi amici, sed Eumeni infesti, stimulent eum, pietatem constantiamq; laudaturos, si fidem ad ultimum fratri praestitisset. Haec plus ualuere in Attali animo. Itaq; intro ductus in senatum, gratulatus uictoriam, & sua merita eo bello, fratrisq; (si qua erant) & Gallorum defectionem, quae nuper ingenti motu facta erat, exposuit. Petijt ut legatos mitteret ad eos, quorum autoritate ab armis auocarentur. His pro regni utilitate editis mandatis, Aenum sibi & Maroneam petijt. Ita destituta eorum spe, qui fratre accusato partitionem regni petiturum crediderant, curiam excessit. Vt raro aliâs quisquam rex aut priuatus, tanto fauore, tantoq; omnium assensu est auditus: omnibus honoribus muneribusq; & praesens est cultus, &

proficiscentem prosecuti sunt. Inter multas Asiæ Græciæq; legationes, Rhodiorum maxime legati ciuitatem conuerterunt. Nam cum primo in ueste candida uisi essent, quòd & gratulanteis decebat, &, si sordidam uestem habuissent, lugentium Persei casum præbere speciem poterant: postquam consulti ab Marco Iunio consule patres, stantibus in comitio legatis, an locum lautia senatumq; darent, nullum hospitale ius in ijs seruandum censuerunt: egressus è curia consul, cum Rhodij gratulatum se de uictoria purgatumq; ciuitatis crimina dicentes uenisse, petissent ut senatus sibi daretur, pronuntiat: socijs & amicis, & alia comiter atque hospitaliter præstare Romanos, & senatum dare consuesse: Rhodios non ita meritos eo bello, ut amicorum sociorum numero habendi sint. His auditis prostrauerunt se omnes humi, consulemq; & cunctos qui aderant orantes, ne noua falsaq; crimina plus obesse Rhodijs æquum censerent, quàm antiqua merita, quorum ipsi testes essent. Extemplo ueste sordida sumpta domos principum cum precibus ac lacrymis circumibant orantes ut prius cognoscerent causam quàm condemnarentur. Marcus Iuuentius Talua prætor, cuius inter ciues & peregrinos iurisdictio erat, populum aduersus Rhodios incitabat: rogationemq; promulgauerat, ut Rhodijs bellum indiceretur, & ex magistratibus eius anni deligerent qui ad id bellum cum classe mitteretur, se eum sperans futurum esse. Huic actioni Marcus Antonius & Marcus Pomponius tribuni plebis aduersabantur. Sed & prætor nouo maloq; exemplo rem ingressus erat, quòd antè non consulto senatu, non consulibus certioribus factis, de sua unius sententia rogationem ferret: uellent iuberent'ne Rhodijs bellum indici: cum antea semper prius

senatus

ſenatus de bello conſultus eſſet, deinde ad populum la=tum. & tribuni plebis, cum ita traditum eſſet, ne quis prius intercederet legi, quàm priuatis ſuadendi diſſuadendiq; legem poteſtas facta eſſet: eoq; perſæpe euenißet, ut qui non profeßi eſſent ſe interceſſuros, animaduerſis uitijs legis ex ratione diſſuadentium, intercederent: & qui ad intercedendum ueniſſent, deſiſterent uicti autoritatibus ſuadentium legem. Tum inter prætorem tribunos'que omnia intempeſtiue agendi certamen erat. Tribuni fe=ſtinationem prætoris ante tempus intercedendo in ad=uentum im

* *

peccauerimus'ne adhuc dubium eſt, pœnas, ignominias o=mnes iam patimur. Antea Carthaginienſibus uictis, Philip po, Antiocho ſuperatis, cum Romã ueniſſemus, ex publico hoſpitio in curiã gratulatũ uobis Patres conſcripti, ex cu ria in Capitolium ad deos ueſtros dona ferentes: nunc ex ſordido diuerſorio uix mercede recepti, ac propè hoſtium more extra urbem manere iußi, in hoc ſqualore uenimus in curiam Romanam Rhodij, quos prouincijs nuper Ly=cia atq; Caria, quos præmijs atq; honoribus amplißimis donaſtis. Et Macedonas Illyriosq; liberos eſſe, ut audi=mus, iubetis, cũ ſeruierint antequam uobiſcũ bellarent (nec cuiuſquam fortunæ inuidemus, imò agnoſcimus clementiã populi Romani) Rhodios qui nihil aliud quàm quieue=runt hoc bello, hoſtes ex socijs facturi eſtis? Certe quidem uos eſtis Romani, qui ideo felicia bella ueſtra eſſe, quia iu ſta ſint præ uobis fertis: nec tã exitu eorũ quòd uindicatis, quàm principijs, quòd nõ ſine cauſa ſuſcipiatis, gloriami ni. Meſſana in Sicilia oppugnata, Carthaginienſes, Athenæ oppugnatæ, & Græcia in ſeruitutem petita, &

adiutus Annibal pecunia auxilijs Philippum hostem fe-
cerunt. Antiochus ipse ultro, ab Aetolis hostibus uestris
accersitus, ex Asia classe in Graeciam traiecit: Demetria-
de & Chalcide & saltu Thermopylarum occupato, de
possessione imperij uos deijcere conatus. Cum Perseo, so-
cij uestri oppugnati, alij interfecti reguli principesq; ge
ntium aut populorum, causa belli uobis fuere. Quem tan-
dem titulum nostra calamitas habitura est, si perituri
sumus? Nondum segrego ciuitatis causam à Polyarato &
Dione ciuibus nostris, & ijs quos ut trademus uobis addu
ximus. Si omnes Rhodij aeque noxij essemus, quod nostrũ
in hoc bello crimen esset? Persei partibus fauimus, & quẽ
admodum Antiochi Philippiq; bello, pro uobis aduer-
sus reges, sic nunc pro rege aduersus uos stetimus. Quem-
admodum soleamus socios iuuare, & quàm impigre ca-
pessere bella, C. Liuium, L. Aemulium Regillum interro-
gate, qui classibus uestris in Asia praefuerunt. Nunquam
uestrae naues pugnauere sine nobis: nostra classe pugna-
uimus semel ad Samum, iterum in Pamphylia aduersus
Annibalem imperatorem: quae uictoria nobis eo glorio-
sior est, quòd cum ad Samum magnam partem nauium
aduersa pugna & egregiam iuuentutem amisissemus, ne
tanta quidem clade territi, iterum ausi sumus regiae classi
ex Syria uenienti obuiam ire. Haec non gloriandi causa re
tuli, neq; enim ea nunc nostra est fortuna: sed ut admone-
rem quemadmodum adiuuare socios solerent Rhodij. Prae
mia Philippo & Antiocho deuictis amplissima accepimus
à uobis. Si quae uestra nunc est fortuna deûm benignitate
& uirtute uestra, ea Persei fuisset, & praemia petitum ad
uictorem regem uenissemus in Macedoniam, quid tan-
dem diceremus? Pecunia'ne à nobis adiutum, an frumen-

to? au

to? auxilijs terrestribus, an naualibus? Quod præsidium tenuisse nos? Vbi pugnasse, aut sub illius ducibus, aut per nos ipsos? Si quæreret, ubi miles noster, ubi nauis intra præsidia sua fuisset, quid responderemus? Causam fortasse diceremus apud uictorem, quemadmodum apud uos dicimus. Hoc enim legatos utroq; de pace mittendo consecuti sumus, ut ne ab utraq; parte gratiam iniremus, ab altera etiam crimen & periculum esset. Quanquam Perseus uere obijceret, id quod uos non potestis Patres conscripti: nos principio belli misisse ad uos legatos, qui pollicerentur uobis quæ ad bellum opus essent: naualibus armis, iuuentute nostra, sicut prioribus bellis, ad omnia paratos fore. ne præstaremus per uos stetit, qui de quacunq; causa tum aspernati nostra auxilia estis. Neq; fecimus igitur quicquam tanquam hostes, neq; bonorum sociorum defuimus officio, sed à uobis prohibiti præstare fuimus. Quid igitur? nihil'ne factum neq; dictum est in ciuitate uestra Rhodij quod nolletis, quo merito offenderetur populus Romanus? Hinc iam non quod factum est defensurus sum: non adeo insanio, sed publicam causam à priuatorum culpa segregaturus. Nulla enim est ciuitas quæ non & improbos ciues aliquãdo, & imperitam multitudinem semper habeat. Etiam apud uos fuisse audiui, qui assentando multitudini grassarentur: & secessisse aliquãdo à uobis plebem, nec in potestate uestra Remp. fuisse. Si hoc in hac tam bene morata ciuitate accidere potuit, mirari quisquam potest aliquos fuisse apud nos, qui regis amicitiam petentes plebem nostram consilijs deprauarent? qui tamen nihil ultrà ualuerunt, quàm ut in officio cessaremus. Non præteribo id, quod grauissimum est in hoc bello, crimen ciuitatis nostræ Legatos eodẽ tempore

nnn 5 & ad

& ad uos & ad Perſea de pace miſimus. quod infelix conſilium furioſus (ut poſtea audiuimus) orator ſtultißimum fecit: quem ſic locutum conſtat, tanquam C. Popilius legatus Romanus, quem ad ſummouendos à bello Antiochum & Ptolemæum reges miſiſtis, loqueretur. Sed tamen ea ſiue ſuperbia, ſiue ſtultitia appellanda eſt, eadem quæ apud uos & apud Perſea fuit. Tam ciuitatū quàm ſingulorum hominum mores ſunt: gentes quoq; aliæ iracundæ, aliæ audaces, quædam timidæ, in uinum, in uenerem proniores aliæ ſunt. Athenienſium populum fama eſt celerem & ſupra uires audacem eſſe ad conandum: Lacedæmoniorum cunctatorem & uix in ea quibus fidit ingredientē. Non negauerim & totam Aſiæ regionem inaniora parere ingenia, & noſtrorum tumidiorem ſermonem eſſe, quòd excellere inter finitimas ciuitates uideamur: & id ipſum non tam uiribus noſtris, quàm ueſtris honoribus ac iudicijs. Satis quidem & tunc in præſentia caſtigata illa legatio erat, cum tam triſti reſponſo ueſtro dimiſſa. ſi tum parum ignominiæ penſum eſt, hæc certe tam miſerabilis ac ſupplex legatio, etiam inſolentioris quàm illa fuit, legationis ſatis magnum piaculum eſſet. Superbiam uerborum præſertim, iracundi oderunt, prudentes irriderent, utiq; ſi inferioris aduerſus ſuperiorem eſt: capitali pœna nemo unquam dignam iudicauit. Id enim uero periculum erat, ne Romanos Rhodij contemnerent: etiam deos aliqui uerbis ferocioribus increpant, nec ob id quenquam fulmine ictum audimus. Quid igitur ſuperat quod purgamus, ſi nec factum hoſtile ullum noſtrum eſt, & uerba tumidiora legati offenſionem aurium, non perniciem ciuitatis meruerunt? Voluntatis noſtræ tacite uelut litem æſtimari ueſtris inter nos ſermonibus audio P. C. fuiſſe

nos

nos regi & illum uincere maluisse: ideo bello persequendos esse credunt. Alij uestrum, uoluisse quidem nos hoc, non tamen ob id bello persequendos esse:neq; moribus neque legibus ullius ciuitatis ita comparatum esse, ut si qui uellet inimicum perire, ut si nihil fecerit quo id fiat, capitis damnetur. His qui nos pœna non crimine liberant, gratiam quidē habemus:ipsi nobis hanc dicimus legem, si omnes uolumus quod arguimur, non distinguimus uoluntatem à facto, omnes plectamur. Si alij principum nostrorum uobis, alij regi fauerunt, non postulo ut propter nos, qui partium uestrarum fuimus, regis fautores salui sint. illud deprecor, ne nos propter illos pereamus. Nō estis uos illis infestiores, quàm ciuitas ipsa:& hoc qui sciebant, pleriq; eorum aut profugerunt, aut mortem sibi consciuerūt: alij damnati à nobis in potestate uestra erunt Patres conscripti. Cæteri Rhodij, sicut gratiam nullam meriti hoc bello, ita ne pœnam quidem sumus. Priorum nostrorū benefactorum cumulus, hoc quòd nunc cessatū in officio est, expleat. Cum tribus regibus gessistis bella per hos annos: ne plus obsit nobis quòd uno bello cessauimus, quàm quòd duobus bellis pro uobis pugnauimus. Philippum, Antiochum, Persea tanquam treis sententias ponite. duæ nos absoluunt: una dubia est, ut grauior sit. Illi de nobis si iudicarent, damnati essemus. uos iudicate Patres conscripti, sit Rhodus in terris, an funditus deleatur. Nō enim de bello deliberatis Patres conscripti, quod inferre potestis, gerere non potestis, cum nemo Rhodiorū arma aduersus uos laturus sit. Si perseuerabitis in ira, tēpus à uobis petemus, quo hanc funestam legationem domum referamus: omnia libera capita, quicquid Rhodiorum uirorum, fœminarum est, cum omni pecunia nostra naues conscendemus:

ac rel

ac relictis penatibus publicis priuatisq́;, Romã ueniemus: & omni auro & argento, quicquid publici, quicquid priuati est, in comitio in uestibulo curiæ uestræ cumulato, corpora nostra coniugumq́; ac liberorũ uestræ potestati permittemus, hic passuri quodcunq; patiendum erit: procul ab oculis nostris urbs nostra diripiatur, incendatur. Hosteis Rhodios esse Romani iudicare possunt: est tamen & nostrum aliquod de nobis iudicium, quòd nunquam iudicauimus nos uestros hosteis, nec quicquam hostile, etiã si omnia patiemur, faciemus. Secundũ talem orationẽ uniuersi rursus prociderunt, ramosq́; oleæ supplices iactantes tandem excitati curia excesserunt. Tunc sententiæ interrogari cœptæ. Infestißimi Rhodijs erant, qui consules prætores'ue aut legati gesserant in Macedonia bellũ. Plurimũ causam eorũ adiuuit M. Portius Cato, qui asper ingenio, tum lenem mitemq́; senatorem egit. Non inseram simulachũ uiri copiosi quæ dixerit referendo: ipsius oratio scripta extat, Originum quinto libro inclusa. Rhodijs responsum ita redditũ est, ut nec hostes fierent, nec socij permanerẽt. Philocrates & Astymedes principes legationis erant. partem cum Philocrate renuntiare Rhodum legationem placuit, partem cum Astymede Romæ subsistere. quæ agerẽtur sciret, certioresq́; suos faceret. In præsentia deducere ante certam diem ex Lycia Cariaq́; iusserunt præfectos. Hæc Rhodũ nũtiata, quæ per se tristia fuissent: quia maioris mali leuatus erat timor, cũ bellũ timuissent, in gaudium renuntiata uerterunt. Itaque extemplo coronam x x. milibus aureorum decreuerunt: Theodotũ præfectum claßis in eam legationem miserunt. Societatem ab Romanis ita uolebant peti, ut nullum de ea re scitum populi fieret aut literis mãdaretur: quod nisi impetrarent,

maior

maior repulsis ignominia esset. Præfecti classis id unius erat ius, ut agere de ea re sine rogatione ulla perlata posset. Nam ita per tot annos in amicitia fuerant, ut sociali fœdere se cum Romanis non illigarent: ob nullam aliam causam quàm ne spem regibus absciderent auxilij sui, si cui opus esset, neu sibi ipsis fructus ex benignitate & fortuna eorum percipiendi. Tunc utiq; petenda societas uidebatur, non quæ tutiores eos ab alijs faceret: nec enim timebant quenquam præter Romanos, sed quæ ipsis Romanis minus suspectos. Sub idem ferè tempus & Caunij desciuere ab his, & Mylassenses Euromensium oppida occuparunt. Non ita fracti animi ciuitatis erant, ut nõ sentirent, si Lycia & Caria ademptæ ab Romanis forẽt, cætera aut seipsa per defectionem liberarent, aut à finitimis occuparentur: includi se insulæ paruæ & sterilis agri litoribus, quæ nequaquam alere tantæ urbis populum posset. Missa igitur iuuentute propere & Caunios, quanquam Cybiratarum asciuerãt auxilia, coëgerũt imperio parere: & Mylassenses Alabandenosq;, qui Euromensium prouincia adempta, ad ipsos cõiuncto exercitu uenerunt, circa Orthosiam acie uicerunt. Dum hæc ibi, alia in Macedonia, alia Romæ geruntur, interim in Illyrico L. Anicius rege Gentio, sicut antè dictum est, in potestatem redacto, Scodræ quæ regia fuerat præsidio imposito Gabinium præfecit: Rhizoni & Olcinio urbibus opportunis C. Licinium. Præpositis his Illyrico cũ reliquo exercitu in Epirum est profectus. Vbi prima Phanota ei dedita tota multitudine cũ infulis obuiã effusa. Hic præsidio imposito, in Molosßidem transgressus: cuius oppidis præter Passaronem & Tegmonem, & Phylacen, & Horreum receptis, primum ad Passaronem ducit. Antinous & Theodotus principes eius ciuitatis

ciuitatis erant, insignes & fauore Persei & odio aduer-
sus Romanos, ijdem uniuersæ genti autores desciscendi
ab Romanis. Hi conscientia priuatæ noxæ, quia ipsis nul
la spes ueniæ erat, ut cõmuni ruina patriæ opprimeren-
tur clauserunt portas, multitudinem ut mortem seruituti
præponerent hortantes. Nemo aduersus præpotenteis ui
ros hiscere audebat. Tandem Theodotus quidam nobilis
& ipse adulescens, cum maior à Romanis metus timorem
à principibus suis uicisset: Quæ uos rabies, inquit, agitat.
qui duorũ hominũ noxæ ciuitatis accessionẽ facitis? Equi-
dem pro patria qui letum oppetissent sæpe fando audiui:
qui patriam pro se perire æquũ censerent, hi primi inuen-
ti sunt. Quin aperimus portas, & imperium accipimus
quod orbis terrarũ accepit? Hæc dicentem cũ multitudo
sequeretur, Antinous & Theodotus in primam stationem
hostium irruperũt, atq; ibi offerentes se ipsi uulneribus in
terfecti: urbs dedita est Romanis. Simuli pertinacia Cepha
lonis principis clausum Tegmonem, ipso interfecto per
deditionem recepit. Nec Phylace nec Horreum oppugna
tionem tulerũt. Pacata Epiro diuisisq; in hyberna copijs
per opportunas urbes, regressus ipse in Illyricũ, Scodræ,
quò quinq; legati ab Roma uenerãt, euocatis ex tota pro
uincia principibus conuentum habuit. Ibi pro tribunali
pronuntiauit de sententia consilij, S. P. Q. R. Illyrios es-
se liberos iubere, præsidia ex omnibus oppidis, arcibus &
castellis sese deducturũ: non solũ liberos, sed etiam immu-
nes fore Issenses & Taulãtios, Dassaretiorũ Tirustas, Ri
zonitas, Olciniatas, quòd incolumi Gẽtio ad Romanos de
fecissent. Daorseis quoque immunitatẽ dare, quòd relicto
Carauantio cum armis ad Romanos trãsissent. Scodrensi
bus & Dassarensibus & Selepitanis cæterisq; Illyrijs ue

ctigal

ctigal dimidiũ eius quod regi pendissent. Inde in tres par tes Illyricum diuisit. unam eam fecit, quæ supradicta est, alterã Labeatas omneis, tertiam Agrauonitas, & Rizoni tas, & Olciniatas accolasq; eorum. Hac formula dicta in Illyrico, ipse in Epiri Passaronẽ in hyberna rediјt. Dum hæc in Illyrico geruntur, Paulus ante aduentum decem legatorum Q. Maximum filium iam ab Roma regressum ad Aeginium & Agassas diripiendas mittit: Agassas quòd cum Martio cos. tradidissent urbem, petita ultro socie tate Romana, defecerant rursus ad Persea: Aeginiensium nouum crimẽ erat. Famæ de uictoria Romanorum fidem non habentes, in quosdam militum urbem ingressos ho= stiliter sæuierãt. Ad Aeniorum quoq; hostiliter urbem di= ripiendam L. Posthumium misit, quòd pertinacius quàm finitimæ ciuitates in armis fuerant. Autumni ferẽ tempus erat, cuius temporis initio circumeundam Græciam, ui= sendáq; quæ nobilitata fama magis auribus accepta sunt quàm oculis noscũtur, ut statuit: præposito castris C. Sul= pitio Gallo, profectus cum haud magno comitatu, tegen= tibus latera Scipione filio & Athenæo Eumenis regis fratre, per Thessaliam Delphos petit inclytũ oraculum. Vbi sacrificio Apollini facto, inchoatas in uestibulo co= lumnas, quibus impostituri statuas regis Persei fuerant, suis statuis uictor destinauit. Lebadiæ quoq; templum Io uis Trophonis adijt: ibi cum uidisset os specus, per quod oraculo utentes sciscitatũ deos descendũt, sacrificio Ioui Hercynnæq; facto, quorum ibi templum est, Chalcidem ad spectaculum Euripi, euóq; antè insulæ ponte conti= nenti iunctæ descẽdit. À Chalcide Aulidem traijcit trium milium spatio distantem, portum inclytum statione quon= dam mille nauiũ Agamemnoniæ classis. Dianæq; tẽplum, ubi

ubi nauibus cursum ad Troiam, filia uictima aris admota rex ille regum petijt. Inde Oropum Atticæ uentum est, ubi pro deo uates Amphilochus colitur, templumq; uetustum est fontibus riuisq; circà amœnum. Athenas inde, plenas quidem & ipsas uetustate famæ, multa tamen uisenda habenteis: arcem, portus, muros Pireum urbi iungenteis, naualia magnorum imperatorũ, simulachra deorũ hominumq; omni genere & materiæ & artiũ insignia. Sacrificio Mineruæ præsidi arcis in urbe facto profectus, Corinthum altero die peruenit. Vrbs erat tunc præclara ante excidium, arx quoque & isthmus præbuere spectaculũ: arx inter omnia in immanem altitudinem edita, scatens fontibus: isthmus duo maria ab occasu & ortu solis finitima, arctis faucibus dirimens Sicyonẽ inde & Argos nobiles urbes adit: inde haud parem opibus Epidaurũ, sed inclytam Aesculapij nobili templo: quod v. millibus passuũ ab urbe distans, nunc uestigijs reuulsorũ donorũ, tum donis diues erat, quæ remediorũ salutarium ægri mercedem sacrauerant deo. Inde Lacedæmonem adit, non operum magnificentia, sed disciplina institutisq; memorabilem: unde per Megalopolim Olympiã ascendit. Vbi & alia quidem spectanda uisa, & Iouem uelut præsentem intuẽs motus animo est. Itaq; haud secus quàm si in Capitolio immolaturus esset, sacrificium amplius solito apparari iussit. Ita peragrata Græcia, ut nihil eorum, quæ quisque Persei bello priuatim ac publice sensisset, inquireret, ne cuius metu sollicitaret animos sociorũ: Demetriadem cum reuertit, in itinere sordidata turba Aetolorũ occurrit. mirantiq; & percũctanti quid esset, defertur D L. principes ab Lycisco & Tisippo circũsesso senatu per milites Romanos missos à Bebio præside interfectos: alios in exilium actos

esse

esse: bonaq; eorum qui interfecti essent & exulum posside-re qui arguebant. Iussis Amphipolim adesse, ipse conuento Cn. Octauio Demetriade, postquam fama accidit traiecisse iam mare x. legatos, omnibus alijs omissis Apolloniam ad eos pergit. Quò cum Perseus obuiam Amphipoli nimis soluta custodia processisset (id diei iter est) ipsum quidem benigne allocutus est: cæterum postquam in castra ad Amphipolim uenit, grauiter increpuisse traditur C. Sulpitium: primum quòd Persea tam procul à se uagari per prouinciam passus est: deinde quòd adeo indulsisset militibus, ut nudare tegulis muros urbis ad tegenda hybernacula sua pateretur: referriq; tegulas & resarciri tecta sicut fuerant iussit. Et Persea quidem cum maiore filio Philippo traditos A. Posthumio in custodiam misit: filiam cum minore filio à Samothrace accitos Amphipolim, omni liberali cultu habuit. Ipse ubi dies uenit, quo adesse Amphipoli denos principes ciuitatium iusserat, literasq; omneis quæ ubiq; depositæ essent & pecuniam regiam conferri, cum x. legatis circumfusa omni multitudine Macedonum in tribunali consedit. Assuetis regio imperio tamen nouum formam terribilem præbuit tribunal, summotor aditus, præco, accẽsus, insueta omnia oculis auribusq;, quæ uel socios, nedũ hosteis uictos terrere possent. Silentio per præconem facto, Paulus Latine quæ senatui, quæ sibi ex consilij sententia uisa essent pronuntiauit: ea Cn. Octauius Pr. (nam & ipse aderat) interpretata sermone Græco referebat. Omnium primum liberos esse iubere Macedonas, habenteis urbes easdem agrosq;, utẽtes legibus suis, annuos creanteis magistratus: tributũ dimidium eius quod pependissent regibus pendere P.R. Deinde in IIII. regiones diuidi Macedoniã. unam fore & primam

partem, quod agri inter Strymonem & Nessum amnem sit: accessurum huic parti trans Nessum ad orientem versum, quà Perseus tenuisset uicos, castella, oppida, præter Aenum & Maroneam & Abdera: trans Strymonem autem uergentia ad occasum Bisalticam omnem cum Heraclea quam Sinticen appellant. Secundam fore regionem quam ab ortu Strymo amplecteretur amnis, præter Sinticen Heracleam & Bisaltas: ab occasu quà Axius terminaret fluuius, additis Pæonis qui prope Axium flumen ad regionem orientis colerent. Tertia pars facta, quā Axius ab oriente, Peneus amnis ab occasu, cingunt: ad Septentrionem Bora mons obijcitur. adiecta huic parti regio Pæoniæ, quà ab occasu præter Axium amnem porrigitur: Edessa quoq; & Beroea eôdem concesserunt. IIII. regio trans Boram montem, una parte confinis Illyrico, altera Epiro. Capita regionum ubi concilia fierent, primæ regionis Amphipolim, secundæ Thessalonicen, tertiæ Pellam, quartæ Pelagoniam fecit. Eò concilia suæ cuiusq; regionis indici, pecuniam conferri, ibi magistratus creari iussit. Pronuntiauit deinde, neq; connubium, neq; commercium agrorum ædificiorumq; inter se placere cuiquā extra fines regionis suæ esse. Metalla quoq; auri atq; argēti non exerceri: ferri & æris permitti: uectigal exercentibus dimidium eius impositum quod pependissent regi. Et sale inuecto uti uetuit. Dardanis repetentibus Pæoniam, quod & sua fuisset, & continens esset finibus suis, omnibus dare libertatem pronuntiauit, qui sub regno Persei fuissent. Post non impetratam Pæoniam, salis cōmercium dedit: tertiæ regioni imperauit ut Stobos Pæoniæ deueherent, pretiumq; statuit. Naualem materiā & ipsos cædere, & alios pati uetuit. Regionibus, quæ affines barbaris essent:

excepta

excepta autem tertia omnes erant:permisit ut præsidia armata in finibus extremis haberent. Hæc pronuntiata primo die conuentus, uarie affecerunt animos. Libertas præter spem data arrexit, & leuatum annuum uectigal:regionatim commercijs interruptis ita uideri lacerata, tanquam animalia in artus alterum alterius indigenteis distracta: adeo quanta Macedonia esset, quàm diuisui facilis, & à seipsa quæq; cõtempta pars esset, Macedones quoq; ignorabant. Pars prima Bisaltas habet fortißimos uiros (trans Nessum amnem incolunt, & circa Strymonem) & multas frugum proprietates, & metalla, & opportunitatem Amphipolis, quæ obiecta claudit omnes ab Oriente sole in Macedoniam aditus. Secunda pars celeberrimas urbes Thessaloniceen & Cassandriã habet, ad hoc Pallenem fertilem ac frugiferam terram:maritimas quoq; opportunitates ei præbẽt portus ad Toronem ac montẽ Athò (Aeneæ uocant hunc) alij ad insulam Eubœam, alij ad Hellespontum opportune uersi. Tertia regio nobileis urbes Edessam & Berœam, & Pellam habet, et Vettiorũ bellicosam gentem, incolas quoq; permultos Gallos & Illyrios impigros cultores. Quartam regionẽ Eordei & Lincestæ, & Pelagones incolunt: iuncta his Atintania & Stymphalis & Elimiotis. Frigida hæc omnis duraq; cultu & aspera plaga est:cultorũ quoq; ingenia terræ similia habet:ferociores eos & accolæ barbari faciũt, nunc bello exercẽtes, nũc in pace miscẽtes ritus suos. Diuisæ itaq; Macedoniæ partiũ usibus separatis, quãta uniuersos teneat Macedonas formula dicta, cũ leges quoq; se daturũ ostẽdisset. Aetoli deinde citati, in qua cognitiõe magis utra pars Romanis, utra regi fauisset quæsitũ est, quàm utri fecißẽt iniuriã aut accepissent. Noxa liberati interfectores, exiliũ pulsis

æque ratũ fuit ac mors interfectis. A. Bæbius unus est damnatus, quòd milites Romanos præbuisset ad ministerium cædis. Hic euẽtus Aetolorũ causæ, in omnibus Græciæ gentibus populisq; eorum qui partis Romanorum fuerant, inflauit ad intolerabilem superbiam animos; & obnoxios pedibus eorum subiecit, quos aliqua parte suspicio fauoris in regem contigerat. Tria genera principum in ciuitatibus erant: duo quæ adulando aut Romanorum imperiũ, aut amicitiam regum sibi priuatim opes oppressis faciebant ciuitatibus: medium unum utriq; generi aduersum libertatem & leges tuebatur. His ut maior apud suos charitas, ita minor apud externos gratia erat. Secundis rebus elati Romanorum partis eius fautores, soli tum in magistratibus, soli in legationibus erant. Hi cum frequentes & ex Peloponneso & ex Boëtia, & ex alijs Græciæ concilijs adessent, impleuere aures decem legatorum: non eos tantum, qui se propalàm per uanitatem iactassent tanquã hospites & amicos Persei, sed multo plures alios ex occulto fauisse: reliquos per speciem tuendæ libertatis in concilijs aduersus Romanos omnia instruxisse; nec aliter eas mansuras in fide gentes, nisi fractis animis partium, aleretur confirmareturq; autoritas eorũ, qui nihil præter imperium Romanorum expectarent. Ab his editis nominibus, euocatis literis imperatoris ex Aetolia Acarnaniaq; & Epiro & Boëtia, qui Romam ad causam dicendam sequerentur: in Achaiam ex decem legatorum numero profecti duo, C. Claudius, & Cn. Domitius, ut ipsi edicto euocarent. Id duabus de causis factum: una quòd fiduciæ plus animorumq; esse Achæis ad nõ parendũ credebant, & forsitan etiã in periculo fore Callicratẽ & cæteros criminũ autores delatoresq;. altera cur præsentes euocarent causa

erat

erat: quòd ex alijs gentibus principum literas deprensas in cõmentarijs regijs habebant: in Achæis cæcum erat crimen, nullus eorum literis inuentis. Aetolis dimissis, Acarnanum citata gens: in his nihil nouatum, nisi quòd Leucas exempta est Acarnanum concilio. Quærendo deinde latius, qui publicæ aut priuatim partium regis fuissent, in Asiam quoq; cognitionem extendêre: & ad Antissam in Lesbo insula diruẽdam, traducendos Methymnam Antissæos, Labeonem miserunt: quod Antenorem regium præfectum, quo tempore cũ lembis circa Lesbum est uagatus, portu receptum cõmeatibus iuuissent. Duo securi percussi uiri insignes: Andronicus Andronici filius Aetolus, quòd patrem secutus arma contra populum Romanum tulisset: & Neo Thebanus, quo autore societatem cũ Perseo iunxerant. His rerum externarum cognitionibus interpositis, Macedonum rursus aduocatum cõcilium: pronuntiatũ quod ad statũ Macedoniæ pertinebat, senatores, quos Synedros uocant, legendos esse, quorum consilio respublica administraretur. Nomina deinde sunt recitata principũ Macedonum, quos cum liberis maioribus quàm x v. annos natis præcedere in Italiam placeret. Id prima specie sæuum, mox apparuit multitudini Macedonũ pro libertate sua esse factum. Nominati sunt enim regis amici purpuratiq; duces exercituum, præfecti nauium aut præsidiorum, seruire regi humiliter, alijs superbe imperare assueti: prædiuites alij, alij quos fortuna non æquarẽt his sumptibus pares: regius omnibus uictus uestitusq;, nulli ciuilis animus neq; legum neq; libertatis æque patiens. Omnes igitur qui in aliquibus ministerijs regijs, etiam qui in minimis legationibus fuerant, iussi Macedonia excedere, atq; in Italiam ire: qui non paruisset imperio, mors denuntiata.

Leges Macedoniæ dedit cum tanta cura, ut non hostibus uictis, sed socijs bene meritis dare uideretur: & quas ne usus quidem longo tempore, qui unus est legū corrector, experiendo argueret. Ab serijs rebus ludicrum, quod ex multo antè præparato, & in Asiæ ciuitates & ad reges missis qui denuntiarent, & cum circumiret ipse Græciæ ciuitates, indixerat principibus, magno apparatu Amphipoli fecit. Nam & artificum omnis generis qui ludicram artem faciebant, ex toto orbe terrarū multitudo & athletarum & nobilium equorū conuenit: & legationes cum uictimis, & quidquid aliud deorum hominūq; causa fieri magnis ludis in Græcia solet. Ita factum est, ut non magnificentiam tantum, sed prudentiam in dandis spectaculis, ad quæ rudes tum Romani erant, admirarentur. Epulæ quoque legationibus paratæ & opulentia & cura eadem. Vulgo dictum ipsius ferebant, & cōuiuium instruere, & ludos parare, eiusdem esse qui uincere bello sciret. Edito ludicro omnis generis, clypeisq; æreis in naues impositis, cætera omnis generis arma cumulata in ingētem aceruū, precatus Martē, Mineruam Lunamq; matrē & cæteros deos, quibus spolia hostium dicare ius fasq; est, ipse imp. face subdita succendit: deinde circumstantes tribuni militum pro se quisque ignes coniecerunt. Notata est in illo conuentu Europæ Asiæq; undique partim ad gratulationem, partim ad spectaculum cōtracta multitudine, tantis naualibus terrestribusq; exercitibus, ea copia rerū, ea uilitas annonæ, ut & priuatis, & ciuitatibus, & gentibus dona data pleraque eius generis sint ab imperatore, non in usum modo præsentem, sed etiam quòd domos aueherent. Spectaculo fuit ei quæ uenerat turbæ, non scenicum magis ludicrum, non certamina hominum aut curricula

equorum

equorum, quàm præda Macedonica omnis ut uiſeretur expoſita, ſtatuarum tabularum'que, textilium, & uaſorum ex auro & argento, ære, & ebore factorum ingenti cura in ea regia: ut non in præſentem modo ſpeciem, qualibus referta regia Alexandreæ erat, ſed in perpetuum uſum fierent. Hæc in claſſem impoſita, deuehenda Romam Cn. Octauio data. Paulus benigne legatis dimiſſis, tranſgreſſus Strymonem, mille paſſuum ab Amphipoli castra poſuit: inde profectus, Pellam quinto die peruenit. Prætergreſſus urbem, ad Spelæum (quod uocant) biduum moratus, P. Naſicam, & Q. Maximum filium cum parte copiarum ad depopulandos Illyrios qui Perſea iuuerant bello, miſit, iuſſos ad Oricum ſibi occurrere: ipſe Epirum petens quintiſdecimis castris Paſſaronem peruenit. Haud procul inde Anicij castra aberant. ad quem literis miſſis, ne quid ad ea quæ fierent moueretur: ſenatum prædam Epiri ciuitatium, quæ ad Perſea deſeciſſent, exercitui dediſſe: ſummiſſis centurionibus in ſingulas urbes, qui ſe dicerent ad præſidia deducēda ueniſſe, ut liberi Epirotæ ſicut Macedones eſſent: denos principes ex ſingulis euocauit ciuitatibus. Quibus cum denunciaſſet, ut aurum atque argentum in publicum proferretur, per omnes ciuitates cohortes dimiſit. antè in ulteriores quàm in propiores profecti, ut uno die in omnes perueniretur. Edita tribunis centurionibusq́; erant quæ agerentur: mane omne aurum argentumq́; collatū: hora quarta ſignum ad diripiendas urbes datum eſt militibus: tantaq́; præda fuit, ut in equitem CCCC. denarij, peditibus duceni diuiderentur, centum quinquaginta milia capitum humanorum abducerentur. Muri deinde direptarum urbium diruti ſunt: ea fuere oppida circa LXX. uendita

præda omnium, de ea summa militi numeratum est. Paulus ad mare Oricum *descendit, nequaquam ut ratus erat expletis militum animis: qui tanquam nullum in* Macedonia *gesßissent bellum, experteis regiæ prædæ esse indignabantur.* Orici *cum missas cũ* Scipione Nasica *Maximoq; filio copias inuenisset, exercitu in naues imposito in* Italiam *traiecit.* Et *post paucos dies* Anicius *conuentu reliquorum* Epirotarum Acarnanumq; *acto, iußisq; in* Italiam *sequi principibus, quorum cognitionem causæ reseruarat: & ipse nauibus expectatis, quibus usus* Macedonicus *exercitus erat, in* Italiam *traiecit.* Cum *hæc in* Macedonia Epiroq; *gesta sunt, legati, qui cum* Attalo *ad finiendum bellum inter* Gallos *& regem* Eumenen *mißi erant, in* Asiam *peruenerunt.* Inducijs *per hyemem factis, &* Galli *domos abierant, & rex in hyberna concesserat* Pergamum, *grauiq; morbo æger fuerat.* Ver *primum ex domo exciuit: iamq;* Synnada *peruenerant, cũ* Eumenes *ad* Sardeis *undiq; exercitum cõtraxerat.* Ibi *&* Romani Solouettium *ducem* Gallorum Synnadis *allocuti, &* Attalus *cum eis profectus: sed castra* Gallorũ *intrare eum nõ placuit, ne animi ex disceptatione irritarentur.* P. Licinius *cum regulo* Gallorum *est locutus, retulitque ferociorem eum deprecando factum: ut mirum uideri posset, inter opulentos reges* Antiochum Ptolemæumque *tantum legatorum* Romanorum *uerba ualuisse, ut extemplo pacem facerent, apud* Gallos *nullius momenti fuisse.* Romam *primum reges captiui* Perseus *&* Gentius *in custodiam cum liberis abducti, dein turba alia captiuorum: tum quibus* Macedonum *denuntiatum erat, ut* Romam *uenirent, principumque* Græciæ. *nam hi quoque non solum præsentes exciti erant: sed etiam si qui apud reges esse dicebantur*

cebantur, literis accersiti sunt. Paulus ipse post dies paucos regia naue ingentis magnitudinis, quam XVI. uersus remorũ agebant, ornata Macedonicis spolijs, nõ insigniũ tantum armorum, sed etiam regiorum textilium, aduerso Tyberi ad urbẽ est subuectus, cõpletis ripis obuiam effusa multitudine. Paucos post dies Anitius et Octauius classe sua aducti. Tribus ijs omnibus decretus est ab senatu triumphus: mandatumq; Q. Caßio prætori cũ Tribunis pl. ex autoritate patrum ageret, rogationẽ ad plebem ferrent, ut ijs quo die urbem triumphantes inueherentur, imperium esset. Intacta inuidia media sunt, ad summa ferme tendit. Nec de Anicij, nec de Octauij triumpho dubitatũ est: Paulum, cui ipsi quoq; se comparare erubuissent, obtrectatio carpsit. Antiqua disciplina milites habuerat: de præda parcius quàm sperauerant ex tantis regijs opibus dederat, nihil relicturus, si auiditati indulgeretur, quod in ærarium deferret: totus Macedonicus exercitus imperatori erat negligenter adfuturus comitijs ferendæ legis. Sed eos Seruius Sulpitius Galba, qui trib. militum secundæ legionis in Macedonia fuerat, priuatim imperatori inimicus, prensando ipse, & per suæ legionis milites solicitando, stimulauerat ut frequentes ad suffragium adessent: imperiosum ducem & malignum, antiquando rogationem quæ de triumpho eius ferretur, ulciscerentur: plebem urbanam secuturam esse militũ iudicia: pecuniam illum dare non potuisse, militem honorem dare posse: ne speraret ibi fructum gratiæ, ubi non meruisset. His incitatis, cum in Capitolio rogationẽ eam T. Sempronius tribunus pl. ferret, & priuatis lege dicendi locus esset ad suadendum, ut in re minime dubia, si quisquam procederet: Seruius Galba repẽte proceßit: & à Tr. postulauit, ut quoniam hora

iam octaua diei esset, nec satis temporis ad demonstrandū haberet, cur L. Aemilium non iuberent triumphare: in posterum diem differrēt, & mane eam rem agerent. Integro sibi die ad causam eam orandam opus esse. Cum tribunus dicere eo die si quid uellet iuberet: in noctem rem dicendo extraxit, referendo admonendoq́; exacta acerbe munia militiæ, plus laboris, plus periculi quàm desiderasset res iniunctum: contrà in præmijs, in honoribus, omnia arctata: militiamq́;, si talibus succedat ducibus, horridiorē asperioremq́; bellantibus, eandē uictoribus inopem atq; inhonoratam futurā. Macedonas in meliori fortuna, quàm milites Romanos, esse. Si frequentes postero die ad legem antiquandam adessent, intellecturos potenteis uiros, non omnia in ducis, aliquid & in militum manu esse. His uocibus incitati, postero die milites tanta frequentia Capitolium compleuerūt, ut aditus nulli præterea ad suffragium ferendum esset. Intro uocatæ primæ tribus cum antiquarent, concursus in Capitolium principum ciuitatis factus est, indignum facinus esse clamitantium, L. Paulum tanti belli uictorē dispoliari triumpho: obnoxios imperatores tradi licentiæ atq; auaritiæ militari: in uno nimis se per ambitionem peccare. Quid si domini milites imperatoribus imponātur? In Galbam pro se quisq; probra ingerere. Tandem hoc tumultu sedato, M. Seruilius qui COS. & magister equitum fuerat, ut de integro eam rem agerent ab tribunis petere, dicendiq́; sibi ad populum potestatem facerent. Tribuni cum ad deliberādum secessissent, uicti autoritatibus principum, de integro agere cœperūt: reuocaturosq́; se easdē tribus renuntiarūt, si M. Seruilius alijq́; priuati qui dicere uellent, dixissent. Tum Seruilius: Quantus imp. L. Aemilius fuerit Quirites, si ex alia re

nulla

nulla æstimari posſit, uel hoc ſatis erat, quòd cum tam ſeditioſos & leues milites, tam nobilem, tam temerarium, tam eloquentem ad inſtigandam multitudinem inimicum in caſtris haberet, nullam in exercitu ſeditionem habuit. Eadem ſeueritas imperij quam nunc oderunt, tunc eos cõtinuit. Itaq; antiqua diſciplina habiti neq; fecerunt. Seruius quidem Galba, ſi in L. Paulo accuſando tirocinium ponere & documentũ eloquentiæ dare uoluit, nõ triumphum impedire debuit: quem, ſi nihil aliud, ſenatus iuſtũ eſſe iudicauerat: ſed poſtero die quàm triũphatũ eſt, priuatum eum uiſurus eſſet, nomẽ deferret, & legibus interrogaret: aut ſerius paulo, cũ primum magiſtratus ipſe cepiſſet, diem diceret, inimicum ad populum accuſaret. Ita & pretium rectè facti triumphum haberet L. Paulus pro egregie bello geſto: & pœnam, ſi quid & uetere gloria ſua & noua indignũ feciſſet. Sed uidelicet cui crimen nullum probrum dicere poterat, eius obtrectare laudes uoluit. Diem integrum heſterno die accuſandum L. Paulum petijt: quatuor horas quãtum ſupererat diei, dicendo abſumpſit. Quis unquam tam nocens reus fuit, cuius uitia uitæ tot horis expromi non poſſent? Quid interim obiecit quod L. Paulus, ſi cauſam dicat, negatum uelit? Duas mihi aliquis conciones parumper faciat: unam militum Macedonicorũ, puram alteram integrioris iudicij & à fauore & odio: uniuerſo iudicante P.R. apud concionem togatam & urbanam prius reus agatur. Quid apud Quirites Rom. Serui Galba diceres? Illa enim tibi tota abſciſſa oratio eſſet: in ſtatione ſeuerius & intentius inſtitiſti: uigiliæ acerbius & diligentius circumitæ ſunt: operis plus quàm antea feciſti, cũ ipſe imperator et exactor circũires. Eodem die & iter feciſti, & in aciem ex itinere duxiſti.

Ne ui

Ne uictorem quidem te adquiescere passus est: statim ad persequendos hostes duxit. Cum te præda partienda locu pletē facere posset, pecuniā regiam trāslaturus in triumpho est, & in ærariū laturus. Hæc sicut ad militū animos stimulandos aliquē aculeum habēt, qui parū licentiæ, parum auaritiæ suæ inseruitū censent: ita apud P.R. nihil ualuissent: qui ut uetera atq; audita à parētibus suis non repetat, quæ ambitiōe imperatorū clades acceptæ sint, quæ seueritate imperij uictoriæ partæ: proximo certe Punico bello, quid inter M. Minuciū magistrum equitū, & Q. Fabium Maximū dictatorē interfuerit, meminit. Itaq; accusatorē id scire potuisse, & superuacaneā defensionem Pauli fuisse. Transeatur ad alterā concionē, nec Quirites uos, sed milites uideor appellaturus, si nomen hoc saltē ruborē incutere, & uerecundiā aliquā imperatoris uiolādi adferre posśit. Equidē ipse aliter affectus animo sum, qui apud exercitū mihi loqui uidear, q̃ paulo antè eram, cum ad plebē urbanā spectabat oratio. Quid etiā dicitis milites? Aliquis est Romæ, præter Persea, qui triumphari de Macedonibus nolit, & eum nō ijsdē manibus discerpitis, quibus Macedonas uicistis? Vincere uos prohibuisset, si potuisset, qui triumphanteis urbē inire prohibet. Erratis milites, si triumphū imperatoris tantum, & non militum quoq;, & uniuersi P.R. esse decus censetis. Nō unius hoc Pauli. Multi etiā qui ab senatu nō impetrarūt triumphū, in monte Albano triumpharunt. Nemo L. Paulo magis eripere decus perfecti belli Macedonici potest, quàm C. Lutatio primi Punici belli, quàm P. Cornelio secūdi, quàm illis qui triumphauerunt. Nec L. Paulum minorē aut maiorem imperatorē triumphus faciet: militū magis in hoc uniuersiq; populi Ro. fama agitur: primū ne inuidiæ & ingrati

ingrati animi aduersus clarißimum quemq; ciuem opinionem habeat, & imitari in hoc populũ Atheniensem lacerantem inuidia principes suos uideatur. Satis peccatũ in Camillo à maioribus uestris est, quem tamẽ ante receptam per eum à Gallis urbẽ uiolarunt: satis insuper uobis in P. Africano, Literni domiciliũ et sedẽ fuisse domitoris Africæ, Literni sepulchrũ ostendi. Erubescamus, gloria si par illis uiris L. Paulus, iniuria uestra exæquetur. Hæc igitur primũ infamia deleatur, fœda apud alias gentes, damnosa apud nostros. Quis enim aut Africani, aut Pauli similis esse in ingrata & inimica bonis ciuitate uelit? Si infamia nulla esset, & de gloria tantũ ageretur, quì tandẽ triumphus non cõmunem nominis Romani gloriã habet? Tot de Gallis triumphi, tot de Hispanis, tot de Pœnis, ipsorũ tantũ imperatorũ an populi Ro. dicũtur? Quemadmodũ nõ de Pyrrho modo, nec de Annibale, sed de Epirotis Carthaginiensibusq; triumphi acti sunt: sic nõ M. Curius tantum, nec P. Cornelius, sed Romani triumpharũt. Militum quidem propria est causa: qui & ipsi laureati, & quisq; donis quibus donati sunt insignes, triumphum nominecient, suasq; & imp. laudes canẽtes per urbem incedunt. Si quando non deportati ex prouincia milites ad triumphum sint, fremũt: et tamen suũ quoq;, se absenteis, quòd suis manibus parta uictoria sit, triũphare credunt. Si quis uos interroget milites, ad quã rem in Italiã deportati & non statim confecta prouincia dimißi sitis: quid Romam frequentes sub signis ueneritis: quid moremini hic, & nõ diuersi domos quisque abeatis uestras: quid aliud respondeatis, quàm uos triumphanteis uideri uelle? Vos certe uictores conspici uelle debebatis. Triumphatum nuper de Philippo patre huius, & de Antiocho est: ambo regnabant

gnabant, cum de his triumphatum est. De Perseo capto in urbem cum liberis abducto non triumphabitur? Quod si in curru scandẽteis Capitolium auratos purpuratosq́;, ex inferiore loco Lucius Paulus in turba togatorum unus priuatus interroget: Luci Anici, Cn. Octaui, utrum uos digniores triumpho esse, an me cẽsetis? currum ei cessuri, & prae pudore uidẽtur insignia ipsi sua tradituri: & uos Gentium quàm Persea duci in triumphum mauultis Quirites, & de accessione potius belli, quàm de bello triumphari? Et legiones ex Illyrico laureatæ urbem inibunt, & nauales socij? Macedonicæ legiones suo abrogato triumphos alienos spectabunt? Quid deinde tam opimæ prædæ, tam opulentæ uictoriæ spolijs fiet? Quò nam abdentur illa tot millia armorum detracta corporibus hostium? an in Macedoniam remittentur? Quò signa aurea, marmorea, eburnea, tabulæ pictæ, textilia: tantum argenti cælati, tantum auri, tanta pecunia regia? An noctu tanquam furtiua in ærarium deportabuntur? Quid illud spectaculum maximum? nobilissimus opulentissimus'que rex captus ubi uictori populo ostenditur? Quos Syphax rex captus, accessio Punici belli, concursus fecerit, plerique meminimus. Perseus rex captus, Philippus & Alexander filij regis, tanta nomina subtrahentur ciuitatis oculis? Ipsum Lucium Paulum bis COS. domitorem Græciæ, omnium oculi conspicere urbem curru ingredientem auent. Ad hoc fecimus consulem, ut bellum per quadriennium ingenti etiam pudore nostro tractum perficeret: cui sortito prouinciam, cui proficiscenti præsagientibus animis uictoriam triumphum'que destinauimus, ei uictori triumphum negaturi? & quidem non homines tantum, sed deos etiam suo honore fraudaturi

turi: dijs quoque enim, non ſolum hominibus debetur. Vtrum maiores ueſtri omnium magnarũ rerum & principia exorſi ab dijs ſunt, & finem eum ſtatuerunt? Conſul proficiſcens prætor'ue paludatis lictoribus in prouinciam & ad bellum, uota in Capitolio nuncupat: uictor perpetrato eodem, in Capitolio triumphans, ad eoſdem deos, quibus uota nuncupauit, merita dona populi Romani traducit. Pars non minima triumphi eſt, uictimæ præcedentes: ut appareat dijs grates agentem imperatorem ob rempublicam bene geſtam redire. Omnes illas uictimas quas traducendas in triumpho uindicauit, alias alio cædente mactate. illas quidem epulas ſenatus, quæ nec priuato loco, nec publico profano, ſed in Capitolio eduntur: utrum hominum uoluptatis cauſa, an deorum hominum'que: autore Seruio Galba turbaturi eſtis? L. Pauli triumpho portæ claudentur? rex Macedonum Perſeus cum liberis & turba alia captiuorum, ſpolia Macedonum, circa flumen relinquentur? L. Paulus priuatus tanquam rure rediens à porta domum ibit? Et tu centurio miles, quid de imperatore Paulo ſenatus decreuit potius, quàm quid Seruius Galba fabuletur audi: & hoc dicere me potius quàm illum audi. Ille nihil præterquam loqui, & ipſud maledice ac maligne didicit: ego ter & uicies cum hoſte per prouocationem pugnaui: ex omnibus cum quibus manum conſerui ſpolia retuli: inſigne corpus honeſtis cicatricibus, omnibus aduerſo corpore exceptis habeo. Nudaſſe deinde ſe dicitur, et quo quæq; bello uulnera accepta eſſent retuliſſe. Quæ dum oſtẽtat, adapertis forte quæ uelãda erant, tumor inguinum proximis riſum mouit. tum, Hoc quoque quod ridetis, inquit, in equo dies noctes'que perſedendo habeo: nec magis me eius quàm

cicatricum

cicatricum harum pudet pœnitetq́;, quando nunquam mi hi impedimento ad rempublicam bene gerendam domi mi litiæ que fuit. Ego hoc ferro sæpe uexatum corpus uetus miles adulescentibus militibus ostendi. Galba nitens & integrum denudet. Reuocate, si uidetur, tribuni ad suffra gium tribus: ego ad uos milites

* *

summam omnis captiui auri argentiq́; trāslati HS. millies ducenties fuisse, Valerius Antiás tradit: quæ haud dubie maior aliquanto summa ex numero plaustrorum ponderibusq́; auri, argenti generatim ab ipso scriptis efficitur. Alterum tantum aut in bellum proximum absumptum, aut in fuga cum Samothracem peteret dißipatum, tradūt: eoq́; id mirabilius erat, quòd tantum pecuniæ intra trigin ta annos post bellum Philippi cum Romanis, partim ex fructu metallorū, partim ex uectigalibus alijs coaceruatū fuerat. Itaq́; admodum inops pecuniæ Philippus. Perseus cōtrà prædiues, bellare cū Romanis cœpit. Ipse postremo Paulus curru, magnam cum dignitate alia corporis, tum se necta ipsa maiestatem præ se ferens. post currum inter alios illustres uiros filij duo, Maximus & P. Scipio: deinde equites turmatim, & cohortes peditum suis quæq́; ordinibus. Pediti in singulos dati centeni, duplex centurioni, triplex equiti: tantum pediti daturum fuisse credunt, & pro rata alijs, si aut non refragati honori eius fuissent, aut benigne hac ipsa summa nuntiata acclamassent. Sed non Perseus tantum per illos dies documentum humanorum casuum fuit, in catenis ante currū uictoris ducis per urbem hostium ductus, sed etiam uictor Paulus auro purpuráque fulgens. Nam duobus è filijs, quos duobus datis in adoptionem, solos nominis sacrorum familiæq́; hæredes re

des retinuerat domi, minor ferme XII. *annos natus, quinq; diebus ante triumphum, maior* XIIII. *annorum triduo post triumphum deceßit: quos prætextatos curru uehi cum patre, sibi ipsos simuleis prædestinanteis triumphos oportuerat. Paucis pòst diebus data à M. Antonio tribuno plebis concione, cum de suis rebus gestis more cæterorum imperatorum disseruisset, memorabilis eius oratio & digna Romano principe fuit. Quanquã & quàm feliciter rempublicam admĩnistrauerim, & quòd duo fulmina domum meam per hos dies perculerint, non ignorare uos Quirites arbitror, cum spectaculo uobis nunc triumphus meus, nunc funera liberorum meorum fuerint: tamen paucis quæso sinatis me cum publica felicitate comparare eo quo debeo animo priuatam meam fortunam. Profectus ex Italia classem à Brundisio sole orto solui, nona diei hora cum omnibus meis nauibus Corcyram tenui. Inde quinto die Delphis Apollini pro me exercitibusq; & claßibus lustra sacrificaui. À Delphis quinto die in castra perueni: ubi exercitu accepto, mutatis quibusdam, quæ magna impedimenta uictoriæ erant, progressus quia inexpugnabilia castra hostium erant, neq; cogi pugnare poterat rex, inter præsidia eius saltum ad Petram euasi: & ad pugnam rege coacto acie uici: Macedoniam in potestatem populi Romani redegi. & quod bellum per quadriennium quatuor ante me consules ita gesserunt, ut semper successori traderent grauius, id ego quindecim diebus perfeci. Aliarum deinde secundarum rerum uelut prouentus secutus: ciuitates omnes Macedoniæ se dediderunt: gaza regia in potestatem uenit: rex ipse, tradentibus prope ipsis dijs, in templo Samothracum cum liberis est captus. Mihi quoq; ipsi nimia iam fortuna mea uideri, eoq;*

suspecta esse. Maris pericula timere cœpi in tanta pecunia regia in Italiam traijcienda & uictore exercitu transportando. Postquàm omnia secundo nauium cursu in Italiam peruenerunt, neq; erat quod ultrà precarer, illud optaui, ut cum ex summo retro uolui fortuna consuesset, mutationem eius domus mea potius, quàm respublica sentiret. Itaq; defunctam esse fortunam publicam mea tam insigni calamitate spero, quòd triũphus meus, uelut ad ludibrium casuum humanorum, duobus funeribus liberorum meorum est interpositus. Et cum ego & Perseus nunc nobilia maxime sortis mortalium exempla spectemur, ille qui ante se captiuos captiuus ipse duci liberos uidit, incolumes tamen eos habet: ego qui de illo triumphaui, ab alterius funere filij currum ex Capitolio propè iam expirantem ueni: neq; ex tanta stirpe liberûm superest qui Lucij Aemilij Pauli nomen ferat. Duos enim tanquam ex magna progenie liberorum in adoptionem datos Cornelia & Fabia gens habent. Pauli in domo præter se nemo superest. Sed hanc cladem domus meæ, uestra felicitas & secunda fortuna publica consolatur. Hæc tanto dicta animo magis confudere audientium animos, quàm si miserabiliter orbitatem suam deflendo locutus esset. Cn. Octauius Calend. Decembribus de rege Perseo naualem triumphum egit. Is triumphus sine captiuis fuit, sine spolijs. Dedit socijs naualibus in singulos denarios septuagenos quinque, gubernatoribus qui in nauibus fuerant duplex, magistris nauium quadruplex. Senatus deinde habitus est: patres censuerunt, ut Quintus Caßius Persea regem cum Alexandro filio Albam in custodiam duceret, comites, pecuniam, argentum, instrumentum quod haberet. Bitis regis Thracum filius cum obsidibus in custodiam Carseolos

est

est missus. Cæteros captiuos, qui in triumpho ducti erant, in carcerem condi placuit. Paucos post dies quàm hæc acta, legati ab Cotye rege Thracum uenerunt, pecuniam ad redimendum filium aliosq; obsides adportantes. Eis in senatum introductis, & id ipsum argumenti prætendentibus orationis, non sua uoluntate Cotyn bello iuuisse Persea, quòd obsides dare coactus esset: orantibus'que ut eos pretio quantum ipsi statuissent patres redimi paterentur: responsum ex autoritate senatus est: populum Romanum meminisse amicitiæ quæ cum Cotye maioribusq; eius & gente Thracum fuisset. obsides datos crimen non criminis defensionem esse, cum Thracum genti ne quietus quidem Perseus, nedum bello Romano occupatus, timendus fuerit. Cæterum etsi Cotys Persei gratiã prætulisset amicitiæ populi Romani: magis quid se dignum esset, quàm quid merito eius fieri posset, æstimaturum: filium atq; obsides ei remissurum. Beneficia gratuita esse populi Romani: pretium eorum malle relinquere in accipiẽtium animis, quàm præsens exigere. Legati nominati, T. Quintius Flamininus, C. Licinius Nerua, M. Caninius Rebilus, qui obsides in Thraciam reducerent: & Thracibus munera data in singulos binũm millium æris. Bitis cum cæteris obsidibus à Carseolis accersitus, ad patrem cum legatis missus. Naues regiæ captæ de Macedonibus inusitatæ ante magnitudinis, in campo Martio subductæ sunt. Hærente adhuc nõ in animis modo, sed penè in oculis memoria Macedonici triumphi, L. Anicius Quirinalibus triumphauit de rege Gentio Illyrijsq;. Similia omnia magis uisa hominibus quàm paria: minor ipse imp. & nobilitate Anicius cum Aemilio, & iure imperij Pr. cum COS. collatus: non Gentius Perseo, non Illyrij Macedonibus,

non spolia spolijs, non pecunia Macedonicæ, non dona donis comparari poterant. Itaq; sicut præfulgebat huic triumphus recens: ita apparebat ipsum per se intuentibus nequaquam esse contemnendum. Perdomuerat intra paucos dies terra mariq; ferocem locisq; munitis fretam gentem Illyriorum: regem regiæq; omneis stirpis ceperat: transtulit in triumphum multa militaria signa spolia'que alia & supellectilem regiam: auri pondo x x. & v i i. *argenti* x. & i x. *pondo: denariûm tria millia: &* c x x. *millia Illyrici argenti. Ante currum ducti Gẽtius rex cum coniuge & liberis, & Carauantius frater regis & aliquot nobiles Illyrij. De præda militibus in singulos quadragenos quinos denarios, duplex centurioni, triplex equiti, socijs nominis Latini quantum ciuibus, & socijs naualibus dedit quantum militibus. Lætior hũc triumphum est secutus miles, multisq; dux ipse carminibus celebratus.* H S. *ducẽties ex ea præda redactum esse, autor est Antiâs, præter aurum argentum'que quod in ærarium sit latum: quod quia unde redigi potuerit non apparebat, autorem pro re posui. Rex Gentius cum liberis & coniuge & fratre Spoletium in custodiam ex senatusconsulto ductus: cæteri captiui Romæ in carcerem cõiecti: recusantibusq; custodiam Spoletinis Igituruiũ reges traducti. Reliquum ex Illyrico prædæ* c c x x. *lembi erant: de Gentio rege captos eos Corcyreis & Apolloniatibus & Dyrrhachinis Q. Caßius ex senatus consulto tribuit. Consules eo anno agro tantum Ligurũ populato, cum hostes exercitus nunquam eduxissent, nulla re momorabili gesta, Romam ad magistratus subrogandos redierunt: & primo comitiali die consules crearunt, M. Claudium Marcellum, C. Sulpitium Gallum. Deinde prætores postero die, L. Iulium,*

L. Apu

L. Apuleium Saturninum, A. Licinium Neruam, P. Rutilium Caluum, P. Quintilium Varum, M. Fonteium. His prætoribus duæ urbanæ prouinciæ sunt decretæ, duæ Hispaniæ, Sicilia ac Sardinia. Intercalatum eo anno: postridie Terminalia intercalares fuerunt. Augur eo anno mortuus est C. Claudius: in eius locum augures legerunt T. Quintium Flamininum: & flamen Quirinalis mortuus M. Fabius Pictor. Eo anno rex Prusia uenit Romam cum filio Nicomede. Is magno comitatu urbem ingressus, ad forum à porta tribunalq; Q. Caßij prætoris perrexit: concursuq; undiq; facto, deos qui urbem Romam incolerent, senatumq; & populum Romanum salutatum se dixit uenisse: & gratulatum quòd Persea Gentiumq; reges uicissent, Macedonibusq; & Illyrijs in ditionem redactis auxissent imperium. Cum prætor senatum ei, si uelit, eo die daturum dixisset, biduum petijt, quo templa deûm urbẽq; & hospites amicosq; uiseret. Datus qui circumduceret eum L. Cornelius Scipio quæstor, qui & Capuam ei obuiam missus fuerat: & ædes, quæ ipsum comitesq; eius benigne reciperent, cõductæ. Tertio pòst die senatum adit, gratulatus uictoriam est: merita sua in eo bello commemorauit: petijt, ut uotum sibi soluere, Romæ in Capitolio x. maiores hostias, & Præneste unam Fortunæ liceret: ea uota pro uictoria populi Romani esse. Et ut societas secum renouaretur: agerq; sibi de rege Antiocho captus, quem nulli datum à populo Romano Galli poßiderẽt, daretur. Filium postremo Nicomedem senatui commendauit. Omnium qui in Macedonia imperatores fuerant, fauore est adiutus. Itaq; cætera quæ petebat concessa: de agro responsum est, legatos ad rem inspiciendã missuros. Si ager P. R. fuisset, nec cuiquam datus esset, dignißimum eo dono

Prusiam habituros esse. Si autem Antiochi non fuisset, eo ne populi quidem Romani factum apparere: aut si datus Gallis esset, ignoscere Prusiam debere, si ex nullius iniuria quidquā ei datum uellet P.R. Ne quod detur quidem gratum esse donum posse, quod eum qui det ubi uellet ablaturum esse sciat. Facile Nicomedis commendationem accipere. Quanta cura regum amicorum liberos tueatur P.R. documento Ptolemæum Aegypti regem esse. Cum hoc responso Prusias est dimissus. Munera ei ex sestertijs iussa dari, & uasorum argenteorū pondo L. & filio regis Nicomedi ex ea summa munera dari censuerūt, ex qua Masgabæ filio regis Masanissæ data essent: & ut uictimæ aliaq; quæ ad sacrificium pertinerent, seu Romæ, seu Præneste immolare uellet, regi ex publico sicut magistratibus Romanis præberētur: & ut ex classe quæ Brundisij esset, naues lōgæ uiginti aßignarentur quibus uteretur: donec ad classem dono datā ei rex peruenisset, L. Cornelius Scipio ne ab eo abscederet, sumptūq; ipsi & comitibus præberet donec nauem conscendisset. Mire lætum & ea benignitate in se populi Romani regem fuisse, ferunt: munera sibi ipsum emisse: filium iußisse donū P. R. accipere. Hæc de Prusia nostri scriptores. Polybius eū regem indignum maiestate nominis tāti tradit: pileatū capite raso obuiam ire legatis solitum, libertumq; se P.R. ferre, & ideo insignia ordinis eius gerere. Romæ quoq; cum ueniret in curiam, summisisse se, & osculo limen curiæ contigisse: & deos seruatores suos senatum appellasse: aliamq; orationem non tam honorificam audientibus, quàm sibi deformem habuisse. Moratus circa urbē x x x. haud amplius dies, in regnum est profectus.

FINIS.

SYLLA

SYLLABVS CON-SVLVM PRAETORVM'QVE

qui quintæ decadis quinq; libris continentur.

CONSVLES.		PRAETORES.	
C.Claudius Pulcher		P.Aelius Tubero iterum	
T.Sẽpronius Grac.	10	C.Quintius Flamininus	
Cn. Cornelius Scipio Hisp.		C.Numisius	
Q.Petilius Spurinus	16	C.Mummius	
M.Valerius Læuin. suff.	19	Cn.Cornelius Scipio	
Q.Mutius Scæuola	21	C.Valerius Læuinus	
M.Aemylius Lepidus	32	M.Popilius Lenâs	
Sp.Posthumius		P.Licinius Crassus	
Q. Mutius Scæuola	104	M.Cornelius Scipio	
L.Posthumius Albinus		L.Papyrius Maso	
M.Popilius Lenâs	33	M.Aburius	
C.Popilius Lenâs		L.Aquilius Gallus	16
P.Aelius Ligus	42	M.Atilius	
P.Licinius Crassus		Cn.Seruilius Cepio	
C.Caßius Longinus	59	P.Furius Philus	
A.Hostilius Mancinus		L.Claudius	
C.Attilius Seranus	106	L.Cornelius Scipio	24
Q. Marcius Philip. iterũ		Cn.Fabius Buteo	
Q.Seruilius Cepio	113	M.Matienus	
L.Aemylius Paulus iterum		C.Cicereius	
C.Licinius Crassus	144	M.Furius Craßipes iterum	
Q.Aelius Pætus		A.Atilius Seranus iterum	
M.Iunius Pœnus	193	C.Cluuius Saxula iterũ	33
M.Claudius Marcellus		C.Licinius Crassus	
C.Sulpitius Gallus	228	M.Iunius Pœnus	

INDEX RERVM SCITV dignarum quæ v.Decadis quinque libris continentur.

A

Ligurum

Thebæ

FINIS.

